

รวม 27 บทความพื้นที่รู้ปรรวมชุมชนจัดการตนเอง
ที่เผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะ ในรอบปี พ.ศ. 2558

ผลเมืองก้าวหน้า

รวม 27 บทความพื้นที่รัฐประรรชุมชนจัดการตนเอง
ที่เผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะ: ในรอบปี พ.ศ. 2558

ผลเมืองภิวัตน์

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

พลเมืองภิวัฒน์

ปีที่พิมพ์

กันยายน 2558

จำนวนพิมพ์

3,000 เล่ม

บรรณาธิการ

สุวัฒน์ คงแป้น

กองบรรณาธิการ

สุวัฒน์ กิขุนทด , รุ่งโรจน์ เพชระบูรณิน , สร้อยแก้ว คำมาลา ,
อาอีฉ๊ะ แก้วนพรัตน์ , เรนุมาศ ทองแดง

ประสานและควบคุมการผลิต

สุธิดา บัวสุขเกษม

ภาพปก

สดานู สุขเกษม

ผลิตโดย

สำนักสื่อสารการพัฒนา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทร. 0-2378-8300-9 Website : <https://www.codi.or.th>

E-mail : codi@codi.or.th

พอช. พัฒนาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ดำเนินงานมาครบ 15 ปี ในเดือนตุลาคม 2558 นี้ พัฒนาการตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จุดเริ่มต้นที่บุคลากรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ด้านงานเมือง ช่วงแรกของการดำเนินงาน จึงมุ่งเน้นการเรียนรู้จากชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียนรู้จากชุมชนชนบท มีการใช้งบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐ เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสนับสนุนให้ชุมชนได้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การดำเนินงานในระยะต้นของ พอช. ได้อาศัยความรู้ ประสบการณ์ของชุมชน บูรณาการเข้ากับแนวบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ โดยมีการสรุปบทเรียน ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ตลอดจนนโยบายของรัฐ ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญ คือ ชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเองได้

ในปี พ.ศ. 2546 บทสรุปจากการจัดมหกรรม “วิถีพลังไท” พบว่า เครือข่ายองค์กรชุมชนทั่วประเทศ มีการดำเนินงานตามประเด็นต่างๆ ที่หลากหลาย พอช. จึงสนับสนุนให้แต่ละเครือข่ายได้เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานตามประเด็นนั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 ได้พัฒนาจากการขับเคลื่อนที่ใช้ประเด็นเป็นหลักไปสู่การพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง หรือ “การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น” โดยการประสานทุกภาคในพื้นที่มาทำงานวางแผนพัฒนาด้วยกัน โดยให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญ

อย่างไรก็ดีความคิดในเรื่องประเด็นงานพัฒนา ก็ยังมีการขับเคลื่อนและมีพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นพัฒนาการของชุมชนเอง เช่น แนวคิดเรื่องสวัสดิการชุมชน และการขับเคลื่อนเพราะนโยบายของรัฐเป็นแรงหนุน เช่น โครงการบ้านมั่นคง ทั้งเมืองและชนบท รวมทั้งการขับเคลื่อนในประเด็นใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ เช่น ประเด็นภัยพิบัติ เป็นต้น

จนกระทั่งมีพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ที่ทำให้ชุมชนมีสถานะทางกฎหมาย มีพื้นที่ในการเชื่อมโยงภาคีพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่มาทำงานร่วมกัน จนทำให้แนวคิดการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันคณะกรรมการสถาบันฯ มีนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดพื้นที่จัดการตนเอง โดยมีโรดแมปการทำงานในระยะเวลา 3 ปี และเกิดพื้นที่จัดการตนเองเต็มพื้นที่ภายใน 20 ปี ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์การปฏิรูปประเทศ และร่างรัฐธรรมนูญใหม่ที่มีความสำคัญกับการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกระบวนการที่จะนำไปสู่การจัดการตนเองของชุมชน หรือ “**สมัชชาพลเมือง**”

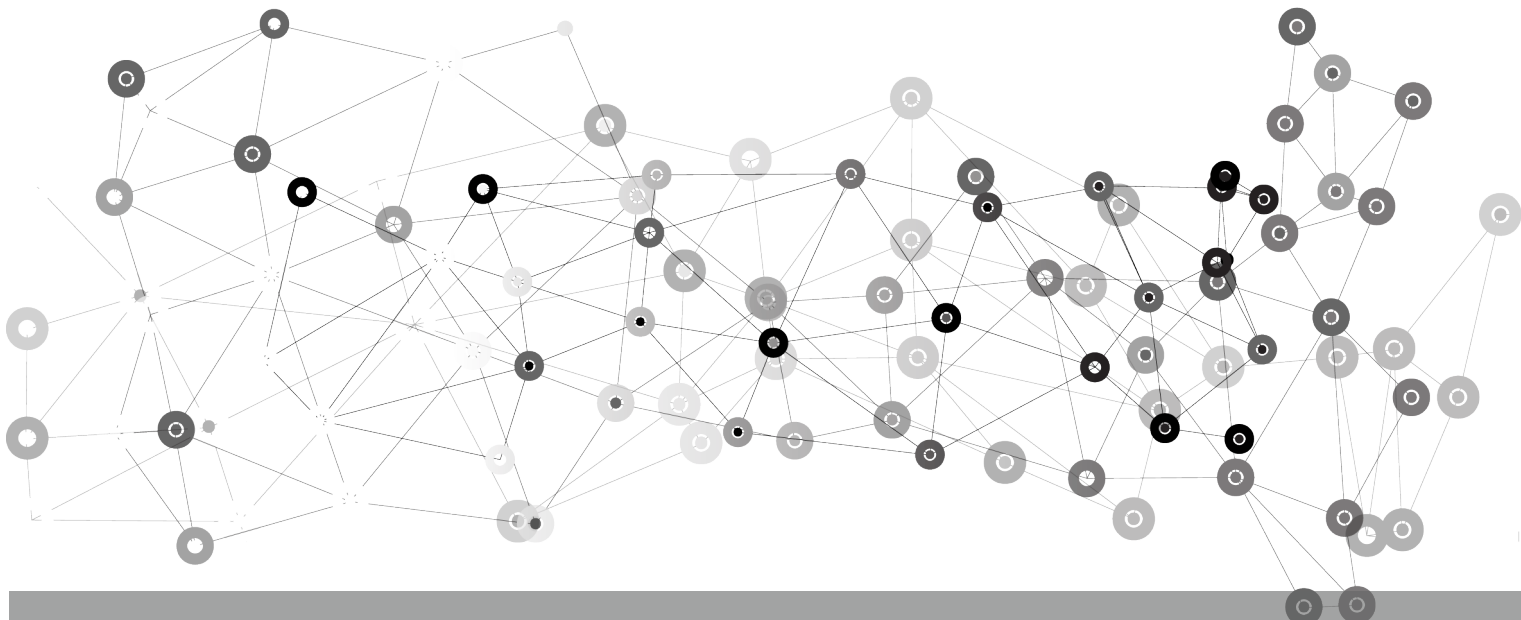
ตลอดปี พ.ศ. 2558 สำนักสื่อสารการพัฒนา ได้พยายามนำแนวคิด บทเรียน และพื้นที่รูปธรรมการจัดการตนเองของชุมชน ออกเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะ ตลอดจนผลิตเป็นสื่อรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงได้คัดเลือกข้อเขียน สกู๊ป บทความที่เผยแพร่ทางนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ในรอบปี พ.ศ. 2558 รวบรวมไว้เป็นหนังสือ “**พลเมืองภิวัตน์**” เล่มนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเกิดประโยชน์ต่อองค์กรชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มากก็น้อย

สำนักสื่อสารการพัฒนา
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

สารบัญ

“น่านโมเดล” การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน.....	6
“ขอคืนสิทธิที่ดิน คืนถิ่นหาปลา”	11
“เชียงรายโมเดล” การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม.....	16
จุดยืนสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า “ถ้าชาวบ้านไม่พร้อม ไม่ทำ”	20
“อยากให้ชาวเลได้รับความเป็นธรรมตามที่จะควรจะได้”	25
กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลพนมกับการแก้หนี้นอกระบบ.....	29
12 ปี คนไทยพลัดถิ่น ยังต้องร้องเพลง คอย.....	33
กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสระแก้ว.....	37
ดูแลเหมือนญาติ ไกล่ชิดเหมือนญาติ	
สภาฯ ขอนคลานใช้ทะเลหน้าบ้านโยงคนมารวมกัน.....	41
จากกองทุนสวัสดิการชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	45
ความสุขที่ใครก็สัมผัสได้ บนเกาะยาวน้อย.....	49
เมื่อชาวบ้านเปลี่ยน “ประชานิยม” เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	53
หลัก 8 ประการของสวัสดิการชุมชน.....	57

แก้ปัญหาหลิเปาะต้องทำให้ “เปาะ”	61
ต้นหยงโป การพัฒนาเพื่อรักษาทะเลและชุมชน.....	65
พลเมืองเป็นใหญ่ที่ต้นหยงโป.....	69
ยุทธศาสตร์ “ป่ายาง” กู้ชีพชาวสวนยาง.....	73
แก้ปัญหาทั้งเมือง รูปธรรมที่ปากนคร.....	77
บ้านมั่นคงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนชาวประมง.....	81
บัวใหญ่เปิดตลาดอินทรีย์ การันตีธรรมชาติและ.....	85
เกษตรกรอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ	
“กินอิ่ม นอนอุ่น ทุนมี หนี้ลด” ที่สุรินทร์.....	89
จากמצฉาสตรีสู่การท่องเที่ยวชุมชนที่บางสน.....	93
สร้างบ้านมั่นคงสู่เมืองน่าอยู่ที่เกาะสมุย.....	97
จากบ้านมั่นคงสู่คนชุมแพจัดการตนเอง.....	101
บันทึกหน้าใหม่ของคนไร่บ้าน.....	105
บ้านมั่นคงกับการพัฒนาวิถีชุมชนคนกับคลอง.....	110
บางบัวโมเดล : ต้นแบบการแก้ปัญหาชุมชนริมคลอง.....	114

“น่านโมเดล”

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

สุวัฒน์ คงแป้น

ค วามจริงประการหนึ่งที่เป็นผลมาจากการพัฒนา ประเทศที่ผ่านมาก็คือ “ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจนเสื่อมโทรม” ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่พบได้ทุกจังหวัดของประเทศไทย และเป็นเรื่อง ที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ “นำไปสู่การพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” เพียงแต่วิธีในการจัดการอาจมี

ความแตกต่างกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน

น่านเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนานั้น จนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างหนัก ซึ่งทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ประชาสังคม และภาคชุมชนกำลังหาทางออกร่วมกันอย่างน่าสนใจ

จังหวัดน่าน มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน เป็นพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งมีพื้นที่ป่าตามกฎหมายถึงร้อยละ 85 พื้นที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยรวมกันร้อยละ 15 ประชาชนร้อยละ

80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้มีความต้องการพื้นที่การเกษตรเพิ่มขึ้น ประกอบกับการเข้ามาของเกษตรกรเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลูกข้าวโพด ส่งผลให้พื้นที่การเกษตรขยายตัวเป็นอย่างมาก

ปัญหาดังกล่าว มีที่มาที่ไปสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะกล่าวโทษกันว่า ใครคือต้นตอของปัญหาแต่เป็นปัญหาร่วมที่ทั้งภาครัฐ ประชาสังคมทุกภาคส่วน และภาคประชาชนมี

ความตระหนักร่วมกันว่า ปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่นนี้ ทุกภาคส่วนจะต้องมาร่วมกันเสริมพลังเพื่อแก้ปัญหาอย่างเข้าใจไปด้วยกัน

ในจังหวัดน่านนอกจากจะมีเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง สภาเด็กและเยาวชน คลังปัญญา ผู้สูงอายุ เครือข่ายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนา ฯลฯ ในส่วนของภาคองค์กรชุมชนก็มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งมาเป็น

เวลานานกว่า 10 ปี โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ องค์กรการเงิน กลุ่มเกษตรกร ฯลฯ แล้วยกระดับสู่การสำรวจปัญหาในชุมชนไปสู่การจัดทำแผนชีวิตชุมชนทั้งตำบล

ซึ่งการทำแผนชีวิตชุมชนนี้เองทำให้องค์กรชุมชนมองเห็นปัญหาของตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งพบว่าเรื่องที่ดินทำกินและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาหลักของคนจังหวัดน่าน

ต่อมาเมื่อมี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 องค์กรชุมชนแต่ละตำบลก็ได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล และใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงชุมชน ภาครัฐ และทุกเครือข่ายในตำบลมาพูดคุย จัดทำข้อมูล และวางแผนแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นการวางแผนที่มีใช้ทำเฉพาะภาคชุมชนเหมือนที่ผ่านมา แต่เป็นการประสานทุกภาคี ทั้งภาครัฐ ท้องที่ ท้องถิ่น และเอกชนมาทำงานอย่างเข้าใจซึ่งกันและกัน

จากระดับตำบลก็มีการเชื่อมโยงไปสู่ระดับจังหวัด ทำงานร่วมกับภาคีพัฒนา ทั้งภาครัฐ และเอกชนในระดับจังหวัด เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนราชการต่าง ๆ สถาบันการศึกษา สภาวัฒนธรรม สภานายความ หอการค้า สภาเกษตรกร และภาคประชาสังคม โดยประเด็นร่วมในการทำงานคือ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าน”

การร่วมกันทำงานดังกล่าว จะใช้เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยการจัดทำข้อมูลที่ดินร่วมกันเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การทำข้อมูลบัญชีท้องถิ่น เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายปฏิบัติการ จำนวน 34 ตำบล

นายอุกริช พึ่งโสภา ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เน้นย้ำว่า โครงการจัดทำข้อมูลบัญชีท้องถิ่นนี้ มีเป้าหมายเพื่อปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการทำงาน 5 ประเด็น คือ 1) ให้ยึดถือมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 เป็นหลัก 2) ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หมู่บ้าน เพื่อให้เกิดกติกาหมู่บ้านในการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) พัฒนากติการ่วมระดับหมู่บ้านไปสู่การจัดทำข้อมูลบัญชีระดับตำบล 4) ซึ่งข้อมูลบัญชียุติจะต้องมีพื้นฐานความจริงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น ก็ไม่ขัดกับกฎหมายและเป็นที่ยอมรับและรับรู้ของประชาชนในตำบล และ 5) ต้องนำไปสู่การรักษาป่าต้นน้ำ เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดไปตั้งคำขวัญที่ว่า “ร่วมรักษาป่าเมืองน่านให้บ้านน่านอยู่”

นพ. บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน ให้ข้อคิดเห็นว่า งานครั้งนี้เป็นโอกาส

ที่ทุกฝ่ายมาร่วมมือกันดูแลตนเอง และช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามสิทธิแห่งรัฐธรรมนูญอย่างเข้าใจและยั่งยืน

และ **นพ. คณิต ตันติศิริวิทย์** ประธานสมัชชาสุขภาพจังหวัดน่านบอกว่า ต้องเข้าใจร่วมกันว่า การทำข้อบัญญัติท้องถิ่นในครั้งนี้ ไม่ใช่การรับรองสิทธิในที่ดิน แต่เป็นการร่วมไม่ร่วมมือออกกตึกาเพื่อรักษาดูแลที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงได้มีการบันทึกความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วนในจังหวัดน่านและองค์กรสนับสนุนจากส่วนกลาง เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สถาปนากการเมือง มูลนิธิสยามชีฟ ผู้แทนโครงการรักษาน่าน โครงการปิดทองหลังพระ เป็นต้น โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดน่านร่วมลงนามในบันทึกความร่วมมือด้วย

สาระสำคัญของข้อตกลงดังกล่าว ทุกภาคีจะร่วมกันสนับสนุนให้มีการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วย **“การจัดทำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม บนพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น”**

การจัดทำข้อบัญญัติดังกล่าว จะดำเนินการนำร่องในพื้นที่ 34 ตำบล ซึ่งการดำเนินงานจะเริ่มตั้งแต่ 1) การชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในตำบลให้เห็นความสำคัญของ

การจัดทำข้อบัญญัติ 2) การจัดทำข้อมูลด้านที่ดิน ป่า และข้อมูลทุกประเภทในตำบลเพื่อนำไปสู่การวางแผน 3) ข้อมูลด้านที่ดินนั้น จะต้องจัดทำแนวเขตให้ชัดเจน 4 ประเภท คือ ขอบเขตที่อยู่อาศัย ขอบเขตที่ดินทำกินของเขตป่าชุมชน และขอบเขตป่าอนุรักษ์

หลังจากได้ข้อมูลแล้วก็จะนำไปสู่การทำประชาคมระดับหมู่บ้านเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องมากที่สุด ก่อนที่จะนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น และนำร่างข้อบัญญัตินั้นไปสู่การทำประชาคมอีกครั้งหนึ่งก่อนปรับปรุงขั้นสุดท้าย และดำเนินการตามกระบวนการต่อไป

ทุกภาคีมีความเห็นตรงกันว่า **“ไม่มีใครรักษาได้ นอกจากประชาชนในพื้นที่”** ดังนั้น การทำข้อบัญญัติท้องถิ่นประชาชนในท้องถิ่นต้องมีบทบาทสำคัญ ส่วนราชการและภาคีต่าง ๆ เพียงตั้งกลไกขึ้นมา เพื่อสนับสนุนเท่านั้นจึงหวังว่า ได้มีการออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการดำเนินงานตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งมีองค์ประกอบจากทุกภาคส่วนในการหนุนเสริมการจัดทำข้อบัญญัติ ดังกล่าว

นายธนพล เมืองเฉลิม หัวหน้างานปฏิบัติการชุมชนภาคเหนือตอนบน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ให้ข้อมูลว่า พอช. เป็นองค์กรหนึ่งที่เข้ามาสนับสนุนโครงการนี้ โดยมีบทบาทสำคัญในเรื่องการส่งเสริมความเข้มแข็ง และ

สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ดิน
ในรูปแบบของการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น

“ใน 34 ตำบลนำร่องดังกล่าว เราแบ่งเป็น 3 ระดับ
คือ **ระดับ 1** มี 12 ตำบล มีการจัดทำข้อมูลแล้ว มีการประสาน
ความร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ ในตำบลเป็นอย่างดี คงเหลือ
เพียงการอบรมเชิงเทคนิคในการเขียนข้อบัญญัติท้องถิ่น
เท่านั้น **ระดับที่ 2** มี 7 ตำบล ซึ่งมีข้อมูลบางส่วนแล้ว จะต้องมีการ
พัฒนาระบบข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสุดท้าย มี 15
ตำบล เป็นพื้นที่ใหม่ แต่มีฐานความเข้มแข็งขององค์กร
ชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว” นายธนพลให้ข้อมูล

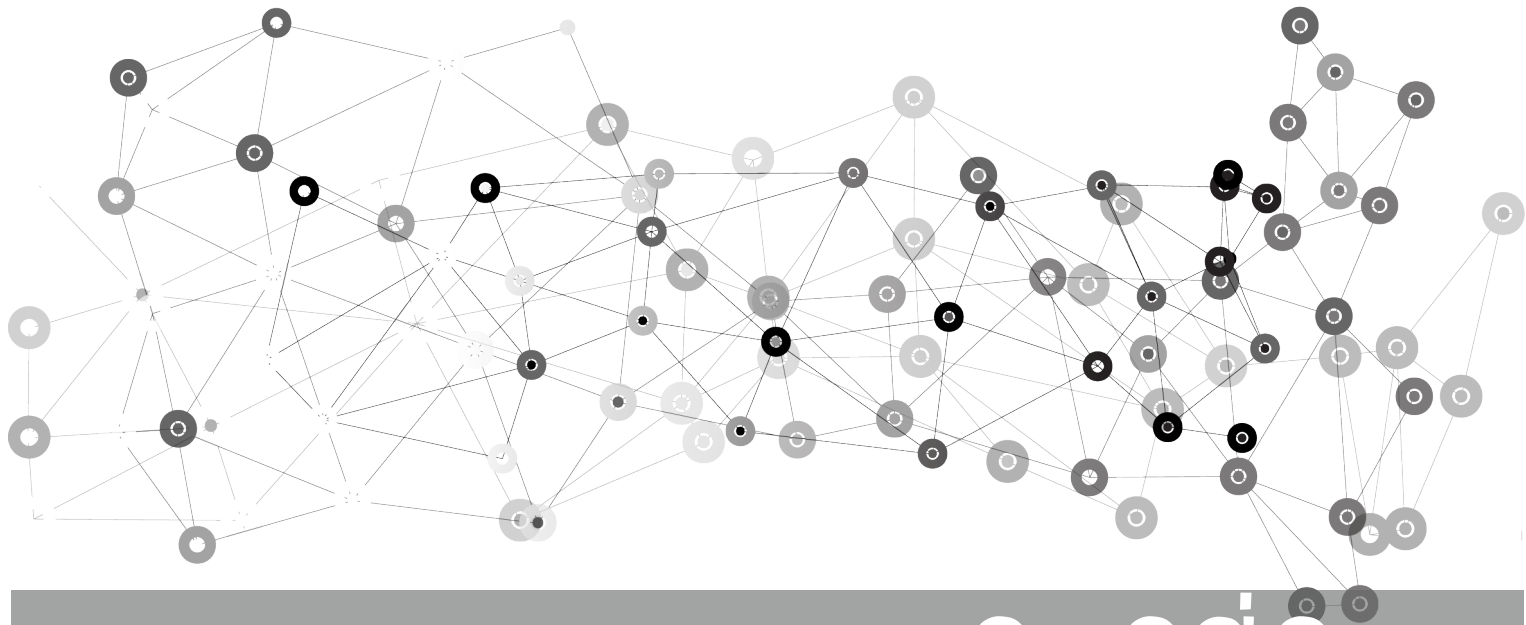
ที่ผ่านมาแกนนำทุกตำบลเข้าร่วมอบรมเพื่อปฏิบัติ
การจริงตั้งแต่ 1) การสร้างความเข้าใจร่วม 2) การสำรวจข้อมูล
3) การฝึกทำแผนที่ทำมือจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับตำบล
4) การลงจับพิกัดพื้นที่ด้วยเครื่องมือ GIS แยกแยะพื้นที่ทำกิน,
ที่อยู่อาศัย, ป่าชุมชน, ป่าอนุรักษ์ 5) การวิเคราะห์ข้อมูล และ
6) การฝึกทำข้อบัญญัติท้องถิ่น

หัวใจสำคัญของโครงการนี้ คือการที่ทุกภาคส่วนมี
ความเห็นตรงกันในการใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นเครื่องมือใน
การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ
จังหวัดน่านให้กลับคืนมา โดยคนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน
ซึ่งงานครั้งนี้ประชาชนในพื้นที่เท่านั้นที่จะเป็นกุญแจสำคัญ
ไขไปสู่ความสำเร็จ

นั่นคือการร่วมกันจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม
ภูมิปัญญาท้องถิ่น สุขภาพการศึกษาและเศรษฐกิจชุมชน ซึ่ง
เป็นหนทางการพัฒนาที่ทั้งคนและธรรมชาติอยู่ได้อย่าง
พึ่งพา

ทั้งหมดนี้คนน่านมีเป้าหมายร่วมกันอีกประการ
หนึ่งว่า ได้ร่วมกันทำงานครั้งนี้ให้สำเร็จถวายเป็นพระราช
กุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนม์มายุครบ 60 พรรษา ในวันที่
2 เมษายน 2558 ที่ผ่านมา

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 31 ตุลาคม - พฤหัสบดี 6 พฤศจิกายน 2557

“ขอคืนสิทธิที่ดิน คืนถิ่นหาปลา”

เพ็ญศรี ศิริรอบ

ชาวเล เป็นชนพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐาน หา
อยู่หากิน ในพื้นที่ทะเลอันดามัน มากกว่า
300 ปี แต่เมื่อมีแผนพัฒนาการ
ท่องเที่ยว และการประกาศเขตอนุรักษ์ของรัฐ ชนพื้นเมือง
กลุ่มนี้ก็ได้รับผลกระทบทั้งทางด้านการหากินในทะเล ที่ดิน
ทำกิน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประกอบพิธีกรรมความเชื่อ ถูกรุกราน
และคุณภาพชีวิตตกต่ำลง

ด้วยวิถีการดำรงชีวิตที่รักษงบ จึงไม่มีข้อเรียกร้องต่อ

รัฐมาโดยตลอด แต่หลังประสบภัยสึนามิ ปี 2547 ปัญหา
ต่าง ๆ ได้เปิดเผยออกสู่สาธารณะ ทั้งเรื่องการไล่ที่ การยึด
พื้นที่พิธีกรรม ทั้งจากรัฐและเอกชนที่อ้างเอกสารสิทธิเหนือ
ชุมชนชาวเล

กระทั่งรัฐบาลมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ 2 มิถุนายน
พ.ศ. 2553 เห็นชอบหลักการแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถี
ชีวิตชาวเล บัดนี้เวลาผ่านไป 4 ปี พบว่าสภาพปัญหาของ
ชาวเลกลับหนักขึ้นกว่าเดิม

ชุมชนชาวเลบ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ถูกฟ้องขับไล่จากเอกชนที่อ้างสิทธิในที่ดินถึง 101 ราย ต้องขึ้นศาลและบางรายถูกตัดสินให้แพ้คดีในฐานะเป็นผู้บุกรุก ขณะเดียวกันชาวเลเรียกร้องให้กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) กรมคุ้มครองสิทธิ นิติเวชวิทยศาสตร์ และกรมศิลปากร ทำการพิสูจน์การอยู่อาศัยของชาวเล โดยการขุดกระดูกตรวจหา DNA ระหว่างชาวเลปัจจุบันกับบรรพบุรุษ ผลการพิสูจน์พบการเชื่อมโยง

ที่ชัดเจน ทำให้เกิดข้อกังขาเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่ผ่านมาระหว่างเอกสารสิทธิการถือครองที่ดิน กับสิทธิของชนเผ่าดั้งเดิม รวมทั้ง ชุมชนชาวเกาะสิเหร่ ก็ถูกเอกชนอ้างสิทธิเหนือชุมชนชาวเล เริ่มมีการฟ้องร้องขับไล่เช่นกัน

ชุมชนชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ซึ่งเป็นกลุ่มที่อาศัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 และเป็นกลุ่มคนที่ทำให้มีข้อยุติลงว่าเกาะหลีเป๊ะและหมู่เกาะใกล้เคียง เป็นดินแดนไทยไม่ใช่มาเลเซีย เพราะการแสดงตัวของพวกเขาคือเป็นคนไทย แต่

ปัจจุบันชาวเลเกือบทั้งหมดกลายเป็นผู้บุกรุก ทั้งจากการประกาศเขตของอุทยานฯ การออกเอกสารสิทธิทับที่ และการพัฒนาการท่องเที่ยว นำไปสู่การแย่งสิทธิที่ดินชาวเล ด้วยวิธีการต่างๆ

ชาวเลที่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ 40 ครอบครัว ที่มีแนวโน้มว่าอาจจะไร้ที่อยู่อาศัยเพราะเอกชนต้องการที่ดินเพื่อการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังมีชาวเลที่อุทยานฯ ประกาศทับที่ตั้ง

ชาวเลอาศัยอยู่เดิม เช่น ชุมชนชาวเลเกาะอาดัง เกาะราวี และเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ชุมชนชาวเลจังหวัดพังงา ที่มีการประกาศเขตอุทยานฯ ป่าสงวนแห่งชาติ โดยไม่มีการกันชุมชนและพื้นที่ทำกินของชาวเลออกให้ชัดเจน มีแนวโน้มทำให้เกิดความขัดแย้งระยะยาว ทำให้เกิดปัญหาการจับกุมและฟ้องขับไล่ชาวเลเป็นระยะ

จากปัญหาการขับไล่ และการยึดที่อยู่อาศัย ได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทำกินของชาวเลซึ่งปกติจะหากินอยู่ตาม

ชายหาด เช่น ชุมน้ำเขียว อำเภอดงตาล จังหวัดพังงา ชาวเล ใช้เป็นที่จอดเรือและหาปลาในหน้ามรสุมมาเป็นเวลานาน แต่มีเอกชนอ้างสิทธิห้ามมิให้ชาวเลเข้าไป โดยมีการ ช่มชู้คุกคาม ทำลายเครื่องมือประมงของชาวเล เป็น ระยะเวลา ๆ

กระทบแม้กระทั่งอาชีพร่อนแร่ โดยใช้เสียงเครื่องมือ แบบโบราณ เพื่อเป็นรายได้เสริมในช่วงออกทะเลไม่ได้ ปัจจุบันถูกห้ามมิให้เข้าไปหาแร่ ทั้งที่ชาวเลมิได้ใบอนุญาตอย่าง ถูกต้อง รวมทั้งการหากินแบบดั้งเดิม บริเวณพื้นที่ชายหาด และป่าชายเลน เช่น การตอกหอยดิบ การหาเพรียง ก็ ถูกห้ามเช่นกัน

นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือ **พื้นที่พิธีกรรม และสุสานของชุมชนชาวเลกำลังถูกรุกราน** จากการพัฒนาการท่องเที่ยว 15 แห่ง เช่น การตัดถนนทางเดิน ทับสุสานบนเกาะพีพี การออกเอกสารทับและสร้างรั้วกัน พื้นที่สุสานที่ชุมชนเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต การอ้างสิทธิและ ห้ามฝังศพที่สุสานเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล การไล่ที่และอ้าง สิทธิบนสุสาน โต๊ะบอแหน เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ รวมทั้ง สุสานปากวิป และสุสานบ้านทุ่งหว้า จังหวัดพังงา

ปัญหาดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัย ที่ทำกินเท่านั้น ชาวเลยังต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องอื่น ๆ ตามมา เช่น ภาษาและวัฒนธรรมกำลังสูญหาย ชาวเลกลายเป็นผู้ไร้สัญชาติอีกกว่า 500 คน รวมทั้งปัญหาการศึกษาพบว่า ชาวเลโดยส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับมัธยม และมีผู้ที่จบ ปริญญาตรีในจำนวนที่น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ประกาศเขตอนุรักษ์ทางทะเล ทำให้พื้นที่หากินดั้งเดิมของ ชาวเลใน 6 จังหวัดอันดามัน จากจำนวน 25 แหล่ง ลดลง เหลือเพียง 2 แหล่งเท่านั้น และมีการจับกุมชาวเล ทำให้ ต้องสูญเสียเรือ เครื่องมือประมง รายได้ ซึ่งกระทบต่อ ครอบครัวเป็นอย่างมาก

ในระยะ 4 ปี ของการมีมติคณะรัฐมนตรี ผ่านมาแล้ว หลายรัฐบาล เมื่อกลางปี 2557 มีการตั้ง “คณะกรรมการ แก้ปัญหาที่ดิน ที่ทำกินและพื้นที่ทาง จิตวิญญาณ” โดยมีพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน และ อยู่ระหว่าง การตรวจสอบข้อมูลการอยู่อาศัย การออกเอกสารสิทธิ์ ฯลฯ เพื่อเสนอแนวทางการแก้ปัญหาต่อรัฐบาล อาทิ เช่น 1) การ ตรวจสอบการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ชุมชนชาวเลบ้านราไวย์ ชุมชนชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ 2) การแก้ไขปัญหาการประกอบ อาชีพประมงของชุมชนชาวเล โดยทำข้อตกลง เรื่องการใช้ เครื่องมือประมงแบบดั้งเดิม 18 ชนิด เพื่อใช้ในเขตดงกล ผ่อนปรน เป็นต้น

ปัญหาข้างต้น เป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการ ท่องเที่ยวและการประกาศเขตของรัฐ ที่เป็นต้นเหตุของการ แย่งชิงทรัพยากรจากชนพื้นเมืองดั้งเดิม จนก่อให้เกิดความ เหลื่อมล้ำ ไม่เป็นธรรมอย่างมาก ดังนั้นชาวเลทั่วประเทศจึง เสนอให้รัฐเร่งแก้ปัญหาความขัดแย้ง จัดทำเขตพื้นที่สังคม วัฒนธรรมพิเศษของชาวเล สร้างนโยบายการพัฒนาที่สมดุล ระหว่างคุณภาพชีวิตชาวเลกับการพัฒนา

1. ประกาศพื้นที่รัฐ 31 แห่ง ซึ่งชาวเลอาศัยอยู่ก่อน เป็น “สิทธิร่วมของชาวเล”
2. ประกาศพื้นที่พิธีกรรม/สุสาน 15 แห่ง เป็น “เขต พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษของชาวเล” และการจัดทำแผนที่ ขอบเขตและรั้วป้องกันการบุกรุก
3. เร่งรัดการออกกฎหมายเพื่อความเป็นธรรม เรื่องที่ดิน 4 ฉบับ คือ กฎหมายสิทธิชุมชน กฎหมายธนาคาร ที่ดิน กฎหมายภาษีอัตราก้าวหน้า กฎหมายกองทุนยุติธรรม
4. ให้มีนโยบายชะลอการบังคับคดีชุมชนชาวเล บ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เพราะอยู่ระหว่างการตรวจสอบ กระบวนการออกเอกสารสิทธิ์

5. กรณีกองทุนยุติธรรมที่สนับสนุนชุมชนชาวเล บ้านราไวย์ ขอให้การเบิกจ่ายรวดเร็วขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับ ปัญหาและเปลี่ยนเป็นการสนับสนุนในนามชุมชนแทนการ เบิกจ่ายรายคน เพราะถูกฟ้องคดีแล้วถึง 101 ราย

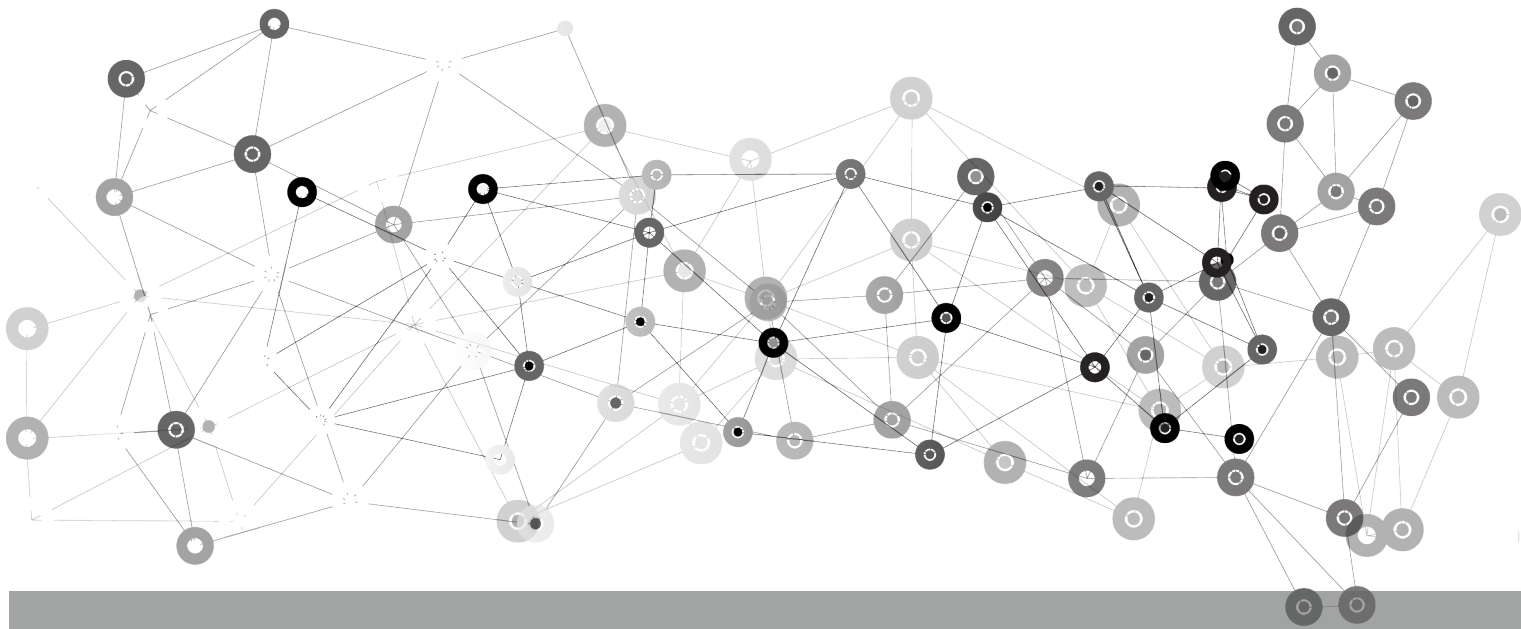
6. ให้มีคำสั่งคุ้มครองวิถีชีวิตชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ไม่ให้มีการตัดโค่นต้นไม้ที่ชาวเลปลูก เช่น มะพร้าว ซึ่งเป็นหลักฐานการพิสูจน์สิทธิของชาวเลให้การ คุ้มครองพื้นที่ชายหาดซึ่งชาวเลใช้เป็นพื้นที่จอดเรือ และ คานซ่อมเรือมาตั้งแต่ดั้งเดิม สั่งการให้ตำรวจส่วนหน้าเกาะ หลีเป๊ะ รับแจ้งความและดำเนินการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ปกป้องคุ้มครองชาวเลทุกกรณี รวมทั้งยุติการข่มขู่คุกคาม ชาวเล เป็นต้น

7. ให้มีคำสั่งคุ้มครองวิถีชีวิตชาวเลทั้บตะวัน จังหวัด พังงา กรณีข่มขู่น้ำเขียว ที่จอดเรือหาปลาหน้ามรสุมของ ชาวเลมายาวนาน แต่มีเอกชนอ้างสิทธิ์เสนอให้คุ้มครอง ชาวเลไม่ให้ถูกข่มขู่คุกคาม และเร่งตรวจสอบกระบวนการ ออกเอกสารสิทธิ์

8. ให้คุ้มครองพื้นที่ร้อนแร่ อันเป็นวิถีดั้งเดิมของ ชาวเล ซึ่งเป็นรายได้เสริมในช่วงหน้ามรสุมที่ออกทะเลไม่ได้

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันที่ศุกร์ 21 - พุธสัปดาห์ 27 พฤศจิกายน 2557

“เสียงรายโมเดล”

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม

สุวัฒน์ คงแป้น

นี้ ตั้งแต่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ออกคำสั่งที่ 64/2557 เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2557 เรื่องการปราบปรามการหยุดยั้ง การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยมอบหมายให้กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการปราบปรามจับกุมผู้บุกรุกป่า โดย คสช. มีเจตนาที่จะปราบปรามผู้มีอิทธิพลและขบวนการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยมีคำสั่งที่

66/2557 เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2557 ออกมาย้ำว่า การดำเนินการตามคำสั่งที่ 64/2557 จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ยากไร้ ผู้มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งอาศัยอยู่ในที่ดินเดิม ก่อนคำสั่งมีผลบังคับใช้

แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น กลับพบว่า มีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนำคำสั่งไปปฏิบัติโดยไม่แยกแยะว่าเป็นนายทุนผู้มีอิทธิพล หรือผู้ยากไร้ จนสร้างผลกระทบต่อชาวบ้าน ไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นปกติสุข

ประกอบกับ เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2557 รัฐบาล ได้มีประกาศใช้แผนแม่บทในการแก้ปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายคือการเพิ่มพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ให้ได้ 40 % ของพื้นที่ประเทศ ซึ่งแผนแม่บทนี้ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน

การหามาตรากการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมจากประชาชนผู้อยู่อาศัย ซึ่งแนวทางนี้มีความชัดเจนที่จังหวัดน่าน เมื่อทุกภาคีในจังหวัดน่าน ทั้งภาครัฐ เอกชน นักพัฒนา และภาคประชาชน ได้ร่วมกันจัดทำโครงการ “การจัดการข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” นำร่อง 34 ตำบล และการดำเนินงานในทำนองเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นที่จังหวัดเชียงราย เน้นไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

นายวิรุฬ คำภิโล ประธานคณะกรรมการภาคประชาสังคม จังหวัดเชียงราย เล่าว่า จังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์อยู่ร้อยละ 41 ถึงแม้ว่าจะเข้าเกณฑ์ตามแผนแม่บทของรัฐบาล แต่ข้อเท็จจริงแล้ว ก่อนหน้าเชียงรายมีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์มากกว่านี้ แต่มีการบุกรุกทำลายป่าจนเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ทั้งฝนแล้ง น้ำท่วม น้ำหลาก ดินถล่ม จนล่าสุดการเกิดภัยธรรมชาติแผ่นดินไหวเมื่อกลางปี 2557 ได้นำไปสู่ความตระหนักของประชาชนในอันที่จะร่วมกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ จึงได้เกิดความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น สำนักการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 15 ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน โดยมีสภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรหลักในการเชื่อมโยงภาคีดังกล่าวมาทำงานร่วมกันภายใต้โครงการ “**เชียงรายฟ้าใส ร่วมใจปกป้องผืนป่า**” โดยจะมีการนำร่องใน 23 ตำบล จาก 10 อำเภอ

เตือนใจ ดีเทศน์ หรือ ครูแดง บอกว่า ต้องทบทวนคำสั่งที่ 64/2557 เพราะทำให้เกษตรกรรายย่อยเดือดร้อน

และยกเลิกนโยบายการส่งเสริมให้บริษัทยักษ์ใหญ่ด้านการเกษตรทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น คือไม่ใช่ควบคุมคนจนอย่างเดียวแต่ต้องมีทางออกให้เขาด้วย

ครูแดง บอกอีกว่า ภัยธรรมชาติทำให้ทุกคนตระหนักในการช่วยกันดูแลระบบนิเวศให้สมดุล โดยใช้ภูมิปัญญาคนในท้องถิ่น ซึ่งต้องร่วมมือกัน ไม่ใช่คำสั่ง ในขณะที่เกษตรกรจะต้องปรับตัวในการใช้ที่ดินให้น้อยลง แต่ใช้ความรู้มาทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นในที่เดิม ทุกวันนี้ในเชียงรายที่มีเกษตรกรปรับตัวและเดินในแนวทางพอเพียง อยู่ร่วมกับป่าได้อย่างพึ่งพาให้เห็นเป็นตัวอย่างหลายแห่ง เช่น ที่หินลาดในอำเภอเวียงป่าเป้า หรือที่ บ้านป่าเกี๊ยะ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย เป็นต้น

นายมานพ บุญยืนกุล ผู้ใหญ่บ้านป่าเกี๊ยะ และเป็นประธานคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงจังหวัดเชียงราย เล่าว่า บ้านป่าเกี๊ยะ อยู่ในเขตป่าที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ เดิมก็มีปัญหาเรื่องการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ข้าวโพด) ซึ่งส่งเสริมโดยนายทุน มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ภายหลังก็ได้ตระหนักว่าถ้ายังทำการเกษตรแบบเดิม ๆ ป่าก็จะเสื่อมสภาพ คนก็อยู่ลำบาก ก็ชวนชาวบ้านมาทบทวนเพื่อ

ปรับพฤติกรรมใหม่ โดยใช้ภูมิปัญญาของเราเอง เช่น มีการทำแนวป่ากับที่ดินทำกินให้ชัดเจน มีการจัดทำข้อมูลที่ดินรายแปลงอย่างเป็นระบบ ทำฝายชะลอน้ำ ปลูกป่า ทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ทำเกษตรหลังบ้าน สวนสมุนไพร รักษาป่าชุมชนและที่สำคัญปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นเกษตรอินทรีย์

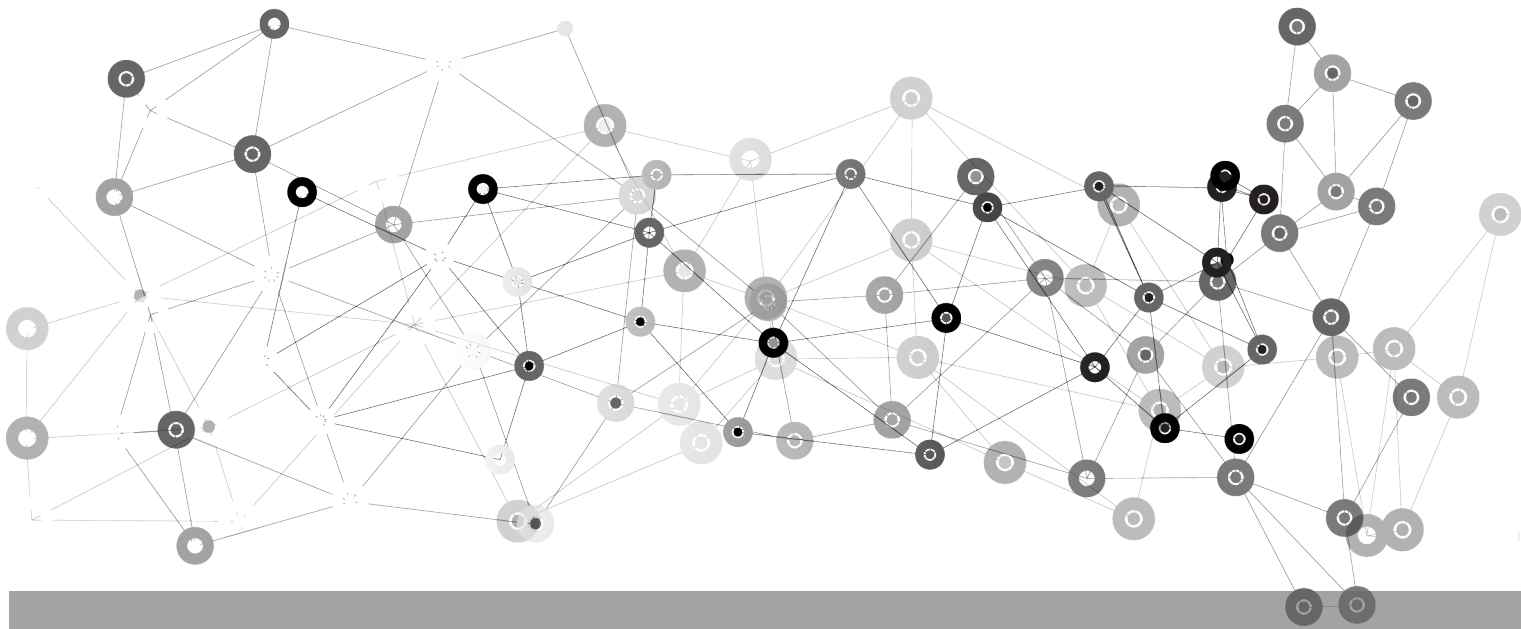
ผู้ใหญ่บ้านป่าเกี๊ยะ เล่าอีกว่า ที่ทำทั้งหมดก็เพื่อให้สามารถบริหารจัดการที่ดินและอยู่ร่วมกับป่าได้ หยุดการขยายพื้นที่ทำกิน ทำให้ไม่ขัดแย้งกับภาครัฐ โดยมีการออกกติกาชุมชนให้ทุกคนปฏิบัติ เช่น ห้ามขายที่ดินให้กับคนภายนอก ใครฝ่าฝืนจะยึดที่ดินแล้วเอาไปปลูกป่า ทุกวันนี้เราก็อยู่กับป่าได้อย่างสบาย เพราะชาวบ้านทุกคนให้ความร่วมมือ เราจึงคิดว่าการจัดการป่าและที่ดินหัวใจอยู่ที่ชาวบ้านไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐ

จากรูปร่างความสำเร็จนี้เอง ป่าเกี๊ยะจึงถูกใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าของเชียงราย ขยายไปอีก 23 ตำบลดังกล่าว โดยนอกจากจะมีเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนแล้ว หัวใจสำคัญในระดับพื้นที่ต้องสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า

นายวิรัตน์ พรหมสอน แกนนำสภาองค์กรชุมชนจังหวัดเชียงราย บอกว่า ในการดำเนินงานระดับพื้นที่จะมีสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกสำคัญ โดยเริ่มจากการสำรวจแนวเขตที่อยู่อาศัย และเขตพื้นที่ป่าที่ยังคงมีสภาพสมบูรณ์ เพื่อจัดทำแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ รวมถึงการขยายพื้นที่ป่า มีการติดตามและประเมินผลกันทุกเดือน จากนั้นก็นำไปสู่การออกข้อบัญญัติในการใช้ประโยชน์จากที่ดินของแต่ละตำบล โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นายประนอม เชิงชัยภูมิ ตัวแทนเครือข่ายประชาสังคมบอกว่า ในการดำเนินงานครั้งนี้เราไม่ได้ทำงานตามคำสั่งของใคร แต่เราทำงานร่วมกันตามสภาพปัญหาข้อเท็จจริงของคนเชียงราย พวกเราภาคประชาชนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยภาคประชาสังคมจะทำหน้าที่สนับสนุนประสานงานให้เกิดความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีความรู้ ความชำนาญที่ต่างกันมาเสริมหนุนให้เกิดการทำงานครั้งนี้ไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งในอนาคตข้อมูลความรู้เหล่านี้ จะต่อยอดไปสู่การแก้ปัญหาอื่น ๆ ของตำบล ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกิน การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 28 พฤศจิกายน - พฤหัสบดี 4 ธันวาคม 2557

จุดยืนสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า

“ถ้าชาวบ้านไม่พร้อม...ไม่ทำ”

สุวัฒน์ คงแป้น

๒๒ มั้จะเป็นเวลาเที่ยงวันแต่อากาศที่ตำบลปลาป่า อ.ภูเรือ จ.เลย เย็นสบาย ผมเอาผ้าขาวม้าพันคอขึ้นไปบนเขา ตามคำแนะนำของชาวบ้าน รถกระบะที่มี**ก้านั้นเซิด** **สิงห์คำบ้อง** ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่าเป็นคนขับตามด้วยรถของเจ้าหน้าที่ป่าไม้อีกคันหนึ่งพาผมและคณะวิ่งขึ้นเขาไปตามทางแคบ ๆ สองข้างทางเป็นสวนยางพาราสลับกับป่าไม้และทุ่งหญ้าสุดลูกหูลูกตา ซึ่งเทือกเขาแห่งนี้ เป็นต้น

กำเนิดแม่น้ำลำคลองหลายสาย รวมทั้งแม่น้ำป่าสัก

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า ย้อนอดีตให้ฟังว่า บ้านกลาง ต.ปลาป่า ตั้งชุมชนมาร้อยกว่าปีแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 ทางกรมได้ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เจ้าหน้าที่ก็เข้ามาขับไล่ จับกุมชาวบ้าน เกิดเรื่องบาดหมาง มีปัญหากันมาตลอด จากนั้นจำได้ว่าทางการใช้วิธีให้ชาวบ้านหักร้าง ถางพง ปลูกพืชตามแนวทางต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งตั้งค่ายอยู่บนภูหลวง ทำให้

ชาวบ้านต่างก็เข้าไปยึดครองผืนป่าบนภูเขา ทำไร่ข้าวโพดบ้าง
มันสำปะหลังบ้าง จนกระทั่งค่ายคอมมิวนิสต์บนภูเขาแตก
ในปี 2522 ปัญหาระหว่างชาวบ้านกับกรมป่าไม้ก็กลับมา
ปะทุอีกครั้ง

จนกระทั่งมีการรวมกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ใน
ตำบล จำนวน 22 องค์กรจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชน
ตำบลปลาบ่าในปี 2551 ก็มีการเจรจากับทางการอย่างเป็นทางการ
เรื่องเป็นราว โดยใช้มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิ.ย. 2541

เป็นแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน มีการใช้แผนที่ 1 : 4,000
จับพิกัด GPS หาเขตแดนที่แน่นอนของแต่ละคน และห้าม
ไม่ให้มีการบุกรุกต่อ

“เรานำปัญหามาพูดคุยหารือร่วมกับทุกหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทำความเข้าใจกับชาวบ้านถึงความจำเป็น
ที่จะต้องร่วมกันแก้ปัญหา และสร้างความตระหนักในการ
รักษาผืนป่าด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนที่ดินของรัฐ
กว่า 90 ครอบครัว ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเราได้กัน

สร้างหลักคิดร่วมกันว่า “วิถีชีวิตของเราอยู่ในอ้อมกอดของธรรมชาติ ชีวิตอยู่ไม่ได้ถ้าธรรมชาติถูกทำลาย”
กำนันเชิดย้า

หลักจากที่ได้มีการทำแนวเขตกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สถานองค์กรชุมชนก็ได้ชวนกันพูดคุยถึงแนวทางพัฒนาจนเกิดโครงการต่าง ๆ ตามมามากมายเช่นการทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวป้องกันไฟฟ้าโดยมีทีมเฝ้าระวังป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยาน และที่ชาวบ้านรู้สึกภูมิใจก็คือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผักปลอดสารเป็นอาชีพเสริม และยังเป็นแนวป้องกันไฟได้อีกด้วย

“เราแบ่งพื้นที่ให้ชาวบ้านคนละสองงาน ตลอดแนวคลอง ปลูกผักปลอดสารพิษส่งขาย ซึ่งแปลงผักนั้นนอกจากจะเป็นอาชีพเสริม ยังเป็นแนวป้องกันไฟฟ้าได้ด้วย โดยผลผลิตจากผักปลอดสาร เราก็นำไปจำหน่ายที่ตลาดสีเขียว

ของชุมชน แต่ละปีรายได้ต่อคนประมาณสามหมื่นบาท”
กำนันบอก

จากการทำงานร่วมกันโดยใช้สภองค์กรชุมชน เชื่อมโยงชาวบ้านและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งเจ้าหน้าที่อุทยาน อบต. พัฒนาการ ฯลฯ ทำให้เกิดแนวทางการร่วมมือในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

“ทางการไม่ต้องเข้ามาจัดการให้เรา ทุกอย่างเราจะเริ่มจากการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเข้มแข็ง มีความพร้อม เราจึงลงมือทำ ถ้าไม่พร้อมก็อย่าทำ เพราะงานจะสำเร็จหรือไม่อยู่ที่ความพร้อมของชาวบ้าน อย่างการคืนผืนป่า เราทำมานานแล้ว ไม่ต้องให้ทางการเอาคำสั่งมาบังคับเรา แรก ๆ เราคืนไป 200 ไร่ และช่วยกันปลูกป่า จากนั้นเราก็กุยกับชาวบ้านเพื่อคืนอีก 2,000 ไร่ แล้วปลูกป่า ”

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า เล่าอีกว่าที่เราขอคืนที่ดินนี้เป็นมรดกของชุมชนโดยผ่านเวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลเมื่อสามปีก่อน ไม่ใช่คำสั่งของใคร ผมในฐานะกำนันคืนเป็นตัวอย่างเลย 250 ไร่ เอาไว้แค่พอทำกิน ดังนั้นชาวบ้านที่ใช้พื้นที่ปลูกข้าวโพด ปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว เป็นตัวการทำลายป่าและมีที่ดินจำนวนมาก เราก็จะขอคืนก่อน ซึ่งก็คุยกันหลายยก พูดคุยทำความเข้าใจกันที่สุดในที่สุดเราก็คืนที่ให้ป่าจำนวน 2,000 ไร่ เป็นผลสำเร็จ แล้วช่วยกันปลูกป่า โดยที่รัฐไม่ต้องเสียงบประมาณเลยแม้แต่บาทเดียว

“ล่าสุดเรากำลังขอคืนอีก 3,000 ไร่ ลักษณะคล้าย ๆ กับครั้งแรก คืนเพื่อปลูกป่า ให้อยู่คู่กับชุมชน และเมื่อเกิดปฏิวัติ ตามด้วยการออกคำสั่ง คสช.ที่ 64/2557 ทหารก็เข้ามา เพราะดินที่พวกเราอาศัยล้วนแต่เป็นเขตอนุรักษ์ ซึ่งประกาศทับที่ชาวบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 แต่พอทหารรู้ว่าที่ผ่านมาชาวบ้านพยายามช่วยกันดูแลป่าตลอดมา ทหารก็ให้กำลังใจในการทำงาน”

ไม่เพียงแต่การขอคืนพื้นที่เพื่อปลูกป่าเท่านั้น ในตำบลเรามีรีสอร์ทของเอกชน 3 แห่ง ชาวบ้านก็เป็นผู้ริ่ถอนเอง โดยเจ้าของรีสอร์ทเขาก็รู้ว่าผิดที่มาซื้อที่ชาวบ้าน ซึ่งไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ มาทำรีสอร์ท ประกอบกับ

คสช.กำลังเอาจริง ถ้าทางการเป็นผู้ริ่ เจ้าของรีสอร์ทจะต้องเสียเงินค่าริ่ถอน ดังนั้นทางสภาองค์กรชุมชนเข้าไปเจรจา และริ่ถอนให้โดยไม่ต้องจ่ายเงิน เจ้าของรีสอร์ทก็ยินยอม

กำนันเชิดเล่าให้ฟังอีกว่า การทำงานที่มีสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญตั้งอยู่บนความเข้าใจของชาวบ้าน บวกกับภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ถ้าชาวบ้านเข้มแข็ง กฎหมายก็ไม่มีผลจำเป็น ดังนั้นเราจึงนำเอาความเชื่อเกี่ยวกับตอนปู่ตาเข้ามาทำงานด้วย ซึ่งการประชุมของสภาไม่ได้มีที่ประจำ เราจัดประชุมสัญจรไปตามพื้นที่ที่มีปัญหา เพื่อจะให้เห็นของจริงและตัดสินใจหรือมีมติได้ถูกต้อง

ตอนนี้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาประสานเพื่อทำงานร่วมกันมากขึ้น เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืน องค์กรปิดทองหลังพระที่เข้ามาส่งเสริมเรื่องการเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น เนื่องจากทั้งการท่องเที่ยวและปลูกผักอินทรีย์เป็นโอกาสและสอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงของชุมชน แต่อย่างไรก็ดี กำนันเชิดบอกว่า แม้ว่าชาวบ้านจะมีความพร้อม แต่ก็มีปัญหาอุปสรรคที่ยังแก้ไขไม่เสร็จเช่น ปัญหาแหล่งน้ำ ทุกวันนี้ชาวบ้านทำฝายกั้นน้ำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งก็ช่วยได้ระดับหนึ่ง แต่ในยามหน้าฝนซึ่งมีปริมาณน้ำมาก การจัดการน้ำต้องจัดทำเป็น

ระบบโดยการทำอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเป็นจุด ๆ ซึ่งต้องใช้งบประมาณพอสมควร ขณะนี้กำลังผลักดันโครงการนี้อยู่

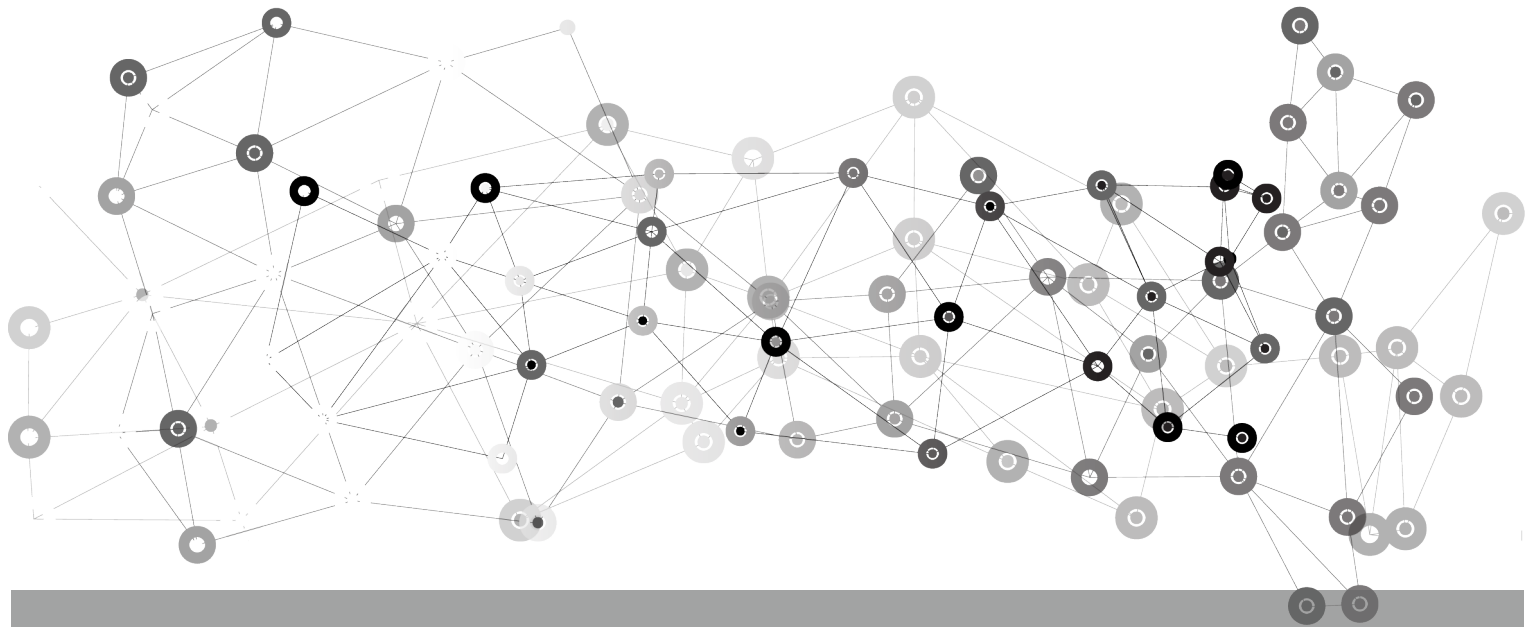
อีกโครงการหนึ่งที่มีการพูดคุยกันในสภาองค์กรชุมชนก็คือ การส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม แต่เรื่องนี้ต้องมีความรอบคอบ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการรักษาป่ากับการเลี้ยงสัตว์ต้องเข้ากันได้

ผมนั่งรถลงจากเขาคอนปายแก่ๆ ด้วยความลาดชันของเส้นทางทำให้มองเห็นภูเขาเขียวขจีสุดลูกหูลูกตา ในหัวใจเต็มไปด้วยความหวังว่า ป่าผืนนี้จะได้รับการฟื้นฟูให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อเป็นมรดกให้กับลูกหลานและแผ่นดินขณะที่รถวิ่งเข้าเขตหมู่บ้าน ผมได้แต่หวังว่าสวนยางพาราจะถูกตรึงให้หยุดอยู่รอบๆหมู่บ้านไม่ล้ำเส้นขึ้นไปบนเขาและหวังว่าจะยืนไว้ได้ตลอดไป

ผมหวังเช่นนั้นเพราะนี่ถึงคำของกำนันเชิดที่ตบออกมาเมื่อผมถามว่า “กำนันมั่นใจไหมว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นในตำบลลลาป่า เกิดจากความคิด เกิดจากแผนและความต้องการของชาวบ้าน ไม่ใช่หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาทำให้หรือสั่งให้ทำ ”

“ผมมั่นใจงานที่ทำทั้งหมดเกิดจากความคิด ความต้องการของชาวบ้าน ชาวบ้านต้องเข้มแข็งก่อน จึงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้หรือนำไปสู่การปฏิรูปได้ แต่ทุกหน่วยงานก็เป็นเพื่อนที่ดี ทำงานเข้าใจกันตลอด ผมยังยืนยันตลอดว่า ถ้าชาวบ้านไม่พร้อม เราไม่ทำ”

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 5 - พฤษภอติ 11 ธันวาคม 2557

“อยากให้ชาวเลได้รับ

ความเป็นธรรมตามที่ควรจะได้”

เพ็ญศรี ศิริรอบ

พมไปเกาะหลีเป๊ะไม่บ่อยนัก ก่อนหน้านี
ราว ๆ กลางเดือนพฤษภาคม 2555 ไป
หลีเป๊ะเพราะมีกิจกรรมเรื่องงาน พลันที่
เรือจอดบริเวณโรงเรียนบ้านเกาะอาดัง (ชื่อโรงเรียนเหมือนกับ
ชื่อเกาะอาดัง ซึ่งเป็นอุทยานอยู่ใกล้ ๆ กับเกาะหลีเป๊ะ) ภาพ
เบื้องหน้าคือชายหาดขาวที่เงียบสงบ หันหลังมองไปยังท้อง
ทะเล เห็นน้ำทะเลสีเขียวมรกต งดงามยิ่งนัก

ผมเดินเล่นบริเวณหาดทรายอันเงียบสงบนั้น เห็นแต่
เรือประมงของชาวเลอุรักลาไว้วัย (ซึ่งเป็นคนพื้นบ้านที่อาศัย
อยู่ดั้งเดิมราว ๆ 300 ปีมาแล้ว) จอดอยู่เพียงไม่กี่ลำ เนื่องจาก
ชาวเลจะไม่สร้างบ้านติดชายหาดเสียทีเดียว แต่จะอยู่ห่างจาก
ชายหาดไม่มากนัก ครั้งพอเดินเล่นไปเรื่อย ๆ ก็พบกับ
ทางเดินกลางเกาะ มีร้านค้าสองข้างทางไม่หนาแน่นนัก ที่
สร้างขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ เดินไปอีกฝั่งของ

<https://www.google.co.th/maps/place/เกาะหลีเป๊ะ+อุทยานแห่งชาติ+ตะเลา/@6.4878693,99.2975809,1918m/data=!3m2!1e3!4b1!4m2!3m1!1s0x304c04b682540c8f:0xe72301c10a9d33947h1m>

เกาะระหว่างทางก็เห็นรีสอร์ทเล็ก ๆ ไม่หรูหราเพียงไม่กี่แห่ง พอเดินไปอีกนิดก็พบกับชายหาดที่ขาวสะอาดทอดยาวคู่กับ น้ำทะเลเขียวมรกตเช่นกัน

ภาพที่เห็นครั้งนั้น ผมจึงลงความเห็นว่ (หลีเป๊ะซึ่งมีเนื้อที่เพียง 4 ตารางกิโลเมตร) เป็นเกาะที่สวยงามน่าอยู่ เพราะมีชายหาดที่ขาวสะอาด น้ำทะเลสีเขียวมรกต และยังเต็มไปด้วยวิถีชีวิตชาวเลที่งดงามยิ่ง

จากนั้นประมาณหนึ่งปี ชาวการไต่ที่ชาวเลเพื่อนำที่ดินไปทำรีสอร์ทเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นข่าวในลักษณะที่ชาวเลไปบุกกรุกอุทยานบ้างละ บุกรุกที่เอกชนบ้างละ เป็นข่าวที่สร้างความวุ่นงงให้ผมอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นไปได้อย่างไร ที่คนซึ่งอาศัยอยู่เดิมมาตั้ง 300 ปี เป็นคนชี้ว่า เกาะหลีเป๊ะเป็นของไทยไม่ใช่ของมาเลเซีย และเป็นคนที่สมเด็จย่าเสด็จมาทรงเยี่ยมหลายครั้ง พร้อมทั้งพระราชทานนามสกุล

“หาญทะเล” ให้กับพวกเขา คนเหล่านั้นแหละหรือคือผู้บุกกรุกมันเป็นไปได้แน่นอน แต่มันเกิดขึ้นแล้วในประเทศไทย และบนเกาะแห่งนี้

จนกระทั่งสามปีหลังจากนั้น ผมได้ลงเกาะหลีเป๊ะอีกครั้ง ภาพแรกที่สายตามองเห็น มันไม่ใช่ภาพเมื่อสองปีก่อน มีปะขนาดใหญ่วิวเรือโดยสารเทียบท่า บริเวณทะเลหน้าหาดจึงหนาแน่นไปด้วยเรือนานาชนิดที่มีไว้บริการนักท่องเที่ยวเรือประมงของชาวเลจำนวนมากแปรสภาพมาเป็นเรือรับส่งผู้โดยสารและนักท่องเที่ยวแทน พอเท้าเหยียบแผ่นดินหลีเป๊ะถึงกับตะลึงเมื่อบริเวณหาดทรายขาวสะอาด และแผ่นดินซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของชาวพื้นเมือง กลายเป็นร้านค้าและรีสอร์ทจนหมดสิ้น ไม่ทิ้งร่องรอยเดิม ๆ ให้ผมได้จดจำเลยแม้แต่น้อย

ผมเดินไปตามเส้นทางหลักกลางเกาะ บัดนี้กลายเป็น

ถนนคอนกรีตที่คราคล่าไปด้วยผู้ คนสองข้างทางเต็มไปด้วย
ร้านอาหารและภัตตาคารที่เปิดบริการนักท่องเที่ยว ครั้นเดิน
ลึกไปเรื่อย ๆ ก็พบว่ามีย่านคอนกรีตสร้างใหม่หลายสาย
ทุกสายเต็มไปด้วยสถานบริการ รีสอร์ท ที่ผุดขึ้นราวดอกเห็ด
ครั้นเดินทะเลไปยังชายหาดอีกด้วย สภาพก็ไม่ต่างกัน ทุก
ตารางนิ้วเป็นสถานบริการของนายทุนที่มีไว้เพื่อรองรับ
นักท่องเที่ยวไปหมดแล้ว

ครูแสงโสม หาญทะเล ซึ่งเป็นลูกชาวเล บอกว่า
เพราะความไม่รู้พวกเราชาวเลจึงเชื่อคนง่าย และถูก
เอาเปรียบมาโดยตลอด จนวันนี้พวกเรานับร้อยครอบครัว
ตกอยู่ในสถานะผู้บุกรุก ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้บุกเบิกเกาะแห่งนี้
ด้วยเหตุนี้เมื่อจบการศึกษาครุศาสตร์จากมหาวิทยาลัย
ราชภัฏสงขลา จึงกลับมาบ้านเกิด ครั้งแรกก็ได้มาเป็นครูอาสา
ที่โรงเรียนบ้านเกาะอาดัง วันนี้ก็บรรจุแล้ว ในสถานะความเป็น

ครูก็พยายามทำให้ได้กรุ่นหลัง ไม่ลืมรากเหง้าของตนเองมี
การเอาวิถีชีวิตของชาวเล บรรจุเป็นหลักสูตรการเรียน
การสอน เช่น สอนรำรองแง็ง การประมง การทำอาหาร การ
เป็นมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งทำต่อเนื่องมาถึงทุกวันนี้

สำหรับในเรื่องชุมชนนั้น **ครูแสงโสม**เล่าว่า พวกเรา
มีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในมืออยู่อาศัย ตนเพียงแต่ต้องการ
ให้ชาวบ้านได้รับความเป็นธรรม ตามที่เขาควรจะได้รับเท่านั้น
ไม่ได้คิดว่าจะไปต่อสู้กับใคร ทุกวันนี้ พวกเราถูกไล่ที่ไปอยู่ตรง
กลางเกาะแล้ว ซึ่งก็ยังไม่มั่นคง มีแนวโน้มจะไล่ที่อยู่เรื่อย ๆ
พวกผู้ชายที่ต้องออกเรือหาปลาก็ไม่มีทางเดิน เพราะทุก
ตารางนิ้วกลายเป็นที่ส่วนบุคคล ก็เลยคิดว่าในฐานะที่ตนเป็น
ชาวเล เห็นความจริงมาตั้งแต่เกิด ชาวบ้านไม่รู้ ไม่กล้า
ถูกลอบ ถูกขู่ ถูกซื้อ จนไม่มีที่ที่จะอยู่แล้ว ก็คิดว่าจะทำให้
พวกเขาได้รับความเป็นธรรมบ้างเท่านั้นเอง

สายวันนั้นผมเดินคุยกับพี่น้องชาวเลอุรักลาไว้อยู่ ซึ่งอาศัยรวมกันบริเวณตรงกลางเกาะ ด้วยสภาพความเป็นอยู่ที่ห่างไกลกับบริเวณธุรกิจราวกับว่าอยู่กันคนละโลก มันเป็นสองโลกบนเกาะเล็ก ๆ เดียวกัน ชาวเลทุกคนที่ผมคุยด้วยระบายความในใจให้ฟังถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ถึงขนาดไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดคนก่อนคำตอบก็คือ **“ผมช่วยอะไรพวกคุณไม่ได้!!!”** แล้วแบบนี้ใครจะช่วยได้

จากข้อมูลที่ผมศึกษามาก่อนลงเกาะพบว่าขณะนี้รัฐบาล โดยสำนักนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งตั้ง **“คณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินชาวเลเกาะหลีเป๊ะ”** โดยมีพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน มีการลงพื้นที่ไปศึกษาข้อเท็จจริงจากทั้งชาวบ้าน ภาคธุรกิจ เอกชน ภาครัฐทั้งในจังหวัดสตูล และในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอุทยานแห่งชาติเกาะอาดัง มีการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างครบถ้วน จนนำไปสู่การรังวัดที่ดินใหม่ ซึ่งขณะนี้การรังวัดที่ดินเสร็จสิ้นแล้ว อยู่ในระหว่างให้อุทยานส่งแผนที่ของอุทยานมาประกอบการพิจารณา ซึ่งการลงมาของคณะอนุกรรมการฯ ทำให้ชาวเลมีความหวังว่า พวกเขาจะได้รับความเป็นธรรม เรื่องที่อยู่อาศัย ทางออกทะเลเพื่อทำมาหากินตลอดจนจะได้พื้นที่สุสาน (ที่ฝังศพ) กลับคืนมา

ตกเย็นวันนั้นเมื่อผมไปถึงที่นัดหมาย (โรงเรียนบ้านเกาะอาดัง) ก็พบว่า มีชาวบ้านมารออยู่เต็มห้อง ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง พวกเขาพร้อมตัวในนาม **“ชมรมชาวเลอุรักลาไว้อยู่”** โดยครูแสงโสมพูดให้ฟังว่าชาวเลมีปัญหาหลัก ๆ อยู่ 3 เรื่อง คือ เรื่องความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย มีปัญหาเรื่องทางออกสู่ทะเลเพื่อหาปลา ปัญหาสุขภาพบนเกาะมีขยะมากขึ้น เป็นต้น เราจึงรวมตัวกันให้เป็นปึกแผ่นเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา

มีการตั้งกองทุนขึ้นมา ออมกันเดือนละ 200 บาท/คน เพื่อให้สมาชิกไปประกอบอาชีพและใช้จ่ายยามจำเป็น ตอนนี้มีสมาชิก 128 คน มีเงินออมสามแสนบาทเศษ

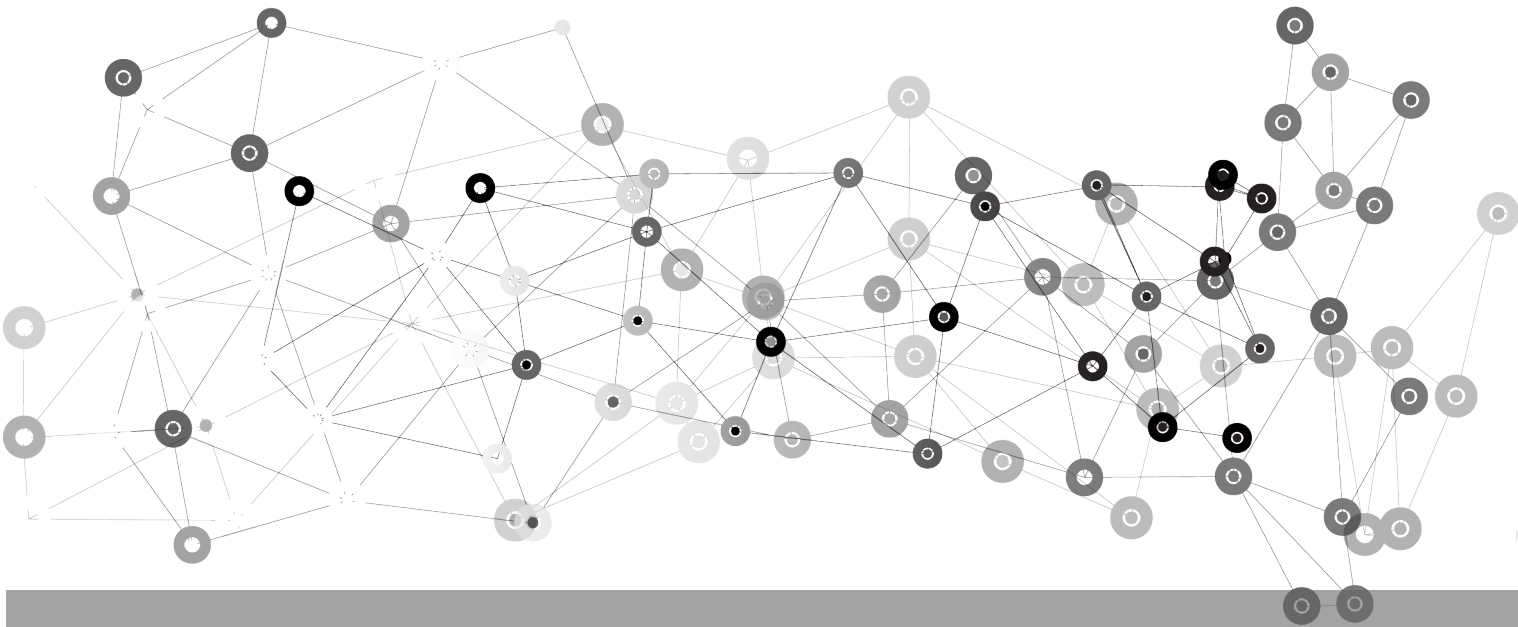
“เราต้องการรวมตัวให้เข้มแข็ง พุดคุยกันยามมีปัญหา มีการทำงานร่วมกัน ซึ่งทำต่อเนื่องมาพอสมควรแล้ว แต่คงไม่พอ ต้องหาเครื่องมือเพิ่มเติมที่จะทำให้เราเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ประสบการณ์ที่ผ่านมาสอนว่า ความเป็นคนชื่อของพวกเขา ทำให้เราเชื่อคนอื่นได้ง่าย จึงต้องร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาเรื่องที่ดิน”

จากข้อมูลที่ผมได้รับฟังทั้งหมด ผมจึงเริ่มต้นอธิบายเรื่อง สภาองค์กรชุมชนให้ชาวบ้านฟัง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ชาวบ้านชวนผมลงเกาะ เพื่อให้รู้ข้อมูลว่า การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจะเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรของพวกเขาอย่างไร

ผมใช้เวลาพูดคุยเรื่องการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมค่อนข้างยากให้ชาวเลฟัง แต่ด้วยเหตุผลที่พวกเขามีปัญหาที่ต้องแก้ ประกอบกับการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนก็เป็นการรวมกลุ่ม เพื่อนำเรื่องราวของชาวบ้านเองมาพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน ไม่ใช่ทำเรื่องอื่นไกลอะไรเลย สองชั่วโมงแห่งการพูดคุยวันนั้นจึงมีชีวิตชีวาอย่างยิ่ง

ผมสรุปการพูดคุยลงที่ว่า การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ไม่ใช่ยิววิเศษที่จะแก้ปัญหาได้ทุกโรค ถ้าคนป่วยไม่เห็นความสำคัญของยาและไม่กินยา เช่นเดียวกัน การแก้ปัญหาของชุมชน ต้องอาศัยคนในชุมชนร่วมมือกัน สภาองค์กรชุมชนเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งที่ชาวบ้านเอาไปใช้ได้อย่างมีสถานะตามกฎหมายเท่านั้น ก็ได้แต่หวังว่า เรื่องที่ผมคุยให้ฟัง จะเกิดประโยชน์และเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะทำให้ชาวเลได้รับในสิ่งที่ควรจะได้ มันเป็นสิทธิชุมชน ที่พวกเขามีสิทธิ์ที่จะทำ

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 30 มกราคม - พุธสัปดาห์ 5 กุมภาพันธ์ 2558

กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลพนม

กับการแก้หนี้ในระบบ

สุวัฒน์ คงแป้น

เศรษฐกิจในวันนี้เรียกได้ว่า อยู่ในช่วงที่ประชาชนคนเดินดินอยู่ในภาวะลำบากเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ซึ่งเศรษฐกิจหลักขึ้นอยู่กับยางพารา เมื่อราคายางพาราดกต่ำ ชาวสวนยางจึงต้องหันไปพึ่งเงินนอกระบบกันจำนวนมาก อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งปัญหานี้มีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ และยังมีหน่วยงานไหนเอื้อมมือมาช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ แต่ที่เทศบาลตำบล

พนม จ.สุราษฎร์ธานี ธนาคารและกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรของชาวบ้าน สามารถเข้ามาช่วยเหลือสมาชิกที่เป็นหนี้ในระบบได้อย่างน่าสนใจ

นายวัชรินทร์ รัตนพันธ์ ประธานธนาคารและกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลพนม เล่าให้ฟังว่า เดิมทีทุกหมู่บ้านก็มีองค์กรการเงินของหมู่บ้านอยู่แล้ว แต่ด้วยการบริหารจัดการที่ไม่โปร่งใสขาดประสิทธิภาพทำให้สมาชิกขาดความเชื่อมั่นและหยุดดำเนินการไปในที่สุด คงเหลือเฉพาะ

หมู่ที่ 5 บ้านนางยวน ที่ยังคงดำเนินการต่อไปได้ ต่อมาในปี พ.ศ.2551 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้ เข้ามา สนับสนุนส่งเสริม เรื่องการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งเราเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี จึงรวมตัวกันจัดตั้งกองทุนโดย นำประสบการณ์ในอดีตมาเป็นบทเรียน มีการปรับระบบคิด ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเอง เน้นวินัยทางการเงินและระบบ การบริหารจัดการที่ดี ทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่สมาชิกจับ ต้องได้

นายวัชรินทร์ เล่าอีกว่า ในการทำงานเราใช้แนวคิด อุดมการณ์ “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” เป็น แนวคิดหลักในการทำงาน เริ่มจากเข้าไปฟื้นฟูกลุ่มองค์กร เดิมในแต่ละหมู่บ้านให้เข้มแข็งและให้กลุ่มระดับหมู่บ้าน บริหารดูแล นำเงินสมทบปีละ 365 บาทต่อคน ของสมาชิก นำส่งเข้ากองทุนระดับตำบล ทำให้เงินสมทบของสมาชิกเข้าสู่ กองทุนกลางได้อย่างเป็นระบบ

“ส่วนสวัสดิการที่จัดให้กับสมาชิกก็ไม่ต่างจาก

กองทุนสวัสดิการตำบลทั่วประเทศคือ ไม่ว่าจะเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะได้รับสวัสดิการทั้งหมด แต่ของเรามีสวัสดิการ พิเศษก็คือ คนพิการทุกคนในตำบลบัดนี้ที่มีอยู่ 68 คน เราจะดูแลจ่ายเงิน สมทบให้คนพิการ จึงเป็นสมาชิกกองทุน และได้รับสวัสดิการ เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ”

ประธานธนาคารฯ เล่าอีกว่า การดำเนินงานของ กองทุนยังได้มีการบูรณาการกับระบบต่าง ๆ ในตำบล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งความคิดนี้ เกิดขึ้นเพราะคราใดที่เกิดน้ำท่วม น้ำจะไหลหลากเร็วและ รุนแรง ทั้งนี้เพราะป่าไม้ถูกทำลาย เราจึงคิดว่า เราจะนำ กองทุนสวัสดิการชุมชน ทำงานร่วมกับธนาคารต้นไม้ ซึ่งมีอยู่ หลายธนาคารในตำบล โดยมีหลักว่า ชาวบ้านที่ปลูกต้นไม้ โดยเน้นพืชเศรษฐกิจเช่น ยางนา ตะเคียนทอง พะยอม ฯลฯ สามารถนำมาออมหรือสมทบเข้ากองทุนได้ ซึ่งตอนนี้มี ชาวบ้านที่ปลูกต้นไม้เข้าร่วมโครงการแล้ว 274 ราย จำนวน 6,030 ต้น โดยตีมูลค่าต้นไม้จากเส้นรอบวง 1 เซนติเมตร

เท่ากับเงินออม 20 บาท คิดเป็นเงิน 3.6 ล้านบาท

ตาเสริม จิตจิว อายุ 85 ปี เล่าให้ฟังว่า ตามีต้นไม้อย่างนาที่บ้าน 12 ต้น แต่ละต้นใหญ่ขนาดสองคนโอบ ตาไม่มีเงินก็เอาต้นไม้ทั้ง 12 ต้นมาฝากไว้ที่กองทุน ตาก็เป็นสมาชิกกองทุนได้เหมือนคนอื่น

นายเจริญศักดิ์ ทองยวน กรรมการผู้จัดการธนาคาร และกองทุนสวัสดิการเทศบาลตำบลพนม เล่าว่า นับตั้งแต่มีกองทุนสวัสดิการมาในปี 2551 ได้มีการดำเนินงานตามแนวคิดปรัชญาของกองทุนสวัสดิการชุมชนบนฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ในขณะนี้กองทุนสวัสดิการมีเงินสมทบจาก สมาชิก 365 บาท/ปี/คน จากการสมทบจากรัฐบาลเท่ากับที่สมาชิกสมทบ จากการสมทบของเทศบาลตำบลซึ่งตั้งงบประมาณให้ทุกปีทั้งหมด 5.5 ล้านบาท และมาจากการนำต้นไม้มาฝากมูลค่าอีก 3.6 ล้านบาท ทำให้กองทุนมีสมาชิกถึง 98 % ของประชาชนทั้งตำบลประมาณ 5,000 คน มีการจ่ายสวัสดิการให้กับสมาชิกได้อย่างครอบคลุมตั้งแต่เกิดจนตาย

กรรมการผู้จัดการเล่าอีกว่า ในปี 2557 เป็นต้นมากองทุนสวัสดิการได้มีการปรับตัวครั้งสำคัญ เนื่องจากราคายางตกต่ำ ประชาชนขาดเงินหมุนเวียน ทำให้ต้องอาศัยเงินกู้ยืมในระบบ ที่นายทุนจากในเมืองสุราษฎร์ธานี

นำมาปล่อยกู้ ร้อยละ 10 – 20 ต่อเดือน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้กองทุนปรึกษาหารือกันถึงการยื่นมือเข้าไปแก้วิกฤตทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิก โดยมีแนวคิด 2 ทาง คือ การปลดหนี้ในระบบให้กับสมาชิกและทำให้สมาชิกมีงานทำเพิ่มขึ้น โดยกองทุนได้ไปขอใช้สินเชื่อจากธนาคารออมสินเป็นเงิน 3 ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 บาท ต่อปี รวมกับเงินกองทุนอีก 3.4 ล้านบาท รวมเป็น 6.4 ล้านบาท ปล่อยให้สมาชิกกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 บาทต่อปี เพื่อนำไปปลดหนี้ในระบบแล้วมาผ่อนชำระกับกองทุนเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือน แล้วแต่ความสะดวกของสมาชิก พร้อมทั้งปรับสถานะกองทุนเป็น **“ธนาคารและกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลพนม”** ซึ่งดอกเบี้ยส่วนต่าง เอาไปจัดสรรกลับเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกกองทุน

นายเจริญศักดิ์ เล่าอีกว่า ในการบริหารจัดการเราจะให้สมาชิกที่กู้เงิน รวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 5 – 6 คน ตามที่สมาชิกสะดวก ให้ทุกคนจ่ายเงินกับหัวหน้ากลุ่มแล้วให้หัวหน้ากลุ่มส่งให้กับธนาคารต่อไป ซึ่งการทำงานแบบนี้ทำให้ธนาคารชุมชนบริหารหนี้สินได้เป็นอย่างดี

นางกิมดวง ชูแก้ว หัวหน้ากลุ่มมีสมาชิกซึ่งเป็นลูกหนี้ธนาคาร 6 คน เล่าให้ฟังว่า เดิมทุกคนในกลุ่มต้องจ่าย

หนี้ให้กับนายทุนนอกระบบ รวมกันประมาณวันละ 2,500 บาท แต่พอเข้าธนาคารก็เอาเงินที่กู้จากธนาคารไปจ่ายหนี้ นอกระบบ แล้วจ่ายหนี้ให้กับธนาคารแทนรวมทั้ง 6 คน เหลือเพียงวันละ 125 บาทเท่านั้น โดยทุกคนจะนำหนี้ที่ต้องจ่าย ให้ธนาคารมาส่งให้ทุกเช้า แล้วตนจะโอนเงินของทุกคนไปให้ ธนาคารวันละ 125 บาท ทุกวัน ทำให้ลดภาระไปได้ อย่างมาก

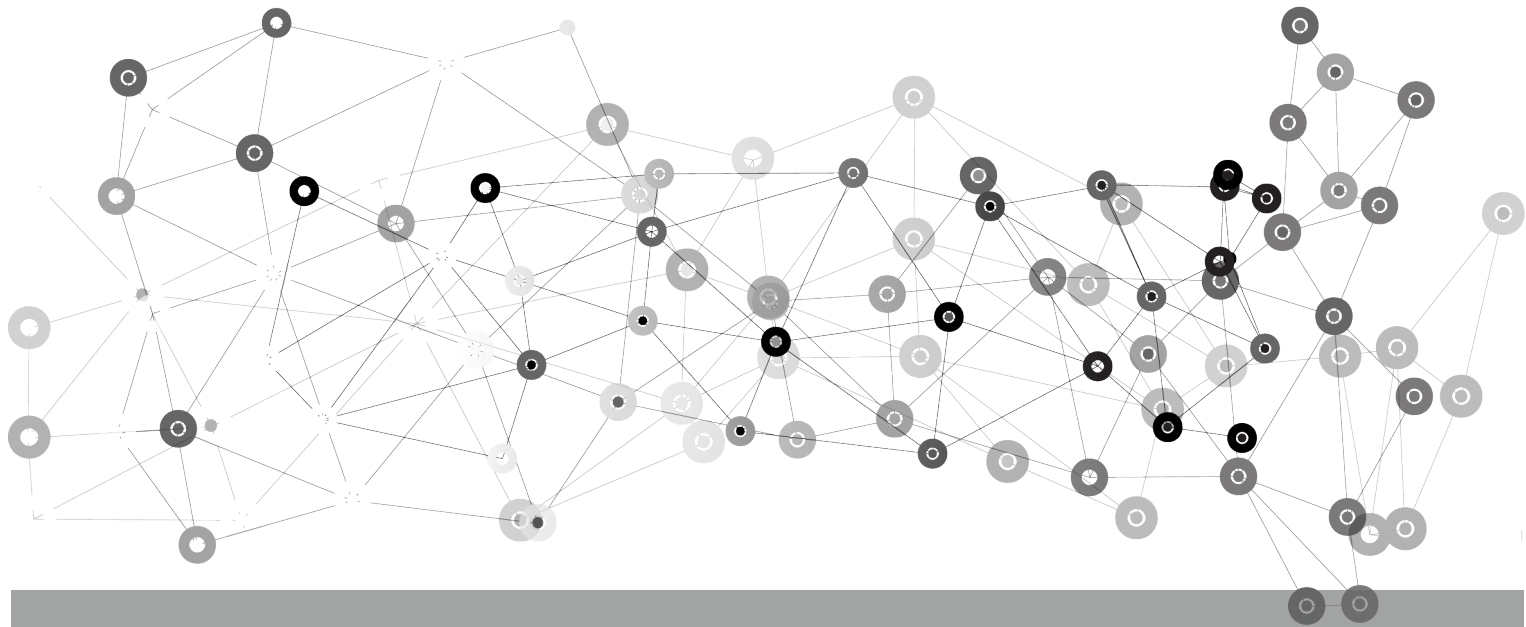
กรรมการผู้จัดการธนาคารเล่าอีกว่า เงินที่ธนาคาร มีอยู่ไม่เพียงพอกับความต้องการของสมาชิก เพราะเกือบ ทุกคนเป็นหนี้กันถ้วนหน้า เราทำได้ก็เพียงบรรเทาเท่านั้น เรื่องนี้รัฐควรจะเข้ามาดูแลประชาชนอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามธนาคารเห็นว่า การส่งเสริมให้สมาชิกมีงานทำเพื่อให้ เงินหมุนเวียนในตำบลเป็นเรื่องจำเป็น จึงได้สนับสนุนสินเชื่อ อาชีพขึ้นมา ซึ่งขณะนี้ได้สนับสนุนให้มีการเลี้ยงไก่บ้าน ซึ่งเป็นที่นิยมบริโภคกันแล้วหลายราย

“ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือต้นไม้ เราทำได้เพียง ปลูกเท่านั้น แต่ลูกค้าหรือสมาชิกที่ปลูกต้นไม้ยังไม่อาจกู้

เงินจากเราได้ ถึงแม้ว่าเราจะกำหนดอัตราไว้ว่าต้นไม้มีเส้น รอบวง 1 เซนติเมตร กู้ได้ 100 บาทก็ตาม ด้วยเหตุผลหลาย อย่างคือ เงินกองทุนไม่เพียงพอ และเรื่องนี้ต้องทำเป็น โครงการสินเชื่อระยะยาวประมาณ 15 ปี ซึ่งต้องคิดค้นกัน ต่อไป”

กิจการดังกล่าวของธนาคารและกองทุนสวัสดิการ ชุมชนเทศบาลตำบลพนม จึงเป็นรูปแบบการรวมตัวของ ชุมชน ที่ไม่เพียงให้บริการพื้นฐานด้านสวัสดิการให้กับ สมาชิกได้อย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่ยังได้เชื่อมโยง บูรณาการงานที่สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงของ สมาชิกได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังเชื่อมโยงไปสู่การจัดการ สิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกองทุนที่ตั้ง ขึ้นมาบนฐานของความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันระหว่าง คนกับคน คนกับสังคม และคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 13 - พฤหัสบดี 19 กุมภาพันธ์ 2558

12 ปี คนไทยพลัดถิ่น

ยังต้องร้องเพลงคอย

เพ็ญศรี คีร์รอบ

“ ตอนนี้ได้บัตรประจำตัวประชาชนแล้ว รู้สึกดีใจในระดับหนึ่ง ยังมีข้อข้องใจ เพราะในทะเบียนยังระบุสัญชาติของพ่อแม่เป็นสัญชาติพม่าอยู่เลย แต่ก็ยังดีเพราะตัวเองพอบมีบัตร ก็ออกเดินทางไปไหนมาไหนได้สะดวก ไม่ต้องกลัวถูกตรวจ ถูกจับเหมือนแต่ก่อน สิทธิขั้นพื้นฐานก็ได้รับ แต่แม้ว่าผมจะได้สัญชาติไทยแล้ว ก็ยังไม่นิ่งนอนใจ เพราะยังมีคนไทยพลัดถิ่นอีกมากที่ยังไม่ได้สัญชาติไทย ผมก็ต้องสู้จน

กว่าที่พี่น้องร่วมขบวนจะได้สัญชาติไทยได้บัตรประชาชนกันครบทุกคน ทั้งพี่น้องไม่ได้ เพราะร่วมต่อสู้กันมานาน”

มันเป็นทั้งความรู้สึกและจุดยืนของ บุญเสริม ประกอบปราณ คนไทยพลัดถิ่นที่ได้สัญชาติไทยและได้สัมผัสกับบัตรประชาชนสด ๆ ร้อน ๆ มันอาจเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับคนไทยทั่วไป แต่สำหรับพี่น้องคนไทยพลัดถิ่นซึ่งต่อสู้ออกอวยให้ได้สิ่งนี้มากกว่าทศวรรษจึงเป็นความรู้สึกที่มหัศจรรย์ยิ่งนัก

ณ วัดด่านสิงขร อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558 ที่ผ่านมา วันที่คนทั้งโลกกำลังฉลองกับวันแห่งความรัก แต่พี่น้องคนไทยพลัดถิ่นจากरणอง ประจวบ ตราด ชุมพร ร่วม 1,500 คน มาร่วมแสดงความรัก ความห่วงใยต่อกัน โดยการเรียกร้องให้ได้มาซึ่ง ศักดิ์ศรี ความเป็นคนไทยหลังจากที่ร่วมต่อสู้กันมานานกว่า 12 ปี

ย้อนประวัติศาสตร์ไปเมื่อร้อยกว่าปีก่อน คนไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง ทวาย มะริด ตะนาวศรี และเกาะกง ต้องตกเป็นคนพม่าและเขมร เพราะการแบ่งปันเขตแดนระหว่างไทยกับพม่าและเขมร ความเป็นอยู่ของคนไทยภายใต้การปกครองของพม่า และเขมรอยู่ในสภาวะลำบากยิ่งนัก ทำให้คนไทยเหล่านี้ ต้องหนีเข้ามาอยู่กับญาติพี่น้องในเขตไทย บริเวณจังหวัด रणอง ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์ และ

ตราด ครั้นมาอยู่ในแผ่นดินแม่ ทางกรไทยก็ไม่ยอมรับ เพราะเป็นคนสัญชาติพม่าหรือเขมรไปแล้ว ต้องอยู่อย่างหลบ ๆ ซ่อน ๆ อาศัยรับจ้างอยู่ในสวนมะพร้าว ไร่สับปะรด หรืออาชีพอื่น ๆ เท่าที่จะหาเลี้ยงชีพได้ เมื่อเป็นเช่นนี้สิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ก็ไม่ได้รับจากรัฐไทย มีหน้าซำยังถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูกเหยียดหยามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และจากคนไทยด้วยกัน ต่าง ๆ นานา

ในปี 2545 พี่น้องคนไทยพลัดถิ่นได้รวมกลุ่มกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งโดยการสนับสนุนของมูลนิธิชุมชนไท ซึ่งเป้าหมายสุดท้ายก็คือการทำให้ได้สิทธิความเป็นคนไทยตามที่พวกเขาควรจะได้รับ เริ่มด้วยการทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน เช่น การตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อรวมเงินช่วยเหลือซึ่งกันและ

จากนั้นก็ขยายไปสู่การทำกิจกรรม เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องการประกอบอาชีพ เพราะคนกลุ่มนี้เวลาไปสมัครงานที่ไหนมักจะถูกเอาเปรียบ แม่ลูก ๆ ก็เรียนได้แค่ภาคบังคับเท่านั้น

น.ส.สาเลฆอ จำนงค์ เยาวชนไทยพลัดถิ่น จ.ระนอง ระบายความรู้สึกว่า “หนูเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ใกล้จะจบแล้ว หนูอยากเรียนต่อในระดับปริญญาตรี แต่หนูไม่สามารถที่จะเรียนได้ หนูไม่สามารถที่จะกู้เงินจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาได้ เพราะไม่มีสัญชาติไทย พ่อแม่ไม่มีเงินส่งหนู เพราะก็ไม่สามารถเดินทางออกไปทำงานต่างจังหวัดได้ หนูอยากฝากไปถึงรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เร่งแก้ปัญหาและคืนสัญชาติโดยเร็ว เพราะพวกหนูลำบาก มาก ยังมีเยาวชนคนไทยพลัดถิ่นเหมือนหนูอีกมากที่ต้อง การเรียนต่อในระดับสูง ๆ”

จากการสำรวจข้อมูลพบว่า คนไทยพลัดถิ่น จาก จ. ระนอง ประจวบคีรีขันธ์ และ ตรัง ซึ่งจากการสำรวจพบผู้มีเชื้อสายไทยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณ สามหมื่นคน โดยมีการขึ้นทะเบียนกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยแล้วจำนวน 18,037 คน ยังไม่นับรวมกลุ่มผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน ซึ่งอยู่นอกเครือข่ายอีกจำนวนหนึ่ง จึงมีการประสานงานกับภาคีพัฒนาทั้งภาครัฐ เอกชน นักวิชาการ การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐจนท้ายที่สุดคือการผลักดันให้เกิด พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 5)

จากวันนั้นถึงวันนี้เป็นเวลา 3 ปีแล้ว ที่ พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2555 มีผลบังคับใช้และครบ 12 ปี ของการเกิดเครือข่าย แต่มีคนไทยพลัดถิ่นได้รับสัญชาติไทยกลับคืนมาเพียง 2,000 คน ทั้งนี้ด้วยความล่าช้าในการทำงานของ

ทางราชการ ทำให้คนไทยพลัดถิ่นต้องเสียโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตั้งแต่การแจ้งเกิดที่เลือกปฏิบัติ การเข้าถึงระบบการศึกษาของเด็กเยาวชน การเข้าถึงกองทุนและสวัสดิการพื้นฐานของรัฐ การถูกเอาเปรียบจากการทำงาน ไม่สามารถไปทำงานต่างถิ่นได้ ไม่มีสิทธิในการรักษาพยาบาล ไม่มีสิทธิจดทะเบียนอสังหาริมทรัพย์ และเข้าไม่ถึงกระบวนการยุติธรรม

นายสุทิน กิ่งแก้ว แกนนำคนไทยพลัดถิ่น จ.ระนอง บอกว่า “ผมถูกบันทึกให้เป็นผู้พลัดหลงทางทะเบียนเป็นสัญชาติพม่า ไม่มีเชื้อสายไทย ผมไปถามที่อำเภอ ๆ บอกว่ายังไม่ถึงเวลา ไม่มีเวลาที่แก้ไขให้ผมได้แต่รอว่าเมื่อไหร่จะถึงเวลาที่ผมจะได้รับการแก้ไขทางทะเบียนกฎหมายออกมา 2 ปีแล้ว แต่พี่น้องเรายังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหา พี่น้องเรายังลำบากและเดือดร้อนอยู่ ผมก็ไม่รู้ว่ามันติดขัดอยู่ที่ขั้นตอนใด ทางอำเภอบอกว่าไม่มีงบประมาณที่จะดำเนินการ มีแต่ข้ออ้าง”

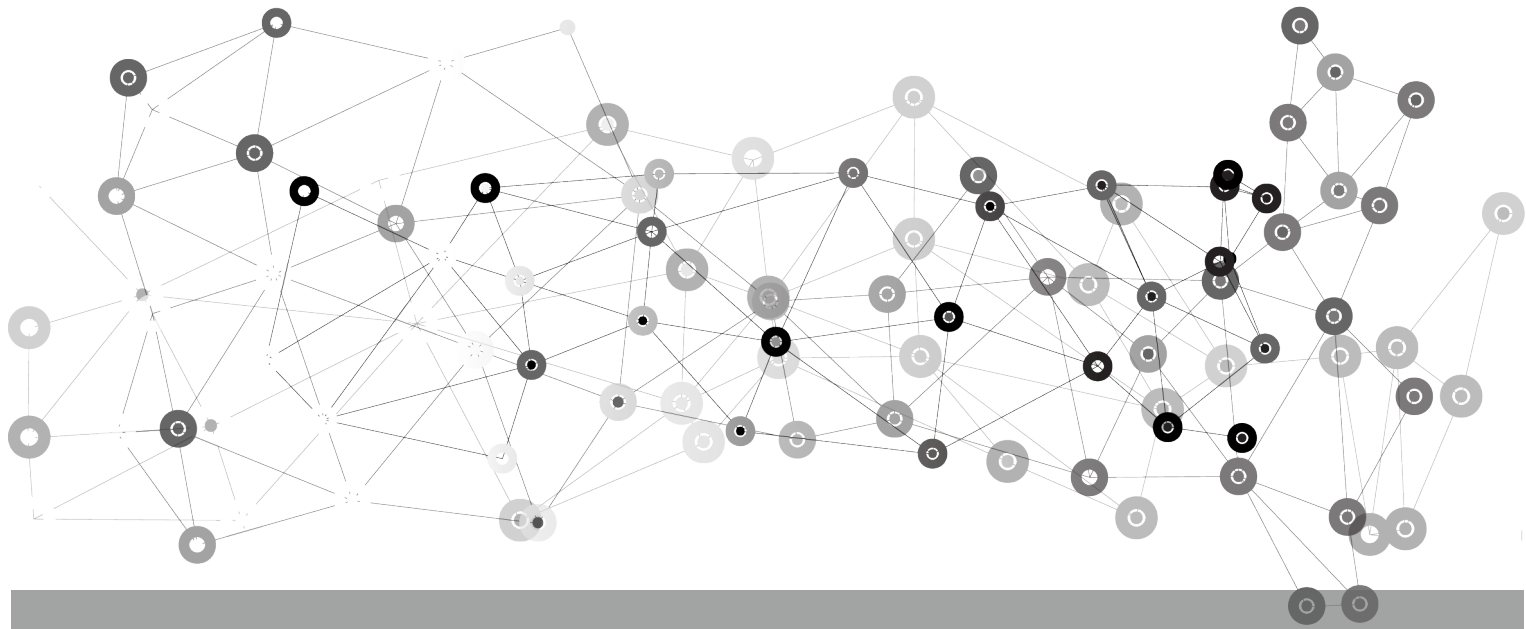
ในขณะที่ นายสุทธานนท์ เพชรดำ ซึ่งได้รับบัตรประจำตัวประชาชนแล้ว เล่าว่า “หลังจากที่ได้บัตรประชาชน เราทำงานก็ได้ประกันสังคม ไม่โดนกดขี่ค่าแรง การพูดการจาของคนอื่น ๆ กับเรา ต่างจากเมื่อก่อนที่รู้สึกเป็นตัวน่ารังเกียจ เป็นคนไร้สัญชาติ ถูกมองเป็นพม่า ก็ต้องอธิบายกันยืดยาว ตอนนี้มีสิทธิที่พึงได้รับเหมือนไทยอื่น ๆ เช่น สิทธิการรักษาพยาบาล การเดินทาง มันต่างกันราวกับหน้ามือกับหลังมือเลยทีเดียว”

ความรู้สึกทั้งของผู้ได้รับบัตรประชาชน ได้รับการคืนสัญชาติไทย และของผู้ที่ยังไม่ได้รับ มันเป็นความรู้สึกที่คนอย่างเรารับรู้ ซึมซับได้ไม่หมด มีแต่ความรู้สึกเห็นใจ เข้าใจ และอยากจะเข้าไปทำอะไรก็ได้เพื่อให้คนไทยเหล่านี้ได้ในสิ่งที่ควรจะได้

นายกฤษฎา บุญราช อธิบดีกรมการปกครองคนแรก (ปัจจุบันคือปลัดกระทรวงมหาดไทย) ที่เข้ามาร่วมพูดคุยกับคนไทยพลัดถิ่นในวันนั้น รับที่จะดำเนินการในหลาย ๆ ประเด็นเช่น ภายในปีนี้ (2558) จะเร่งคืนสัญชาติโดยไทยให้ได้ 1,800 คน จะจัดการปฏิรูประบบขั้นตอนที่ล่าช้าให้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น จะทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งจะจัดเวทีพูดคุยสร้างความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ คนไทยพลัดถิ่น เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยจะจัดเวทีต่อไปที่ จ.ระนอง ในขณะที่ น.พ.อำพล จินดาวัฒนะ ประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ ได้นำข้อเสนอซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขกฎหมายบางมาตราให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงให้ครอบคลุมกลุ่มที่ได้รับการขึ้นทะเบียนคนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

สิ่งที่คนไทยพลัดถิ่นได้ในงานวันนั้นก็คือ ได้รับรู้ว่า มีหลาย ๆ ภาคส่วนทั้งกรมการปกครอง ภาควิชาการ สภาปฏิรูป ฯลฯ เข้ามาจับมือเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาของเขาและเพื่อนร่วมชะตากรรมเดียวกันที่ยังจับมือกันเหนียวแน่น เช่นเดิม ส่วนจะได้รับการคืนความเป็นคนไทยเมื่อไหร่ ยังต้องร้องเพลง “คอย” กันต่อไป

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 27 กุมภาพันธ์ - พฤหัสบดี 5 มีนาคม 2558

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลระแก้ว

ดูแลเหมือนมิตร ไกล่ชิดเหมือนญาติ

สุวัฒน์ คงแป้น

สวัสดิการชุมชน เป็นระบบที่เกิดขึ้นจากการคิดค้น ริเริ่ม โดยชาวบ้านที่ต้องการช่วยเหลือ ดูแลซึ่งกันและกัน ให้มีความมั่นคงในชีวิต โดยการสะสมเงินสมทบเข้ากองทุนเพียงวันละบาทต่อคนต่อปี แล้วนำเงินนี้ไปจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก ตั้งแต่เกิดจนตาย และยังจัดสรรเงินบางส่วนไปสนับสนุนสาธารณประโยชน์ในชุมชน เช่น การฟื้นฟูป่าชุมชน แหล่งน้ำ ภัยพิบัติ รวมทั้งการสนับสนุนด้านอาชีพและการ

แก้ปัญหาหนี้ในระบบให้กับสมาชิก

ระบบสวัสดิการชุมชนจึงมิได้มีขอบเขตเพียงการดูแลสมาชิกด้านสวัสดิการเท่านั้น แต่เป็นการเกื้อกูลต่อกันของคนในชุมชน และคนกับธรรมชาติรอบ ๆ ตัวอีกด้วย ในปัจจุบันมีกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลเกิดขึ้นทั่วประเทศจำนวนกว่า ห้าพันตำบล มีเงินกองทุนรวมหกพันล้านบาทเศษ ซึ่งร้อยละ 65 เป็นเงินสมทบจากสมาชิกที่เหลือเป็นเงินสมทบจากรัฐบาลผ่านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

และเงินสมทบจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ในช่วงที่มีการปฏิรูปประเทศไทย สวัสดิการชุมชน จึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ชาวบ้านเสนอเข้าสู่การปฏิรูป โดยการกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิเป็นเจ้าของในการจัดการระบบสวัสดิการของชุมชนเอง โดยรัฐมีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนากองทุนไปสู่ความเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสมทบงบประมาณเข้ากองทุนในอัตราเท่าที่ชาวบ้านสมทบ ซึ่งหลักการนี้ได้ถูกนำเสนอโดยชาวบ้านผ่านทางคณะกรรมการการปฏิรูปด้านสังคม ชุมชน ฯลฯ และได้ผ่านความเห็นจากสภาปฏิรูปแห่งชาติไปแล้ว เมื่อวันที่ 23 ก.พ. 2558 ที่ผ่านมา

จากการตรวจสอบสภาพกองทุนสวัสดิการชุมชนทั้งห้าพันกว่าตำบลทั่วประเทศพบว่า มีกองทุนที่สามารถบริหารจัดการได้เป็นอย่างดีอยู่จำนวนมากกระจายอยู่ทุกจังหวัดทุกอำเภอในประเทศไทย ซึ่งกองทุนเหล่านี้จะเป็นต้นแบบการเรียนรู้ให้แก่กองทุนอื่นในการก้าวไปสู่กองทุนสวัสดิการ

ชุมชนที่เข้มแข็งและจุดประกายให้กับตำบลที่ยังไม่มีกองทุนสวัสดิการอีกด้วย

ที่ตำบลสระแก้ว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประชากรกว่าหกพันคน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งชาวบ้านไม่มีระบบสวัสดิการมาก่อนเหมือนกับชาวบ้านทั่วประเทศ อีกทั้ง อบต. ก็ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะนำไปจัดสวัสดิการให้กับชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง แต่ที่สระแก้วมีจุดเด่นก็คือทั้งผู้บริหาร อบต. และชาวบ้านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรียกว่า พูดจาภาษาเดียวกัน ดังนั้นเมื่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มีนโยบายสนับสนุนให้ชุมชนมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ผู้นำชุมชนที่สระแก้วจึงให้ความสนใจ เริ่มจากการนำหลักคิดแนวทางของสวัสดิการชุมชนไปพูดคุยให้ชาวบ้านฟังในโอกาสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน งานศพ งานที่ทางการจัดขึ้น ฯลฯ โดยใช้เวลาพูดกว่าหนึ่งปี จนชาวบ้านทวงถามและเรียกร้องให้มีการจัดตั้งกองทุน

สวัสดิการขึ้นมา ซึ่งนั่นแสดงว่า กองทุนเกิดจากความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสระแก้ว จึงเกิดขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ.2552 โดยมีสมาชิกแรกเริ่ม 957 คน โดยมี นางสุรีพร ศิริอ่อน เป็นประธานกองทุน

ในการดำเนินงานของกองทุนในระยะแรก ๆ ก็มีการกำหนดระเบียบ โครงสร้างการจัดการของกองทุน เพื่อให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่ดี พร้อมทั้งกำหนดการจ่ายสวัสดิการพื้นฐานให้กับสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย เช่นเดียวกับกองทุนอื่น ๆ ทั่วประเทศ

จากการเริ่มต้น ที่มาจากความต้องการของชาวบ้าน มีการวางระบบการบริหารอันเป็นที่น่าเชื่อถือ ตลอดจนการเข้ามาหนุนเสริมอย่างเต็มตัวของ อบต.สระแก้ว โดยสมทบเงินเข้ากองทุนทุกปี ๆ ละ 400,000 บาท ทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชน ต.สระแก้ว เติบโตเข้มแข็งอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการพูดกันปากต่อปากของสมาชิกที่ได้รับประโยชน์จากกองทุน ทำให้ชาวบ้านสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีการอำนวยความสะดวกให้สมาชิกสามารถสมัครได้ ในแต่ละหมู่บ้านตามสถานที่ซึ่งกำหนดไว้ ปัจจุบันกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสระแก้ว มีสมาชิกสี่พันกว่าคน มีเงินกองทุนสำหรับหมุนเวียนให้สมาชิกประมาณ 7.7 ล้านบาท

หลังจากที่กองทุนสวัสดิการสามารถจัดสวัสดิการพื้นฐานให้กับสมาชิกได้แล้ว ก็ขยายไปสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกด้านการแก้ไขปัญหาหนี้ นอกระบบและสนับสนุนเงินทุนประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะเรื่องหนี้ นอกระบบเป็นปัญหาเรื้อรังของชาวบ้านมานาน โดยกองทุนสวัสดิการชุมชนจัดสรรเงินกองทุนส่วนหนึ่งไปลงทุนใน “ธนาคารชุมชนเพื่อการผลิตตำบลสระแก้ว” โดยครั้งแรกให้กู้ยืมได้รายละไม่เกิน 2,000 บาท เพื่อนำไปใช้หนี้ ต่อมาสมาชิกมีความต้องการกู้ยืมไปเพื่อประกอบอาชีพ จึงได้จัดให้มีเงินกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพรายละไม่เกิน 20,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี กำหนดชำระคืนไม่เกิน 10 เดือน ซึ่งทำให้ชาวบ้านไม่ต้องไปกู้ยืมเงินนอกระบบซึ่งคิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 ต่อเดือน ปัจจุบันมีสมาชิกมาใช้สินเชื่อแล้วแปดร้อยกว่าราย ซึ่งดอกผลจากที่สมาชิกกู้ไปร้อยละ 40 เป็นของธนาคาร และร้อยละ 60 ก็จะคืนเข้ากองทุนนำไปจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกต่อไป

ในการส่งเสริมเรื่องการประกอบอาชีพนี้ กองทุนไม่ได้สักแต่ว่าปล่อยเงินกู้อย่างเดียวแต่ยังได้ประสานงานเพื่อทำงานร่วมกันกับศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของตำบล อบรมให้ความรู้กับสมาชิกที่ต้องการประกอบอาชีพ เลี้ยงไก่ สุกร เลี้ยงปลา ทำให้สมาชิกได้ความรู้ก่อนที่จะมีการประกอบอาชีพจริงอีกด้วย

นอกจากนั้นกองทุนยังได้ยื่นมือไปสนับสนุนงานสาธารณประโยชน์โดยในปี พ.ศ. 2554 ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ ทรัพย์สินของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน เรือสวนไร่นา ได้รับความเสียหายจำนวนมาก สมาชิกก็สามารถใช้เงินจากกองทุนไปซ่อมแซมบ้านและฟื้นฟูพื้นที่ทางการเกษตรได้อีกด้วย ส่วนกองทุนก็จัดซื้อกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วม และจัดหาถุงยังชีพเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าให้กับสมาชิก

นอกจากกองทุนสวัสดิการตำบลสระแก้วจะมีจุดเด่นในเรื่องการประสานเพื่อทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐในตำบลได้ทุกหน่วยงานแล้ว ประเด็นน่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ กองทุนได้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานโดยสอบถามความพึงพอใจในการบริหารจัดการจากสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ แล้วนำสิ่งที่สมาชิกให้ข้อสังเกตไปสู่การปรับปรุงแก้ไข ที่เป็นเช่นนี้เพราะกองทุนมีหลักสำคัญในการทำงานก็คือ **“การให้ความสำคัญกับคนที่ยังมีชีวิตเป็นหลักของการบริหารการดูแลเหมือนมิตร ใกล้ชิดเหมือนญาติ”** ซึ่งเทคนิคเหล่านี้ทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสระแก้วอยู่ในหัวใจของสมาชิกและเติบโตอย่างต่อเนื่อง

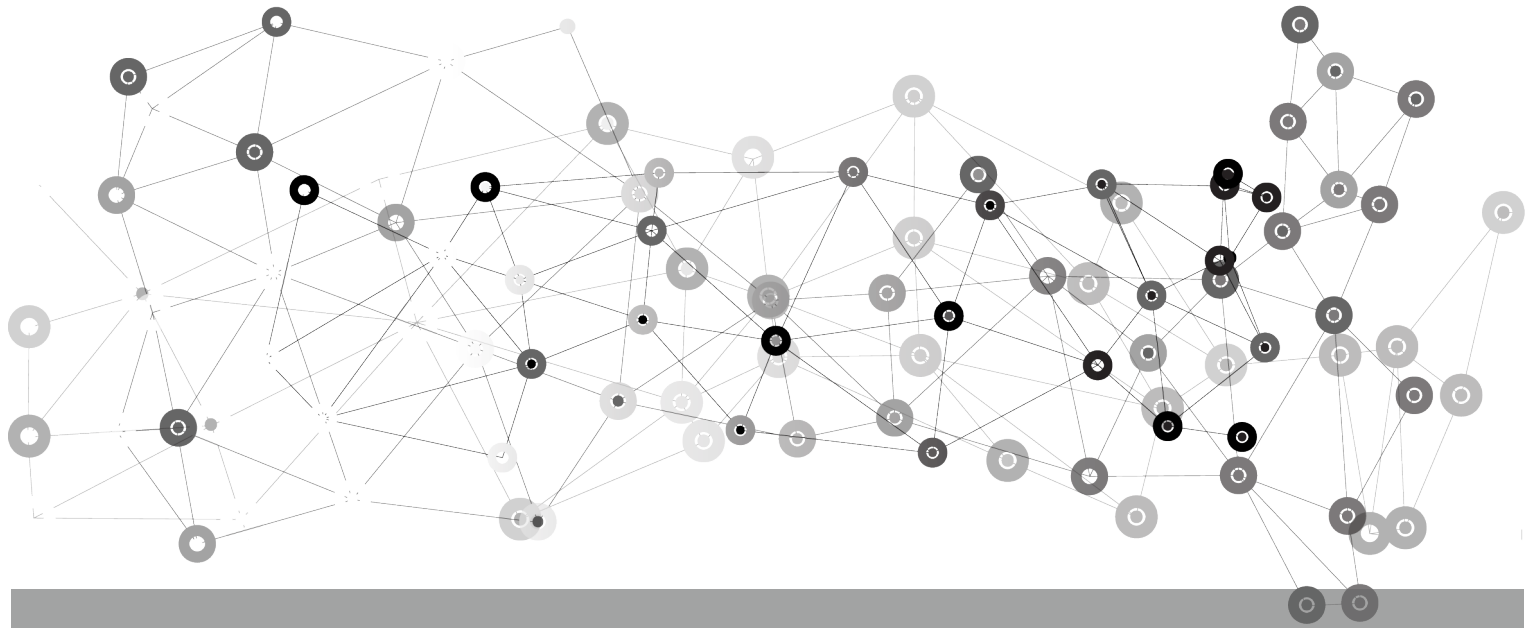
สถานการณ์ปฏิรูปประเทศในครั้งนี้ คนนครสวรรค์มีแนวคิดสำคัญคือการปฏิรูปทางความคิด กล่าวคือผู้นำ

ชุมชนจะต้องมีจิตสำนึกของการทำงานเพื่อส่วนรวมมีสำนึกพลเมือง เพราะแกนนำจะต้องเป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้งานในท้องถิ่นเดินไปข้างหน้าได้ เพราะเป้าหมายของการปฏิรูปคือ การสร้างฐานในพื้นที่ให้เข้มแข็ง โดยใช้พื้นที่เข้มแข็งเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพื้นที่อื่น ซึ่งตำบลสระแก้วเป็นพื้นที่เรียนรู้ด้านกองทุนสวัสดิการชุมชนที่จะนำไปขยายผลทั้งจังหวัดนครสวรรค์

ดังนั้นการทำให้งานด้านสวัสดิการชุมชนยกระดับไปสู่ พ.ร.บ.กองทุนสวัสดิการชุมชน งานระดับนโยบายดังกล่าว จะไม่เกิดผลเลยหากฐานล่างยังไม่ตื่นตัว ไม่มีผลสำเร็จปรากฏให้เห็นเด่นชัด

แต่สำหรับเรื่องสวัสดิการชุมชนแล้ว พลังชาวบ้านพลังความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น ผนวกกับแนวคิดที่ตรงกับความต้องการของประชาชน ทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนมีความเข้มแข็งที่ฐานราก ดังนั้นงานนโยบายที่มีแนวโน้มว่าจะออกมาเป็นกฎหมาย ก็จะเป็นแรงหนุนอย่างสำคัญให้ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของและสามารถดำเนินงานด้านสวัสดิการได้อย่างมั่นคงยั่งยืนยิ่งขึ้น

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 13 - พฤหัสบดี 19 มีนาคม 2558

สภาฯ ขอนคลาน

ใช้ทะเลหน้าบ้านโยงคนมารวมกัน

สุวัฒน์ คงแป้น

“**ครั้งแรกมีชาวบ้านมาช่วยทำงานน้อยมาก แต่พอรู้ว่า เรื่องที่สภาองค์กรชุมชนทำ มันเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ เรื่องปากท้องของชาวบ้านทุกคน ก็มีคนออกมาช่วยมากขึ้นและยังทำได้หลายเรื่องอีกด้วย”**

ดวงพร ชุมพลวงศ์ สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลขนคลาน อ.ทุ่งหว้า จ.สตูล เล่าให้ฟังถึงการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากร

ชายฝั่งให้ฟัง โดยเธอบอกว่า ตอนตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลใหม่ ๆ ได้หยิบยกเอาเรื่อง การใช้ทะเลหน้าบ้านมาจุดประกายให้คนมาร่วมกันทำงาน เพราะทะเลเป็นทั้งธนาคารและตู้เย็นหน้าบ้านที่ทุกคนต้องตระหนักและช่วยกันรักษาเอาไว้ให้ลูกหลาน

ในอดีตชายฝั่งทะเลขนคลาน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากอุทยานทางทะเลหมู่เกาะเกตุรามากนัก อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำ ทำให้คนที่นี่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม มีอาชีพประมง

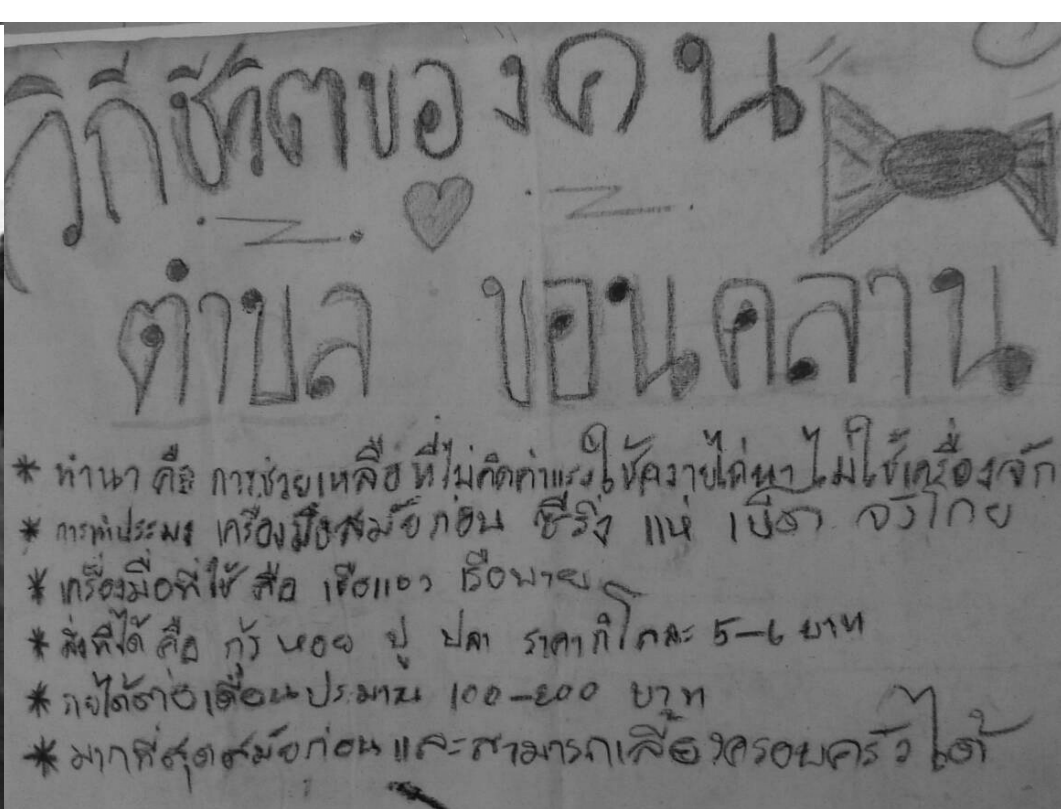
ชายฝั่งและประมงพื้นบ้าน ต่อมาทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลาย
ทั้งจากนโยบายส่งเสริมการทำนาเกลือและการเข้ามาของ
ประมงขนาดใหญ่ที่ใช้เครื่องมือจับปลาแบบล้างผลาญ ส่งผล
ให้ชาวประมงพื้นบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ยากลำบากมากขึ้น
เนื่องจากจับปลาได้น้อยลง ในปี พ.ศ. 2541 ชาวประมง
ขอนแก่นจึงได้รวมตัวกัน เรียนรู้หาทางช่วยเหลือซึ่งกัน
และกัน มีการตั้งแกนนำหมู่บ้านละ 10 คน จากทั้ง 4 หมู่บ้าน
โดยกิจกรรมในช่วงแรก ๆ ก็เน้นทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้
ตระหนักถึงความจำเป็นต้องช่วยกันอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากร
ชายฝั่งให้กลับสมบูรณ์ขึ้นมาอีกครั้ง เช่น การปลูกป่าชายเลน
การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเล และจัดทีมลาดตระเวนเพื่อ
ไม่ให้เรือประมงขนาดใหญ่ เข้ามาจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง

นายอับดุลรอซิก หวังเหม แกนนำสภาองค์กรชุมชน
ตำบลขอนแก่นเล่าว่า ราว ๆ ปี 2546 ด้วยความที่เราหมั่น
ตรวจตราอยู่ตลอดเวลาทำให้เรือประมงขนาดใหญ่หมดไป
เราจึงหันมาให้ความสำคัญกับการรณรงค์ให้ชาวบ้านเข้าใจ

และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และขยายผลไปสู่การ
สร้างแพปลาชุมชน การแปรรูปอาหารทะเล ซึ่งเป็นธุรกิจ
พึ่งตนเองของชุมชนในเวลาต่อมา พร้อม ๆ กับในปี พ.ศ.
2549 ได้มีการตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อช่วยเหลือดูแล
สมาชิกให้มีความมั่นคง ตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนการปล่อย
เงินให้สมาชิกกู้ยืมไปประกอบอาชีพอีกด้วย ตอนนี้มีสมาชิก
กองทุนกว่าหกร้อยคน

ในปี พ.ศ. 2551 ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กร
ชุมชนตำบลขอนแก่น โดยมีองค์กรชุมชนจำนวน 23 องค์กร
ร่วมจัดตั้ง ซึ่งสิ่งแรก ๆ ที่สภาองค์กรองค์กรชุมชนทำก็ยิ่ง
เป็นการใช้ทะเลหน้าบ้าน จุดประกายให้คนมารวมกัน รวมทั้ง
การประสานกับภาคีพัฒนาต่าง ๆ มาร่วมทำงาน เช่น มูลนิธิ
รักษ์ทะเลไทย มูลนิธิชุมชนไทย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(พอช.) และหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น

การมีสภาองค์กรชุมชน ซึ่งได้มีการประสานงานกับ
ภาคีพัฒนาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องนี้เอง ทำให้บทบาทของสภา

เด่นชัดกว้างกว่างานรักษาท้องทะเล เนื่องจากทุกงาน ทุกกิจกรรมที่เข้ามาจะถูกนำไปปรึกษาหารือในสภาองค์กรชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงานสวัสดิการชุมชน การแก้ปัญหาด้านที่ดิน ซึ่งล่าสุดในปี 2553 เมื่อรัฐบาลมีนโยบายซ่อมสร้างบ้านให้กับคนจน (ไทยเข้มแข็ง) สภาองค์กรชุมชนก็เป็นเวทีให้คนมาพูดคุยกัน สร้างทีมงาน สร้างกติกา หนุนเสริม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนสร้างสามารถซ่อมสร้างบ้านให้กับคนจนได้ถึง 145 ราย และยังมีระบบ ใครได้เงินซ่อมสร้างต้องส่งเงินหมุนเวียนให้กับคนอื่นต่อไป ซึ่งขณะนี้ก็มีเงินส่งคืนกองทุนกว่าห้าแสนบาท

ด้านนางปรีดา หนามยาง เลขาธิการสภาองค์กรชุมชนตำบลขอนแก่นเล่าว่า แม้งานอื่นจะเข้ามามากแต่งานรักษาทะเลก็คือชีวิตจิตใจจะขาดไม่ได้เลย เราจึงยังคงทำงานนี้อย่างต่อเนื่อง โดยร่วมกับ สกว.ท้องถิ่น มูลนิธิสยามกัมมาจล ทำการวิจัยเกี่ยวกับทะเลเพื่อให้เกิดการใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนา

“เราใช้กลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นคนทำข้อมูล ซึ่งขณะนี้มียู่ 69 คน เป็นเด็กประถมต้น โดยเราแบ่งข้อมูลเป็น 4 ฐานคือ ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลอาชีพ รายได้ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับทะเล ซึ่งการทำงานครั้งนี้จะมีภาคีวิจัยดังกล่าวมาหนุนเสริมร่วมกับผู้ใหญ่ในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งการที่เราใช้เด็กและเยาวชนเป็นคนทำงาน เพราะเรามีภูมิลักษณ์อยู่ว่าเราต้องทำให้ทะเลสมบูรณ์ ทุกคนหากินได้และมีลูกหลานสืบทอด” นางปรีดากล่าว

จากข้อมูลที่สอบถามจากชาวประมงพบว่า มีเรือประมง 191 ลำ และชาวประมงที่หากินชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้านอีกจำนวนมาก ชนิดที่พูดได้ว่า ทะเลคือหม้อข้าวหน้าบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งรายได้จากเรือประมงทั้ง 191 ลำ จะสูงถึง 25 ล้านบาทต่อปี โดยเรือประมงเหล่านี้จะพากันจับสัตว์น้ำจาก “ตอหมัน” จำนวน 16 แห่ง (แหล่งที่มีปลาและสัตว์น้ำชุม) ซึ่งชาวบ้านเล่าเพิ่มเติมว่า จริง ๆ แล้วปลา

จาก “ดอหมั่น” ไม่ได้ถูกจับเฉพาะชาวประมงจากตำบล
ขอนแก่นเท่านั้น แต่ชาวประมงจากตำบลอื่นก็มาจับได้
เพราะเป็นสมบัติสาธารณะ จึงประมาณการว่า หากรวมรายได้
จากเรือ 191 ลำ เรือประมงจากที่อื่นตลอดจนชาวประมง
พื้นบ้านที่หากินโดยเครื่องมือที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน
กล่าวได้ว่า ทรัพยากรสัตว์น้ำที่ถูกจับบริเวณฝั่งทะเล
ขอนแก่นมีถึงปีละ 100 ล้านบาทเลยทีเดียว

นายอับดุลรอซิก หวังเหม ให้ข้อมูลอีกว่า การใช้สภา
องค์การชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการรวมคนมาพัฒนา
เป้าหมายเพื่อเกิดตำบลจัดการตนเองให้ได้ ซึ่งเราได้กำหนด
ยุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ 1) **ชุมชนเข้มแข็ง** มีระบบการ
บริหารจัดการที่ดี มีแกนนำทุกระดับมาช่วยกันทำงาน ซึ่ง
เรื่องนี้เรามีทั้งแกนนำระดับหมู่บ้าน ระดับกลุ่มและแกนนำ
สมาชิกสภาองค์การชุมชน 2) **สวัสดิการทั่วหน้า** โดยใช้กองทุน
สวัสดิการมาเป็นเครื่องมือ มีเป้าหมายขยายสมาชิกให้ได้เกิน
ร้อยละ 50 ของคนทั้งตำบล ขณะนี้กองทุนสวัสดิการชุมชน
ของเราไม่เพียงจ่ายสวัสดิการให้สมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย
เท่านั้น แต่ขยายไปสู่การให้กู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพอีกด้วย
3) **การสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย** ซึ่งได้มีการสำรวจ
ข้อมูลการถือครองและการใช้ประโยชน์ในที่ดินไว้ระดับ
หนึ่งแล้ว ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเกิดประโยชน์ต่อชุมชนมาก
โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคใต้ที่
คืบคลานเข้าสู่สตูลอย่างไม่หยุดยั้ง และสุดท้ายก็คือ **การสร้าง
ความมั่นคงแหล่งอาหารทางทะเล** เป็นเสมือนลมหายใจของ
ชาวบ้านทุกคนในขอนแก่น โดยแผนทั้ง 4 ยุทธศาสตร์ได้

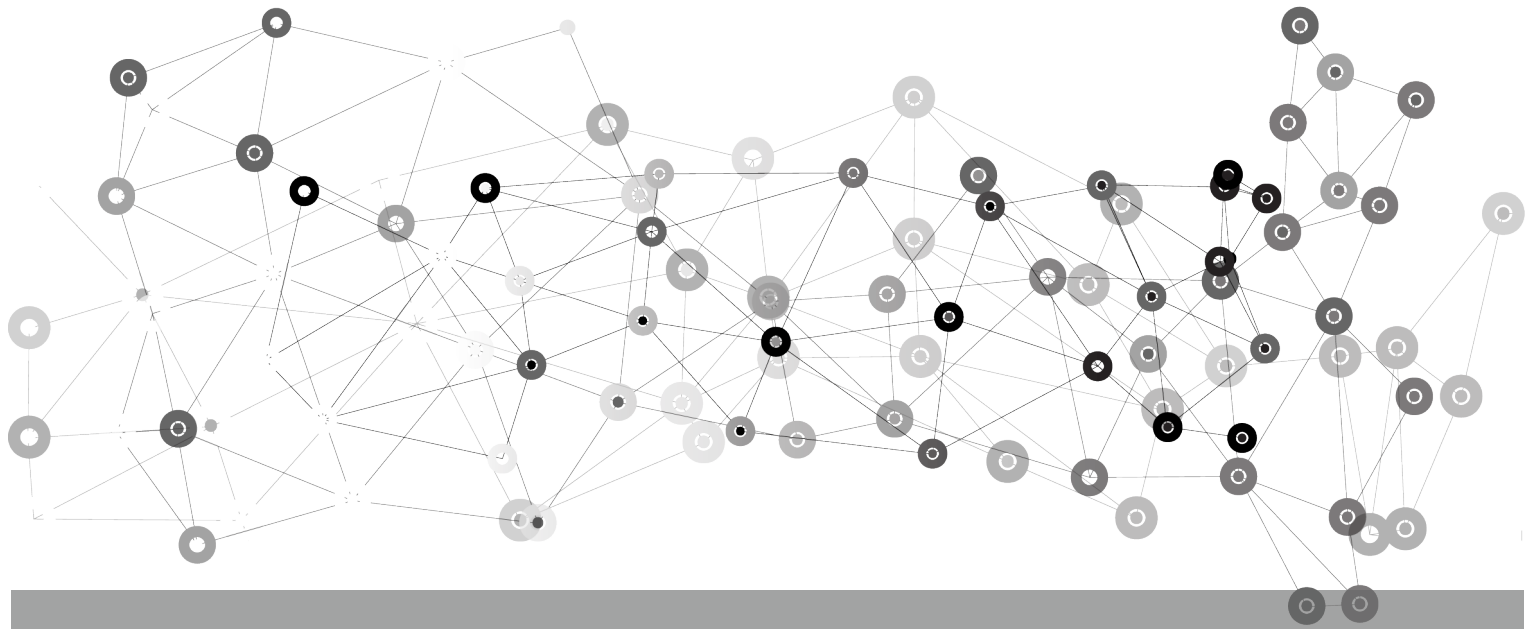
จัดทำเป็นข้อเสนอของสภาองค์การชุมชนที่จะนำสู่การ
พิจารณาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อไป

“แผนต่อไปของสภาองค์การชุมชนตำบลขอนแก่น
ก็คือ เราตั้งเป้าว่า ไม่เพียงทำหน้าที่แก้ปัญหาให้กับชุมชน
สมาชิกเท่านั้น แต่จะก้าวไปเป็นผู้ประสานหลักให้เป็นเวที
กลางที่ชาวบ้านขอนแก่นทุกคนและภาคีพัฒนาทุกภาค
ส่วนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ซึ่งภารกิจนี้สอดคล้องกับหลัก
ศาสนาอิสลามที่สอนให้คนปรึกษาหารือกัน (ชูรอ) เพื่อ
แก้ปัญหา นี่คือโจทย์ที่เราพยายามตอบว่า สภาองค์การชุมชน
มีคุณค่าอะไรต่อคนขอนแก่น” อับดุลรอซิก ตั้งความหวัง

ทุกวันนี้การจัดการกับเรื่องภายในของคน
ขอนแก่นเป็นระบบมากขึ้น มีฐานอาชีพ ฐานเศรษฐกิจ
ฐานทุนที่เป็นรูปเป็นร่าง มีองค์การชุมชนที่เข้มแข็งภายใต้
การประสานงานของสภาองค์การชุมชนตำบล มีกลุ่มเยาวชน
ที่เข้ามาเรียนรู้ ซึมซับและสืบทอด ซึ่งจะมีการจัดค่ายเยาวชน
อย่างต่อเนื่อง มีการเชื่อมร้อยเครือข่ายกับชุมชนอื่นในสตูล
ในนาม “รักจังสตูล” ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือหลักประกันในชีวิตที่
คนขอนแก่นร่วมกันสร้างมาไม่น้อยกว่า 30 ปี แต่ก็ไม่ได้
ทำให้ชาวบ้านวางใจได้ทั้งหมด เพราะความกังวลอันสำคัญ
ของชาวขอนแก่นในวันนี้คือ ภัยที่มากับนโยบายของรัฐ แผน
พัฒนาท่าเรือปากบาราและนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
ที่กินพื้นที่ครอบคลุมทั้งจังหวัดสตูล

หากวันนั้นมาถึงพลังของชุมชนเล็ก ๆ จะต้านนโยบาย
ขนาดใหญ่ได้เพียงใด หม้อข้าวหม้อแกงบ้าน ธนาคารชีวิตจะเป็น
อย่างไร?

ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 20 - พฤหัสบดี 26 มีนาคม 2558

จากกองทุนสวัสดิการชุมชน สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สุวัฒน์ คงแป้น

ตำบลเสาเถา อ.สีชล จ.นครศรีธรรมราช เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านได้รวมตัวกัน จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน และดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จกลายเป็นที่เรียนรู้ให้กับกองทุนอื่น ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและภาคใต้

จากจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ เมื่อ 10 ปีก่อน ที่พี่น้องตระกูล “สุวรรณวงศ์” ทั้งในและนอกพื้นที่ได้รวมกันออมเงินคนละ 100 บาท/เดือน/คน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

เมื่อมีสมาชิกมากขึ้น ก็ได้เปลี่ยนเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน วันละบาท โดยใช้ชื่อว่า “กองทุนสวัสดิการบ้านต้นเหรียญ” และยกระดับเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเสาเถาในเวลาต่อมา จนกระทั่งรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนโดยสมทบเงินเข้ากองทุนผ่านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในอัตราเท่ากับที่ชาวบ้านสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเสาเถาก็เข้าสู่การจัดการในลักษณะ “กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล” โดยสมบูรณ์แบบ

ซึ่งกว่าจะเดินมาถึงวันนี้ ได้ผ่านการปรับปรุงกติกาและโครงสร้างการบริหารกองทุนอย่างจริงจัง เนื่องจากโครงสร้างเดิมเป็นการดำเนินงานในขอบเขตจำกัดลักษณะเครือข่ายที่เท่านั้น

นางดวงนพวรรณ ปักเข็ม เลขาธิการกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเสาเถาเล่าว่า ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านต้องทำความเข้าใจกับสมาชิกเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีสมาชิกบางรายไม่มั่นใจต้องการลาออก จนกระทั่งสมาชิกเข้าใจหยุดลาออก จากนั้นก็ทำการขยายฐานสมาชิกเพิ่มมากขึ้น พร้อม ๆ ไปด้วยการพัฒนาคณะกรรมการให้โอกาสคนที่มีความตั้งใจจริงได้เข้ามาทำงาน จนกระทั่งกองทุนมีความมั่นคงเป็นลำดับ

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเสาเถา เกิดจากการสมทบเงินของสมาชิกเพียงปีละ 365 บาทต่อคนและรัฐบาล

สมทบในอัตราที่เท่ากัน เพื่อนำเงินไปจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก โดยเงินกองทุนแบ่งเป็นสามส่วนคือ ร้อยละ 65 นำไปจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย ร้อยละ 15 ตั้งเป็นกองทุนกู้ยืม ประกอบอาชีพและร้อยละ 20 เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ

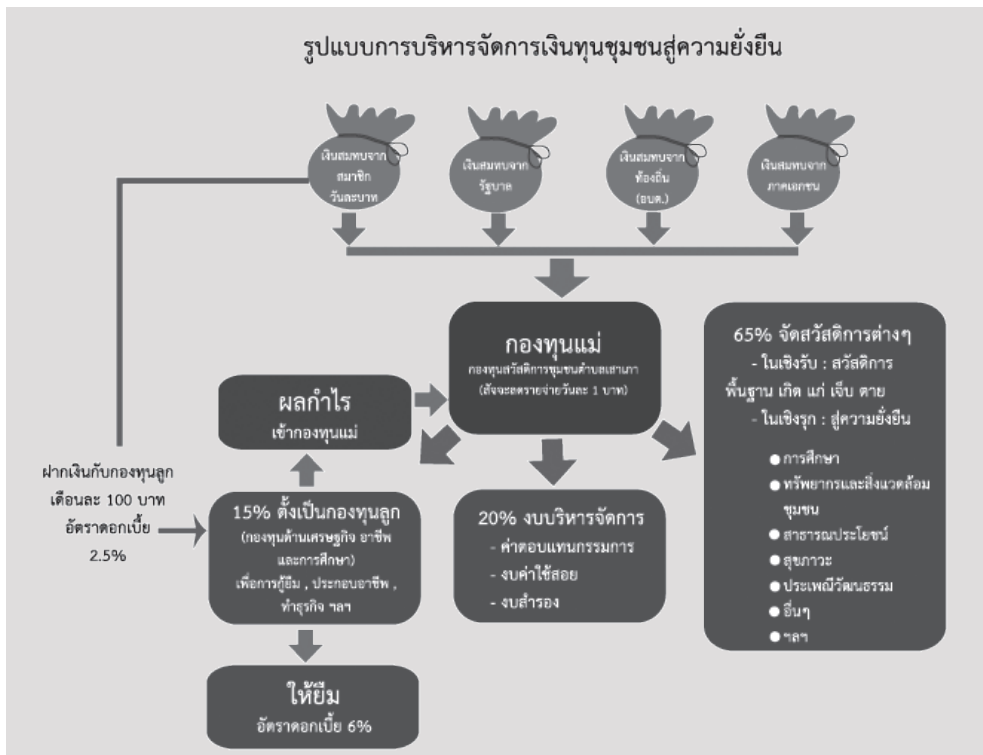
นายพุทธิวัฒน์ ยัสพันธ์ รองประธานกองทุนเล่าว่า ในสถานะเศรษฐกิจอย่างในปัจจุบัน ความจำเป็นของสมาชิกไม่ได้มีเฉพาะเรื่องสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บตาย แต่การประกอบอาชีพกลับเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญจึงขยายให้เกิดกองทุนลูกเรียกว่า “**กองทุนเศรษฐกิจด้านอาชีพและการศึกษา**” โดยให้สมาชิกฝากเดือนละ 100 บาท ดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 2.5 ต่อปี เพื่อให้สมาชิกที่มีความจำเป็นยืมไปลงทุนประกอบอาชีพ คิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี

หลังจากได้ตั้งกองทุนเศรษฐกิจด้านอาชีพและการ

ศึกษาแล้ว กองทุนสวัสดิการชุมชนเสาเภาก็มีแนวคิดต่อยอดไปเรื่อย ๆ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการตั้งเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มาสร้างความรู้ ความเข้าใจทางการเงินผ่าน “การออม” โดยการเชื่อมโยงกลุ่มโรงเรียน ในพื้นที่ทั้ง 7 แห่ง เข้าร่วมโครงการ ให้ความรู้ความเข้าใจแก่เยาวชนเรื่องการออม วินัย และการวางแผนเรื่องการเงินให้แก่เด็ก พร้อมจัดโปรแกรมพิเศษให้เด็กนักเรียนออมเงินเข้ากองทุนโดยให้ผลตอบแทนร้อยละ 2.5 ต่อปี และหากมีความจำเป็นเด็กก็สามารถถอนเงินคืนได้ (ปกติกองทุนสวัสดิการหากลาออกจะไม่ได้เงินคืน) เด็กที่มีเงินออม นอกจากได้รับดอกเบียเงินฝากแล้ว ยังได้รับสวัสดิการรักษาพยาบาลและสวัสดิการกรณีเสียชีวิตอีกด้วย โดยโครงการนี้ได้รับการตอบรับอย่างดีจากผู้อำนวยการโรงเรียนทั้ง 7 แห่ง มีนักเรียนเป็นสมาชิกประมาณ 1,200 คน

นอกจากการสร้างให้เด็กและเยาวชนมีจิตสำนึก และมีระเบียบวินัยด้านการเงินแล้ว กองทุนยังได้ชักชวนเยาวชนให้มีจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนให้เด็กนักเรียนปลูกต้นไม้เศรษฐกิจใช้สอยในอนาคต โดยทำร่วมกันระหว่างกองทุน อบต. และโรงเรียน ซึ่งในเบื้องต้นให้เด็กปลูกต้นไม้คนละ 20 ต้น ซึ่งถ้าดูแลรักษาอย่างดีก็จะเป็นมรดกของเด็กเอง สามารถแปรรูปเป็นทุนการศึกษาได้ อีกทั้งยังใช้เป็นหลักทรัพย์ในการกู้เงินจากกองทุนได้อีกด้วย

ไม่เพียงปลูกต้นไม้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการออมเท่านั้น คณะกรรมการกองทุน ฯ เห็นว่า เด็กวันนี้ถ้ามีวินัยทางการเงิน วางแผนการเงินเป็นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ จึงได้ออกแบบให้มีตัวแทนนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการบริหารกองทุนสวัสดิการชุมชน (กองทุนแม่) ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนเห็นถึงคุณประโยชน์ และมีประสบการณ์ในการบริหารเงิน

นายพิชัยรัตน์ ขุนณรงค์ ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเสาเภา เล่าว่า การที่กองทุนสวัสดิการชุมชนเดินไปด้วยดี ไม่เพียงเราช่วยกันจัดการกับเรื่องภายในกองทุนให้เป็นระบบเท่านั้น แต่เราได้ทำงานร่วมกับภาคีทุกภาคส่วนทั้งโรงเรียน วัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (โดยผ่านชมรมผู้สูงอายุประจำตำบล) กำหนดผู้ใหญ่บ้านครบทุกหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ที่จัดสรรงบประมาณสมทบเข้ากองทุนทุกปี โดยจัดทำเป็นข้อเสนอบัญญัติท้องถิ่นของ อบต. แล้ว และยังอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ทั้งห้องประชุม อุปกรณ์ บุคลากร รวมทั้งองค์กรธุรกิจเอกชนในพื้นที่หลายแห่งต่างก็ให้ความร่วมมือกับกองทุนสวัสดิการชุมชนด้วยดีเสมอมา นี่คือกุญแจสู่ความสำเร็จประการหนึ่งของกองทุน

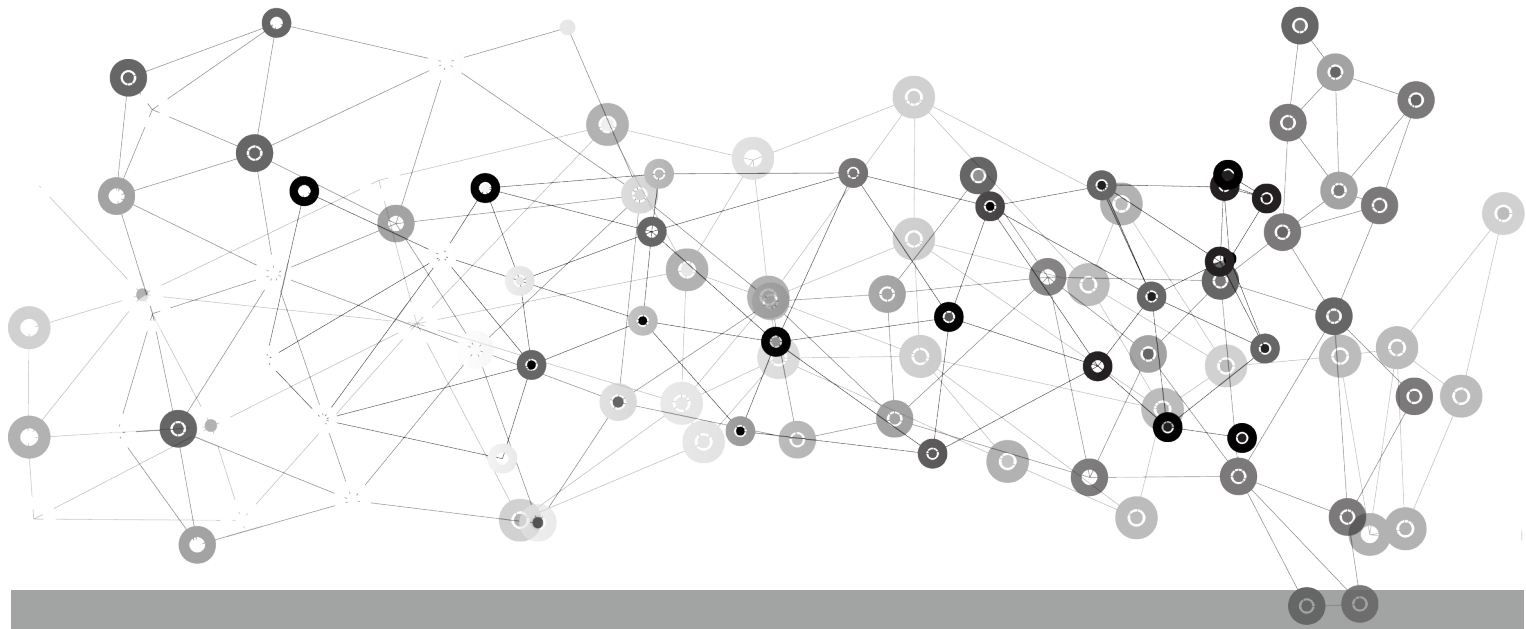
ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนเสาเภากล่าวอีกว่า กุญแจสู่ความสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งถือเป็นหัวใจก็คือ การที่เราใช้กองทุนสวัสดิการชุมชนเชื่อมโยงทุกเรื่องที่เป็นความต้องการของประชาชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งมิติทาง

เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับการสร้างคนรุ่นหลังมากกว่าคนรุ่นปัจจุบัน โดยการดึงเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มาสร้างความรู้ ความเข้าใจทางการเงินผ่านการอบรมให้เขาเข้าใจมูลค่า คุณค่าของเงิน ที่ต้องทำควบคู่ไปกับการรักษาฐานทรัพยากร การอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตลอดจนลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ดังนั้นจากการที่กองทุนเป็นเพียงแค่ฐานสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นย่อมไม่เพียงพอต่อการสร้างความยั่งยืนได้ แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนากุญแจของสังคมควบคู่กันไป

มิติการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวจึงเป็นอีกหนึ่งเสาหลักที่ได้สร้างความเชื่อมั่นให้เกิดกับสมาชิก นอกเหนือจากสิ่งที่สมาชิกได้รับสวัสดิการตามปกติ กองทุนสวัสดิการชุมชนในวันนี้จึงเป็น “กองทุนบุญ” ที่ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลคนตำบลเสาเภาให้มีความมั่นคงในชีวิต เกื้อกูลธรรมชาติให้ยั่งยืน สร้างความเอื้ออาทรระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติได้อย่างแท้จริง

หมายเหตุ : ข้อมูลโดย วิชิต จรุงสุจริตกุล

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 27 มีนาคม - พฤหัสบดี 2 เมษายน 2558

ความสุขที่ใครก็สัมผัสได้ บนเกาะยาวน้อย

ชลลดา ปะการัง

“**ค**ันที่นี่ไม่ต้องเอาบุญแจกจากรถ รับรองไม่หาย”

วิภา อุปมา แกนนำชุมชนที่ผันตัวเองมาเป็นรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย ซึ่งให้ผมดูรถจักรยานยนต์ที่จอดเรียงรายอยู่ในตลาดเกือบทุกคันมีบุญแจกห้อยติดรถ แล้วก็ปั่นเล็กน้อยถึงผลสำรวจความสุขล่าสุดซึ่งพังงาถูกลดจากอันดับ 2 เป็นอันดับที่ 12 ทั้ง ๆ ที่พวกเรามีความสุขมากกว่าเดิม

วันนั้นผมไปเกาะยาวน้อยพร้อมกับไมตรี จงไกรจักร และประยูร จงไกรจักร สองพี่น้องแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ “พังงาแห่งความสุข” ที่เดินหน้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่ายภายใต้โครงการ “รัฐร่วมราษฎร์เดินหน้าพัฒนาสู่พังงาแห่งความสุข” หลักการทำงานที่ภาคประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการระดมความคิดเห็นว่า ความทุกข์ ความสุข ความกังวลของคนพังงาคืออะไร แล้วจัดทำข้อเสนอ

ว่าจะทำอะไร แบบไหน ถึงจะทำให้คนพึ่งงามีความสุขมากขึ้น ทำอย่างไรจึงจะทำให้ข้อกังวลและความทุกข์ลดลง โดยจะมีการระดมปัญหาในระดับตำบล อันไหนแก้ได้ก็แก้กันเอง โดยชาวบ้านและภาคีพัฒนาต่าง ๆ ในตำบล อันไหนแก้ไม่ได้ก็ประมาณจากระดับตำบล ประมวลเป็นยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาในระดับจังหวัด ซึ่งรูปแบบการก้าวสู่ “พึ่งพาแห่งความสุข” หรือ “จังหวัดจัดการตนเอง” ถูกนำไปเป็นโมเดลหรือกรณีศึกษาการพัฒนาในระดับประเทศ

เกาะยาวน้อย เป็นตำบลหนึ่งที่ขับเคลื่อนไปสู่ “เกาะยาวน้อยแห่งความสุข” ซึ่ง วิวา อุปมา เล่าว่า ก่อนเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิแกนนำชาวบ้านเกาะยาวน้อยมีความคิดที่ต่างกันออกเป็นสองกลุ่มอย่างชัดเจน กลุ่มหนึ่งต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเบ็ดเสร็จ แต่อีกกลุ่มหนึ่งต้องการอนุรักษ์บนฐานของชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้

บัญญัติ ศรีสมุทร กำนันตำบลเกาะยาวน้อยเล่าว่า ความแตกต่างของเราในครั้งนั้นถึงกับไม่มองหน้ากันเลย ที่เดียวต่างก็ระแวงซึ่งกันและกัน ทำให้งานพัฒนาเดินหน้าไม่ได้ทั้ง ๆ ที่เรามีทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติจำนวนมาก ก็เลยหาคนกลางมาชวนทั้งสองฝ่ายมาพูดคุยกัน ทำความเข้าใจกัน ปรับความคิดของกันและกัน และนัดคุยต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน จนเป็นที่มาของการตั้ง “คณะที่ปรึกษาตำบลเกาะยาวน้อย” ซึ่งมีองค์ประกอบจากทุกภาคส่วนทั้งท้องที่ ท้องถิ่น แกนนำชุมชน ผู้นำศาสนา ส่วนราชการต่าง ๆ จนกระทั่งปี 2552 ได้ยกระดับคณะที่ปรึกษาเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยมีแกนนำชุมชนที่จัดแจงเป็นสภาองค์กรชุมชนเข้ามาร่วมงานมากขึ้น และการทำงานก็มีสถานะตามกฎหมายมากขึ้น

ปี 2553 มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำอบต. ใหม่ ซึ่งทำงานเข้ากับสภาองค์กรชุมชนได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ทำให้มี

พลังในการทำงานเพิ่มขึ้น เมื่อจัดการกับปัญหาภายในได้แล้ว ทุกคนก็หันมารับมือกับภัยที่จะมาจากภายนอกนั่นคือ กระแส การท่องเที่ยวที่มักจะมากับอารยธรรมที่แปลกแยกกัน วัฒนธรรมเดิมของคนเกาะ

กำนันเกาะยาวน้อยเล่าอีกว่า เกาะยาวน้อยมีความ อุดมสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม วิถีชีวิตผู้คน ดั้งนั้นประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ก็ควรจะต้องตกเป็นของคนเกาะ ยาวน้อย จึงได้ร่วมกันกำหนดระบบต่าง ๆ ขึ้นมา ได้แก่ ระบบ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและผังเมือง

ด้านผังเมืองเราแบ่งตามวิถีการทำมาหากินดั้งเดิม คือ โชนสวน ซึ่งการทำสวนยางเป็นอาชีพดั้งเดิมมาจนถึงวันนี้ ตรงกลางเกาะเป็นโชนนาเนื้อที่ประมาณพันกว่าไร่ ช่วยให้คน เกาะยาวมีข้าวกินมาตั้งแต่สมัยตั้งชุมชน โชนประมง ได้แก่ บริเวณรอบเกาะ คนเกาะยาวน้อยทำอาชีพประมงด้วย เครื่องมือที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และโดยที่ปัจจุบันการ

ท่องเที่ยวกำลังคึกคักแล่นมาอย่างรวดเร็ว จึงกำหนดให้ พื้นที่ ม.4 และ ม.5 เป็นโชนการท่องเที่ยว

พอเรากำหนดผังเมืองเสร็จก็มีการทำข้อตกลงโดย ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เช่น โชนท่องเที่ยวจะห้าม นักท่องเที่ยวดื่มแอลกอฮอล์ และใส่ชุดว่ายน้ำเดินในตลาด โชนนาห้ามไม่ให้ขายที่ดิน เพื่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตร โชนสวนนอกจากทำสวน แล้วยังเป็นที่อยู่อาศัยและทำ โฮมสเตย์ ที่สำคัญเราขายวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของ มุสลิม ชายธรรมชาติที่งดงาม ดังนั้นการท่องเที่ยวเราเน้นให้ มีการประกอบการโดยชุมชนคือชาวบ้านเป็นเจ้าของกิจการ บนพื้นที่ของตนเอง ทำในสวน ทำริมทะเล แม้แต่การทำนา กินน้ำมะพร้าวในสวนก็เป็นกิจการท่องเที่ยวที่ทำโดย ชาวบ้านทั้งสิ้น

สำหรับเจ้าของกิจการที่เป็นนายทุนจากภายนอก เรากำหนดว่าต้องใช้เรือ รถของชาวบ้านไว้บริการลูกค้า

เจ้าของโรงแรมจะทำกิจการเหล่านี้เองไม่ได้ ทั้งหมดนี้ คือ ข้อตกลงที่เราทำร่วมกันซึ่งเจ้าของกิจการโรงแรมขนาดใหญ่ ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

นายประพันธ์ เบ็ญอำหามาต ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ซึ่งลงทุนกับเพื่อนอีก 5 ราย ทำที่พักต้อนรับนักท่องเที่ยว เหมือนกับชาวบ้านอีกหลาย ๆ รายเล่าให้ฟังว่า เราไม่ต้องการให้เกะยว่น้อยเหมือนกับเกะพีพี ซึ่งนายทุนจากภายนอกเข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งดี ๆ จากเกะพีพี โดยที่คนเกะพีพีแทบไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ดังนั้นแม้ชาวบ้านจะไม่มีประสบการณ์เรื่องการท่องเที่ยวมาก่อน แต่ผมเชื่อว่า เราทำได้ เราตั้งใจทำและทำได้ดีกว่านายทุน เพราะเราทำโดยมีเป้าหมายในการดูแลและรักษาบ้านเรา

ผมนั่งรถตะเวนรอบเกาะไปดูพื้นที่ตามผังเมืองที่คนเกะยว่น้อยช่วยกันกำหนด ผมเห็นธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์ เห็นโฮมสเตย์ของชาวบ้านสร้างขึ้นอย่างเรียบง่ายเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่นิยมธรรมชาติ บางแห่งแทรกตัวอย่างสงบอยู่ในสวนของชาวบ้าน ฝรั่งมาครั้งหนึ่งใช้เวลาหลายเดือนเพื่อชิมชิววิชีวิต ผมเห็นฝรั่งนั่งเรือประมงออกหาปลากับชาวบ้าน กินมะพร้าวสดถึงสวน นี่เป็นวิถีการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเฝ้ารอซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ทั้งชาวนา ชาวสวน ชาวประมง มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว และยัง

สามารถกำหนดและคงสภาพความเป็นอยู่ตามธรรมชาติและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่เช่นเดิม

กำนันบอกอีกว่า ตอนนี้เรา **“มีข้อตกลง”** ในแต่ละเรื่องแล้ว แผนการต่อไปก็คือว่า เราจะร่วมกันพัฒนา **“ข้อตกลง”** เหล่านี้เป็นธรรมนูญตำบลและคาดว่าจะใช้ข้อตกลงนี้ปฏิบัติจริงไปอีกไม่เกิน 2 ปี ก็จะยกระดับเป็น **“ข้อบัญญัติท้องถิ่น”** บังคับใช้ต่อไป

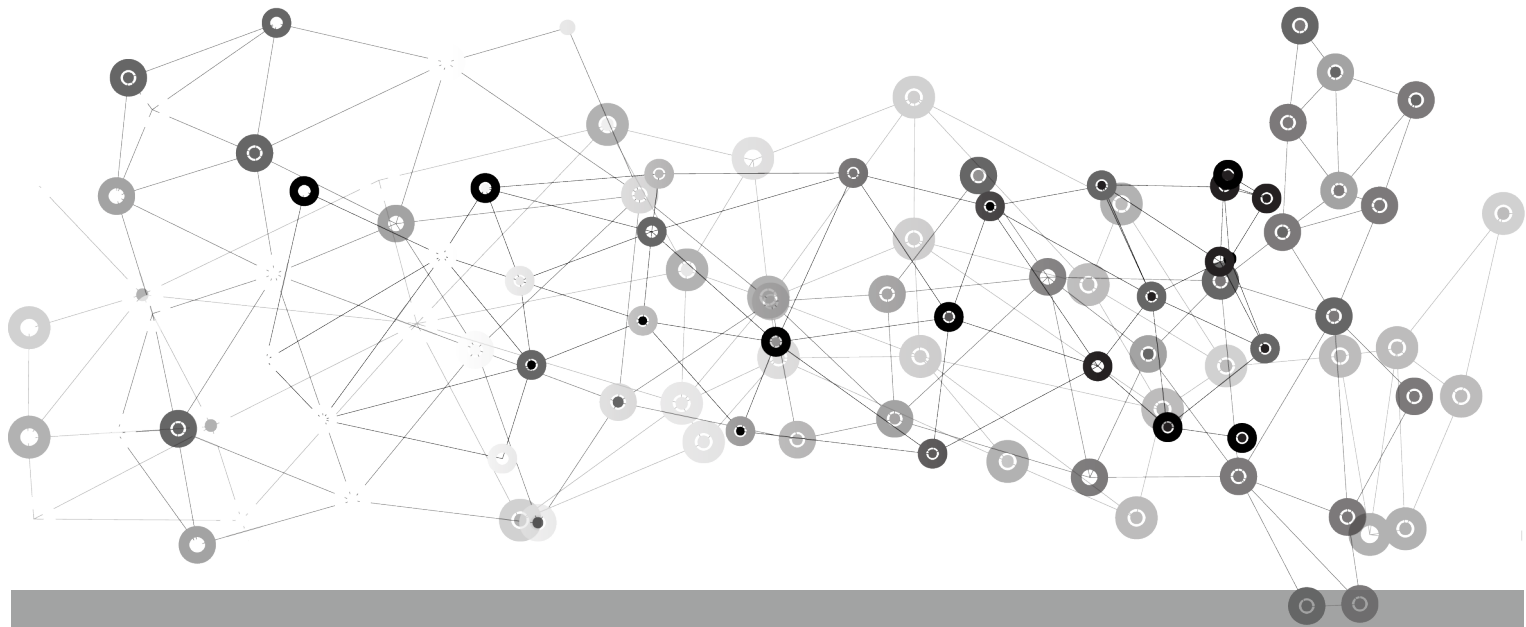
“ตอนนี้เป็นเพียงข้อตกลง ถ้าใครทำผิดหรือละเมิด เราก็เตือนและพูดให้เขาเข้าใจ ซึ่งเมื่อเราทำไปเรื่อย ๆ ก็จะเห็นข้อบกพร่องว่า ข้อตกลงข้อไหนควรพัฒนาปรับปรุง ก่อนที่จะยกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นต่อไป”

ผมเห็นแนวทางการทำงานอันเรียบง่ายของคนเกะยว่น้อย ดูแล้วราวกับว่าทุกอย่างจะง่ายไปหมด แต่ลึกลงไป คนเกะยว่น้อยได้ผ่านช่วงเวลาของความไม่เข้าใจต่อกันมานักต่อนัก เพียงแต่ทุกคนมีเป้าหมายเดียวกันก็คือต่อสู้กับวิถีแห่งโลกาภิวัตน์ที่จะเข้ามาครอบงำประโยชน์ เหมือนกับที่เกิดขึ้นเกือบทุกแห่งในประเทศและโลกใบนี้

แต่ที่นี้คนเกะยว่น้อยสามารถยืนไว้ในเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์จากวิถีชีวิตที่งดงาม ธรรมชาติที่สมบูรณ์อย่างยั่งยืนสู่ลูกหลาน

นี่คือเส้นทางสู่ความสุขของคนเกะยว่น้อย

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 10 - พฤษหส์ปดี 16 เมษายน 2558

เมื่อชาวบ้านเปลี่ยน “ประชานิยม” เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สุวัฒน์ คงแป้น

ขย ้อนอดีตไปเมื่อปี พ.ศ. 2553 รัฐบาล นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีนโยบาย “ไทยเข้มแข็ง” สนับสนุนให้ทุก กระทรวงนำงบประมาณไปพัฒนาโครงการต่าง ๆ จากวันนั้น ถึงวันนี้โครงการไทยเข้มแข็ง ที่ใช้งบประมาณจำนวนมหาศาล ไม่ทราบได้ว่าการประเมินผลกันอย่างจริงจังว่าได้ผลคุ้มค่า หรือไม่ หรือโครงการผ่านไปพร้อมกับการจากลาของ รัฐบาล

แต่มีอยู่โครงการหนึ่งที่ผู้เขียนได้มีส่วนเข้าไปร่วม ประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งมีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อยและ น่าจะเป็นบทเรียนให้กับรัฐบาลต่อไปที่คิดจะทำโครงการ “ประชานิยม” คิดจะเอาคะแนนเสียงได้ฉุกคิดไตร่ตรอง โครงการนั้นคือ “โครงการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อน เรื่องที่อยู่อาศัย 5 จังหวัดภาคใต้” หรือที่ชาวบ้านเรียกกัน ติดปากว่า “โครงการซ่อมสร้าง”

โครงการซ่อมสร้าง ดำเนินการในพื้นที่ 5 จังหวัด

ภาคใต้ ได้แก่ สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้งบประมาณผ่านทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ให้คนจนสร้างหรือซ่อมแซมบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัย

ว่ากันตรงไปตรงมาแล้ว โครงการนี้เกิดขึ้นเพราะรัฐบาลต้องการฟื้นความเชื่อมั่นพื้นศรัทธาของพี่น้องมุสลิม ซึ่งอาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่มีต่อรัฐบาลโดยกำหนดระยะเวลาเพียงหนึ่งปี จึงมุ่งเน้นดำเนินงานในลักษณะของการให้หน่วยงานของรัฐในพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้สร้างและซ่อมแซมบ้านให้กับชาวบ้าน

แต่พอเอาเข้าจริงชาวบ้านไม่ยอมรับแนวทางการทำงานแบบรัฐเป็นผู้กำหนด จึงมีการเจรจากันหลายรอบ จนรัฐเข้าใจและยอมให้ชาวบ้านเข้ามามีบทบาทสำคัญ

ในการดำเนินงาน จึงกล่าวได้ว่า “ชาวบ้านมีบทบาท” ตั้งแต่การร่วมกันตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับโครงการ เหตุผลสำคัญที่รัฐต้องยอมถอย เพราะชาวบ้านมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า ถ้าจะดำเนินโครงการนี้จะต้องเกิดผลสำเร็จอย่างน้อย 5 ประการ คือ 1) สามารถสร้างและซ่อมแซมบ้านให้กับผู้เดือดร้อนได้สำเร็จ 2) ผู้เดือดร้อนที่รับเงินไปซ่อมสร้างบ้านจะต้องมีการคืนทุนแบบไม่คิดดอกเบี้ยไม่ใช่เป็นการให้เปล่าเพื่อนำเงินที่คืนไปซ่อมสร้างให้กับผู้เดือดร้อนรายอื่นต่อไป 3) ชาวบ้านต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือมีบ้านที่มั่นคงเหมาะสมกับสภาพการอยู่อาศัย ไม่แออัด รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อม 4) ต้องมีการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องจากเงินที่ชาวบ้านคืนทุนกลับมา และ 5) ซึ่งมีความสำคัญก็คือกระบวนการทำงานนี้ต้องนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้มากขึ้น

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีเป้าประสงค์ในการทำโครงการสูงกว่าที่รัฐคิดเอาไว้ (รัฐคิดเพียงทำโครงการให้แล้วเสร็จ คนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น) ดังนั้นการทำโครงการจึงให้ความสำคัญกับกลไกระดับล่าง (ตำบลและหมู่บ้าน) โดยชาวบ้านออกแบบให้มีคณะทำงานระดับหมู่บ้าน ๆ เพื่อสำรวจข้อมูล และคัดเลือกผู้เดือดร้อน เพราะชาวบ้านเชื่อมั่นว่า คนในหมู่บ้านเท่านั้นที่จะรู้ว่าใครยากจนหรือใครอยากจน จากนั้นก็นำรายชื่อเข้าสู่การทำประชาคมหมู่บ้าน (คนทั้งหมู่บ้านเข้าร่วม) โดยมีสี่เสาหลัก (ผู้นำศาสนา , ผู้นำท้องที่ , ผู้นำท้องถิ่นและแกนนำชุมชน) เป็นที่ปรึกษา จนได้รายชื่อผู้เดือดร้อนจากแต่ละหมู่บ้าน นำเข้าสู่การจัดเวทีประชาคมระดับตำบล (โดยมีสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกกลาง)

สำหรับเกณฑ์ของผู้เดือดร้อนนั้น แต่ละตำบลนำเกณฑ์กลางไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละ

พื้นที่ เช่น ผู้ที่จะสร้างบ้านใหม่คือ ผู้ที่ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง คนพิการ หญิงหม้ายที่ต้องรับผิดชอบครอบครัวตามลำพัง บ้านทรุดโทรมยากแก่การซ่อม อยู่กันอย่างแออัดหลายครอบครัวในบ้านเดียว ๆ ล ฯ ส่วนกรณีซ่อมแซมต่อเติมต้องเป็นครอบครัวยากจน รายได้ไม่แน่นอน สภาพบ้านทรุดโทรม ฯลฯ

ในการดำเนินโครงการชาวบ้านมีมติร่วมกันว่า ทุกคนที่ได้รับการช่วยเหลือจะต้องคืนทุน ทั้งนี้เพื่อนำเงินคืนทุนไปซ่อมสร้างให้กับผู้เดือดร้อนรายอื่นต่อไป ซึ่งถึงขณะนี้ปิดโครงการไปนานแล้ว มีผู้คืนทุนแล้วประมาณ 20,000 ราย จึงมีเงินหมุนเวียนในการซ่อมสร้างจนถึงบัดนี้ และต่อไปในอนาคต อีกทั้งผู้ได้รับการช่วยเหลือจะต้องสมัครเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อให้ได้รับการดูแลด้านสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนได้รับการ

ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชสวนครัวเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

จากการทำงานที่ผ่านมา จากงบประมาณโครงการ 1,930 ล้านบาท เพื่อแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย 48,165 ครอบครัว ดำเนินการได้ทั้งหมด และยังสามารถคืนทุนมาซ่อมสร้างบ้านได้อีก 827 หลัง และยังสามารถคืนทุนเพื่อนำไปซ่อมสร้างต่อไปเรื่อย ๆ นั่นแสดงว่าเป้าประสงค์ที่ต้องการให้งานสำเร็จก็ทำได้เกินเป้าที่วางไว้ ส่วนการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นก็ทำได้เกินเป้าเช่นกัน เพราะไม่เพียงได้อยู่ในบ้านที่เหมาะสมแล้วยังได้เป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งได้รับสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตายและการรู้จักดำรงชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

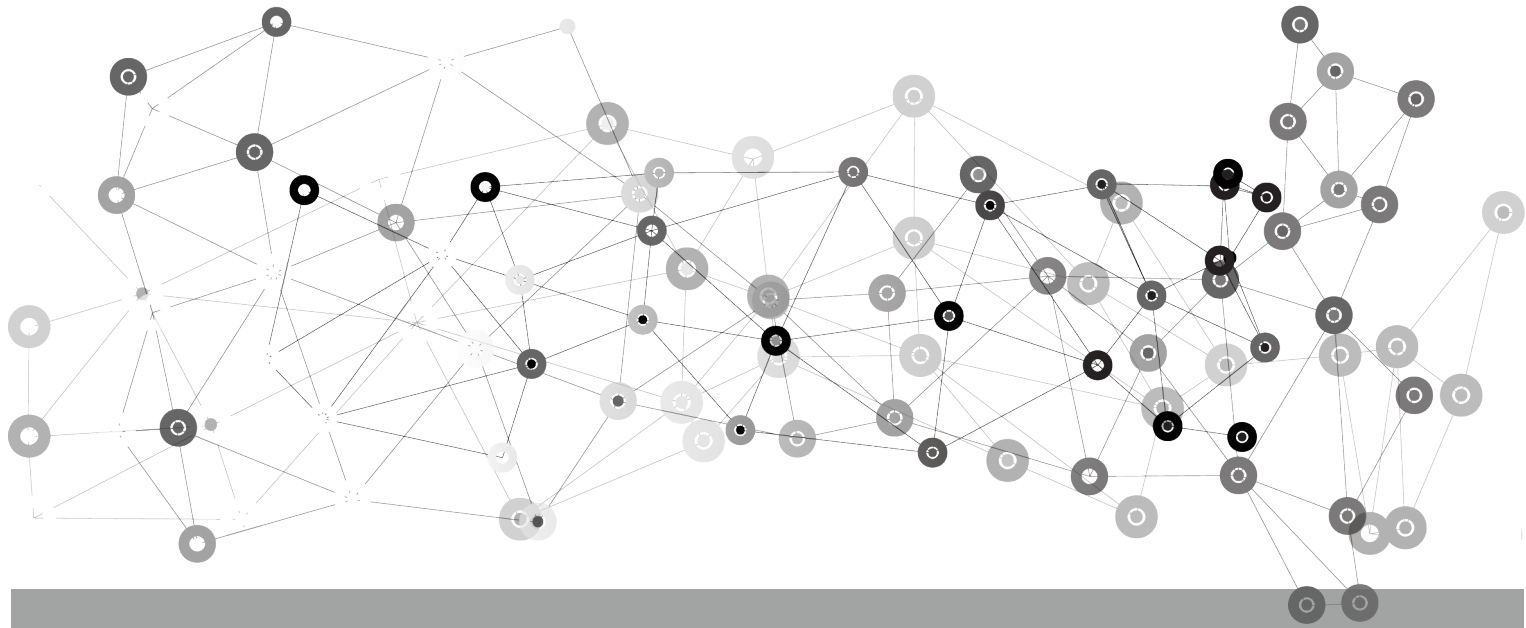
ส่วนเป้าประสงค์สุดท้ายในเรื่องของการสร้างชุมชนเข้มแข็งคงพูดให้เห็นภาพได้ยาก แต่กลไกการทำงานตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชาวบ้าน จนสามารถขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายก็คงเป็นสิ่งยืนยันถึงความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านหลายคนบอกว่า งานนี้ทำให้แกนนำรักกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น ผู้นำศาสนามีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นเกิดแกนนำชุมชนใหม่ ๆ

จำนวนมาก ทุกคนภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือคนยากลำบากกว่า อีกทั้งยังช่วยสร้างฝันให้กับคนอื่นหลายคน

ผู้เขียนเองได้สัมผัสกับคนจนหลายรายที่ได้รับการช่วยเหลืออย่างนางรอฟีเอ๊ะ วาโล๊ะ หญิงหม้ายลูก 4 คน ซึ่งอาศัยอยู่บนเพิงเล็ก ๆ ไม่มีฝากระเบื้องขนาดประมาณ 2x2 เมตร ทุกคนช่วยกันซื้อที่ดินและช่วยสร้างบ้านจนสำเร็จ หรือแม่และลูก ซึ่งพิการ นางเจียม ดาระกา และนายอรรถสิทธิ์ ดาระการ แห่งบ้านไอเจียะ ต.ชากอ อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส เดิมอยู่บนเขาห่างไกล อยู่ลำบากอย่างยิ่งสำหรับคนพิการ และแม่ซึ่งเป็นหญิงหม้ายก็ได้มาสร้างบ้านอยู่ในชุมชน มาพร้อมกับความฝันของแม่ที่อยากทำขนมไทย ๆ ขายหน้าบ้าน และความฝันของลูกพิการที่ใช้บ้านใหม่รับซ่อมจักรยาน เลี้ยงชีพ

โครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าที่ดิน ด้านที่อยู่อาศัย 5 จังหวัดภาคใต้ จึงเป็นโครงการที่ชาวบ้านสามารถแปรนโยบายประชานิยมให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นไม่บ่อยนักในประเทศไทย และจะเป็นบทเรียนให้กับทุกรัฐบาลได้ว่า นโยบายประชานิยม ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ประชาชนต้องการเสมอไป และคงไม่ง่ายที่จะใช้นโยบายเช่นนี้มาซื้อคะแนนนิยมจากชาวบ้านได้อย่างที่คิด

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 17 - พุธสัปดาห์ 23 เมษายน 2558

หลัก 8 ประการ ของสวัสดิการชุมชน

สุวัฒน์ คงแป้น

ใน ช่วงของการปฏิรูปประเทศที่ผ่านมา เรื่องที่เกี่ยวกับการออมและสวัสดิการ เป็นประเด็นที่ถูกเสนอเข้าสู่การปฏิรูปหลายแนวคิดด้วยกัน ซึ่งทุกแนวคิดต่างก็มีจุดขายที่ชัดเจนเหมือนกันอย่างหนึ่ง คือ “การสร้างหลักประกันให้เกิดความมั่นคงในชีวิตกับประชาชน” ไม่ว่าจะเป็น พ.ร.บ.การออมแห่งชาติ พ.ร.บ.สวัสดิการสังคม พ.ร.บ.สวัสดิการชุมชน ฯลฯ

ร่าง พ.ร.บ.สวัสดิการชุมชนเป็นเรื่องเดียว ที่ถูกเสนอจากภาคประชาชน โดยผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่ทั่วประเทศมาแล้ว เป็นเวลานานไม่น้อยกว่า 9 ปี และมีที่มาอันเป็นฐานรากของการจัดสวัสดิการชุมชนมาไม่น้อยกว่า 30 ปี ซึ่งประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนานนี้เอง ชาวบ้านจึงมีความเชื่อมั่นว่า “สวัสดิการชุมชน” มีหลักการ แนวคิด แนวทางการทำงานเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง 8 ประการ ดังนี้

1) กองทุนสวัสดิการชุมชนตั้งอยู่บนหลัก “การพึ่งตนเอง” ของคนในชุมชนเนื่องจากชาวบ้านเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศที่เข้าไม่ถึงระบบสวัสดิการ ต่างจากเจ้าหน้าที่รัฐและลูกจ้างเอกชน ที่มีระบบสวัสดิการรองรับ จึงมีแนวคิดที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการจัดสรรผลกำไรจากองค์กรการเงินชุมชนมาจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก หรือสะสมเงินร่วมกันเป็นกองทุนสวัสดิการเฉพาะอย่าง เช่น กองทุนฌาปนกิจ ฯลฯ ซึ่งจากฐานความคิดนี้ ในปี พ.ศ. 2547 ได้พัฒนาไปสู่การสะสมเงินเพียงคนละ 365 บาท/ปี เพื่อไปจัดเป็นสวัสดิการครบวงจรชีวิต จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน นี่คือนโยบายแห่งการพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดที่มาจากภาคประชาชนเอง ในปี พ.ศ. 2553 ได้เป็นนโยบายของรัฐบาลโดยรัฐสมทบเท่ากับที่ชาวบ้านสมทบ เพื่อให้กองทุนมีเงินทุนมากพอที่จะนำไปจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกได้ในจำนวนที่เหมาะสม

ดังนั้นในร่าง พ.ร.บ.สวัสดิการชุมชน ยังคงยึดหลักการพึ่งตนเองคือการสมทบจากสมาชิกและหลักการสมทบจากรัฐอยู่เช่นเดิม แต่การสมทบจากรัฐต้องมีเวลาสิ้นสุด มิเช่นนั้น

เงินจากรัฐจะเป็นตัวทำลายความคิดแห่งการพึ่งตนเองของชุมชน ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

2) กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นกองทุนที่ประชาชนเป็นผู้คิด ผู้บริหารจัดการ ผู้สมทบ และผู้รับประโยชน์เอง หรือพูดง่ายๆ ว่า “ประชาชนเป็นเจ้าของกองทุนสวัสดิการชุมชน” นั่นเอง ซึ่งความเป็นเจ้าของนี้เกิดจากการที่ประชาชนเป็นผู้จ่ายเงินเข้ากองทุนไม่ว่ายากดีมีจนจ่ายเงินสมทบเท่าๆ กัน ชาวบ้านจึง “เป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่า” เพราะเงินเพียงหนึ่งบาทต่อวัน/คน หากนำมารวมกันจะช่วยเหลือคนได้จำนวนมากช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ผู้ด้อยโอกาส และเพื่อนในตำบลให้ได้รับสวัสดิการเหมือนกับคนอื่นๆ ในสังคม นี่คือการให้อย่างมีคุณค่าอย่างแท้จริง ในขณะที่เมื่อได้รับสวัสดิการ ก็รับอย่างมีศักดิ์ศรีเพราะสวัสดิการที่รับก็เป็นเงินที่ตนเองร่วมสมทบด้วยเช่นกัน

3) กองทุนสวัสดิการชุมชน ในความหมายของชาวบ้านมิได้จำกัดเฉพาะกองทุนที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่มีความหมายกว้างกว่านั้น ประการแรก การที่คนในสังคม

มีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน ไม่ทอดทิ้งไม่ทิ้งดูดา
นั้นเป็นสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้กองทุนสวัสดิการ
ชุมชนจึงได้จัดสรรเงินจำนวนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือสังคมใน
ยามยาก เช่น ช่วยเหลือนายมีภัยพิบัติ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส
คนพิการ ให้เข้าถึงระบบสวัสดิการชุมชนเหมือนคนอื่นๆ ฯลฯ
เป็นการเอื้ออาทรระหว่างคนกับคน

ประการที่สอง ชาวบ้านมีความเชื่อว่าคนกับ
ธรรมชาติต้องอยู่คู่กัน เพราะในอดีตธรรมชาติมีความ
อุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ แม่น้ำลำคลองที่อุดมสมบูรณ์ล้วนจ่าย
สวัสดิการในรูปแบบของการเป็นแหล่งอาหาร และอากาศที่
บริสุทธิ์ให้กับทุกคนตลอดมา ดังนั้นกองทุนสวัสดิการชุมชน
จึงเชื่อมโยงและจัดสรรเงินกองทุนให้เกิดการฟื้นฟูและ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเสมอมา เป็นการเอื้ออาทรและ
พึ่งพาต่อกันระหว่างคนกับธรรมชาติ

4) กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นกองทุนที่ชาวบ้าน
เป็นเจ้าของและเป็นผู้บริหารจัดการใกล้ชิดเข้าใจปัญหาของ
ชาวบ้านที่สุด ดังนั้นจึงมีระบบการบริการจัดการที่คล่องตัว
ทำให้ชาวบ้านได้รับสวัสดิการอย่างรวดเร็วทันใจ สมาชิกป่วย

ก็ไปจ่ายจนถึงโรงพยาบาล สมาชิกเสียชีวิตก็จ่ายให้ลูกหลาน
ผู้รับประโยชน์กันถึงงานบำเพ็ญกุศลศพ และที่กองทุน
ประเภทอื่นไม่มี ก็คือจะรู้กันหมดว่าสมาชิกคนไหนกำลัง
เดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือเรื่องอะไร ทำให้กองทุน
สามารถให้ความช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างทันการและตรง
กับความต้องการของสมาชิก

5) กองทุนสวัสดิการชุมชน ช่วยลดภาระด้าน
งบประมาณให้กับรัฐบาลได้จำนวนมากเมื่อเทียบกับ
สวัสดิการอื่นๆ ที่รัฐจัดให้ประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็น
สวัสดิการแบบให้เปล่าช่วยเหลือคนได้จำนวนไม่มากและ
ต้องใช้งบประมาณแต่ละปีจำนวนมหาศาล แต่กองทุน
สวัสดิการชุมชนรัฐเป็นเพียงผู้สมทบ จึงใช้งบประมาณไม่
มากแต่ช่วยเหลือคนได้จำนวนมาก โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553
เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีกองทุนสวัสดิการชุมชน 5,800
กองทุน มีเงินรวมกันกว่า 6 พันล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นเงิน
ของชาวบ้านถึง 64% ที่เหลือเป็นเงินสมทบจากรัฐบาล
เงินสมทบจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และอื่น ๆ

6) กองทุนสวัสดิการชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีวินัยทางการเงิน รู้คุณค่า และรู้จักประหยัดอดออมเพื่อส่งเงินสมทบเข้ากองทุนถึงแม้จะเป็นเงินเพียงเล็กน้อยสำหรับคนทั่วไป แต่เงินจำนวนเล็กน้อยนี้ จะมีคุณค่าอย่างมากสำหรับตนเอง และเพื่อนบ้าน ซึ่งมีผู้เปรียบเปรยว่า “เงินหมื่นบาทถ้าอยู่ที่เราก็มีค่าเพียงหมื่นบาทและช่วยเหลือได้เฉพาะตัวเราเองและครอบครัวเท่านั้น แต่เงินเพียงหนึ่งบาทที่สมทบเข้ากองทุนสวัสดิการ จะมีค่านับล้านบาท และมีค่ามีประโยชน์ต่อคนทั้งตำบล”

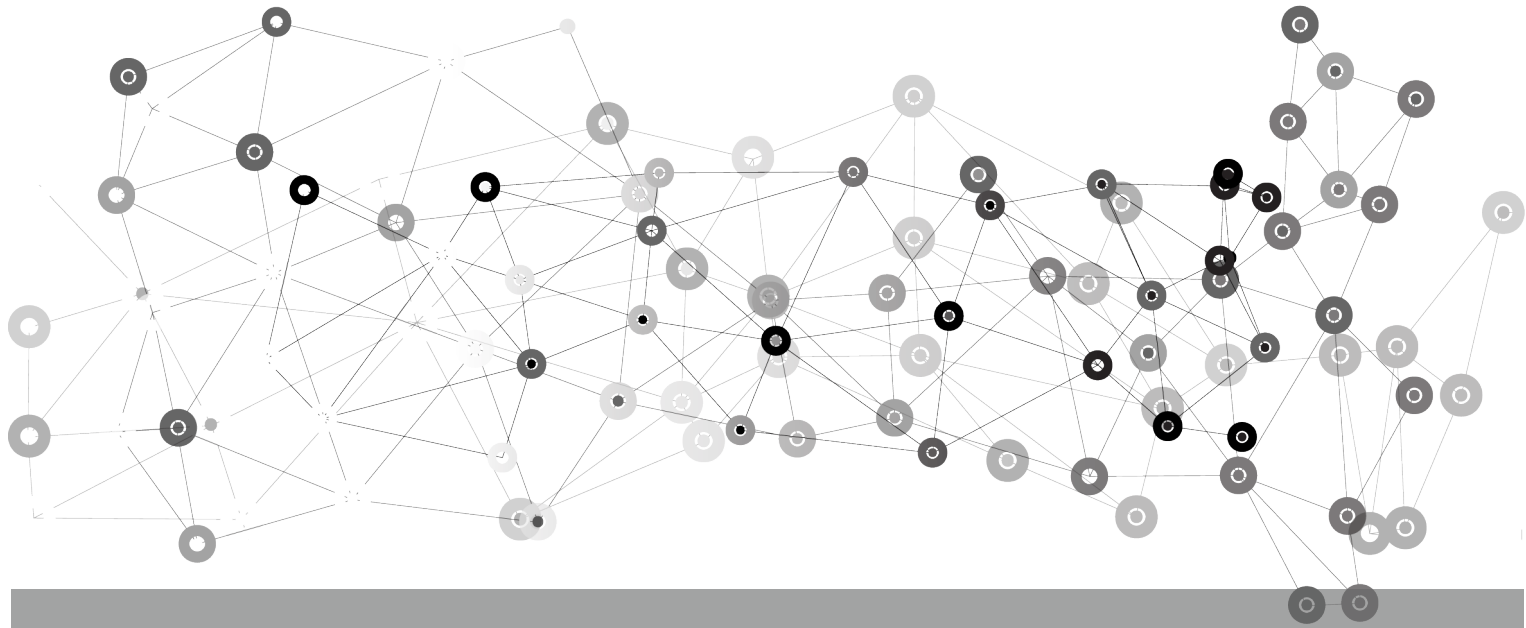
7) กองทุนสวัสดิการชุมชนสามารถเชื่อมโยงภาคีพัฒนาต่างๆ ในตำบล ซึ่งมีเป้าหมายเหมือนกันให้มาร่วมกันทำงานไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ที่ต้องการจะจัดสวัสดิการให้กับชุมชนอย่างทั่วถึง แต่ขาดงบประมาณ ก็สามารถจัดสรรงบประมาณบางส่วนเข้าร่วมสมทบได้ หรือเป็นโอกาสให้กับภาคธุรกิจเอกชนในท้องถิ่นที่ต้องการเข้ามาช่วยเหลือสังคมอย่างยั่งยืนก็สามารถเข้ามาทำงานร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชนได้ซึ่งก็มีภาคธุรกิจเอกชนจำนวนมาก

เข้ามาสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชน เช่น การสมทบของบริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด กับ กองทุนสวัสดิการตำบลที่วัง อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช การสมทบของกิจการโรงแรมต่างๆ ที่มีต่อกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลป่าตอง จ.ภูเก็ต เป็นต้น

8) ประการสุดท้ายก็คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านเป็นผู้คิด ผู้กำหนดระเบียบ โดยสร้างระบบบริหารเองทั้งหมด หรือพูดให้ตรงประเด็นก็คือ “ชาวบ้านเป็นเจ้าของกองทุนสวัสดิการชุมชน” ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างประชาธิปไตยฐานรากที่เข้มแข็งนั่นเอง

หลัก 8 ประการดังกล่าวข้างต้น ชาวบ้านใช้เวลาในการสั่งสมประสบการณ์ ความคิด อุดมการณ์มายาวนานเป็นแนวทางแห่งการพึ่งตนเอง เพียงเพื่อให้ประชาชนคนธรรมดาเป็นหลักประกันอันมั่นคงเหมือนกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 24 - พุธ 30 เมษายน 2558

แก้ปัญหาหลิเปะ ต้องทำให้ “เป๊ะ”

เพ็ญศรี คีร์รอบ

“เจตนาของเราคือต้องการให้เกิดความร่วมมือกันแก้ปัญหาเพื่อรักษาประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ได้”

เป็นคำกล่าวของ พล.อ.สุรินทร์ พิกุลทอง ประธานคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินบนเกาะหลีเป๊ะ จ.สตูล แผ่นดินเล็ก ๆ เพียง 1,200 ไร่เศษ กลางทะเลอันดามันที่ใคร ๆ ต่างกล่าวขานกันว่าเป็นเกาะสวรรค์ของนักท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันเต็มไปด้วยความขัดแย้ง แย่งชิงที่ดินสร้างปัญหา

ต่าง ๆ มากมาย

เกาะหลีเป๊ะเดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเล อูรักลาโว้ย เป็นกลุ่มคนที่บอกว่าเขาเป็นคนไทยในคราวที่มีการแบ่งปันเขตแดนระหว่างไทยกับมาเลเซีย ทำให้เกาะหลีเป๊ะและเกาะใกล้เคียงเป็นของไทยมาจนถึงปัจจุบัน โดยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เคยเสด็จมาเยี่ยมชาวเลพร้อมทรงพระราชทานนามสกุล “หาญทะเล” ให้กับพวกเขา ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ทางการได้ประกาศให้หมู่เกาะต่าง ๆ บริเวณนี้ (รวมทั้งเกาะหลีเป๊ะ) เป็นเขตราชทัณฑ์ คือ ทุกเกาะเป็นที่หลวงตามประกาศฉบับนี้

1 ธ.ค. 2497 มีประมวลกฎหมายที่ดินให้ประชาชนแจ้งสิทธิการถือครอง (สค 1) แต่ชาวเลส่วนใหญ่ไม่ได้ไปแจ้ง เพราะไม่รู้กฎหมายจนกระทั่ง พ.ศ. 2517 ได้มีกฎหมายตั้งอุทยานแห่งชาติเกาะอาดังโดยถือเอาพื้นที่เดิมในปี พ.ศ. 2482 เป็นตัวตั้งอันเป็นการประกาศทับที่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิม

จนกระทั่งไม่นานมานี้ การท่องเที่ยวได้เจริญแบบก้าวกระโดด ความสวยงามของชายหาดและน้ำทะเลสีเขียวมรกต ทำให้เกาะหลีเป๊ะเป็นที่หมายปองของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ มีการกว้านซื้อที่ดินจากคนพื้นเมืองด้วยวิธีการต่าง ๆ จากการประมวลถึงการขายที่ดินของชาวเลระบุว่ามิหลายสาเหตุด้วยกันเช่น ถูกเอาไปขายโดยพี่น้องไม่รู้เรื่อง จัดทำเอกสารซื้อขายไม่โปร่งใส ถูกข่มขู่ยุยงให้ขาย ซึ่งจากความเชื่อตามไมทันกลเกมส์ของนายทุน

และไม่รู้ขั้นตอนต่าง ๆ ของราชการ ทำให้ชาวเลต้องเสียที่ดินไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการ ซึ่งพอได้ที่ดินจากชาวเลไปแล้วผู้ซื้อก็นำไปออกเอกสารสิทธิ ไม่ตรงตามข้อเท็จจริงจนมีความซ้ำซ้อนกันเป็นจำนวนมาก หรือที่เรียกว่า สค. 1 บวม. นส.3 บิน ประมาณการว่ามีที่ดินที่ออกเอกสารซ้ำซ้อนกันจำนวนกว่า 100 ไร่

จากสาเหตุดังกล่าวข้างต้นก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น คนพื้นเมืองไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเนื่องจากถูกผู้ประกอบการอ้างสิทธิ์เหนือที่ดิน บางคนต้องย้ายบ้านมาแล้วหลายครั้ง **นางฉลวย หาญทะเล** บอกว่าตนย้ายบ้านมาแล้วห้าครั้ง เปลว (สุสาน) ฝัองศพซึ่งเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณก็ถูกนำไปสร้างรีสอร์ท ไม่มีที่ฝังศพ ในขณะที่ชาวประมงซึ่งมีกว่า 300 ราย ก็ไม่มีทางออกสู่ทะเล ไม่มีที่จอดเรือเพราะชายหาดเป็นของผู้ประกอบการจน

หมดสิ้น ปัจจุบันมีพื้นที่ออกสู่ทะเลเพียงทางเดียวคือ ทางเดินกลางเกาะ ที่น่าเศร้าใจเป็นอย่างมากก็คือ โรงเรียน และสถานีอนามัย ไม่มีทางเข้าออกเพราะผู้ประกอบการซื้อ ที่และสร้างกำแพงล้อมรอบ

ไม่เพียงเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเท่านั้น แต่ด้าน สิ่งแวดล้อมก็มีปัญหาเช่นเดียวกัน เช่น ทางน้ำธรรมชาติ เดิมที่มีอยู่ 5 สาย ก็ถูกนำไปออกเอกสารสิทธิ์และถมเพื่อ สร้างสถานบริการจนหมดสิ้นไม่มีทางระบาย น้ำใต้ดินมีกลิ่น เพราะสถานบริการมีอยู่จำนวนมากขาดระบบสุขาภิบาล เช่นเดียวกับการกำจัดขยะที่ไม่มีระบบ จึงเป็นที่น่าห่วงเกรง ว่าในอนาคตเกาะหลีเป๊ะจะกลายเป็นกองขยะขนาดใหญ่

พล.อ.สุรินทร์ พิกุลทอง ประธานคณะกรรมการ แก้ไขปัญหาที่ดินบอกว่า เราทำงานเพื่อให้เกิดความมั่นคง

และความสงบสุขบนเกาะ ปัญหาถูกสะสมมานาน ตอนนี้เรามี กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) เข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการทำงานด้วย โดยเราจะเอาข้อมูลอย่างน้อย 3 ชุด มากางให้เห็น ข้อเท็จจริงคือ ข้อมูลการสำรวจและแผนที่ทำมือของภาค ประชาชน โดยมีนักวิชาการจาก ม.จุฬา ช่วยอยู่ ชุดที่สองคือ ข้อมูลจากทางอำเภอเมืองส่วนหน้า ชุดที่สามคือ ข้อมูลจาก อุทยานที่ระบุนายทุนบุกรุกที่อุทยานและที่สำคัญคือข้อมูล ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2493 , 2497 , 2522 , 2545 และ 2547 ซึ่งสามารถระบุการใช้ที่ดินในแต่ละช่วงเวลาได้อย่าง ชัดเจน รวมทั้งจะมีการสืบประวัติการตั้งและย้ายถิ่นฐาน ของชาวเลรายบุคคล สืบข้อมูลวิธีการซื้อขายที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้ได้แจ้งให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องทำให้เสร็จ เพื่อส่งให้ DSI จากนั้น DSI จะใช้เวลาวิเคราะห์ข้อมูลประมาณ

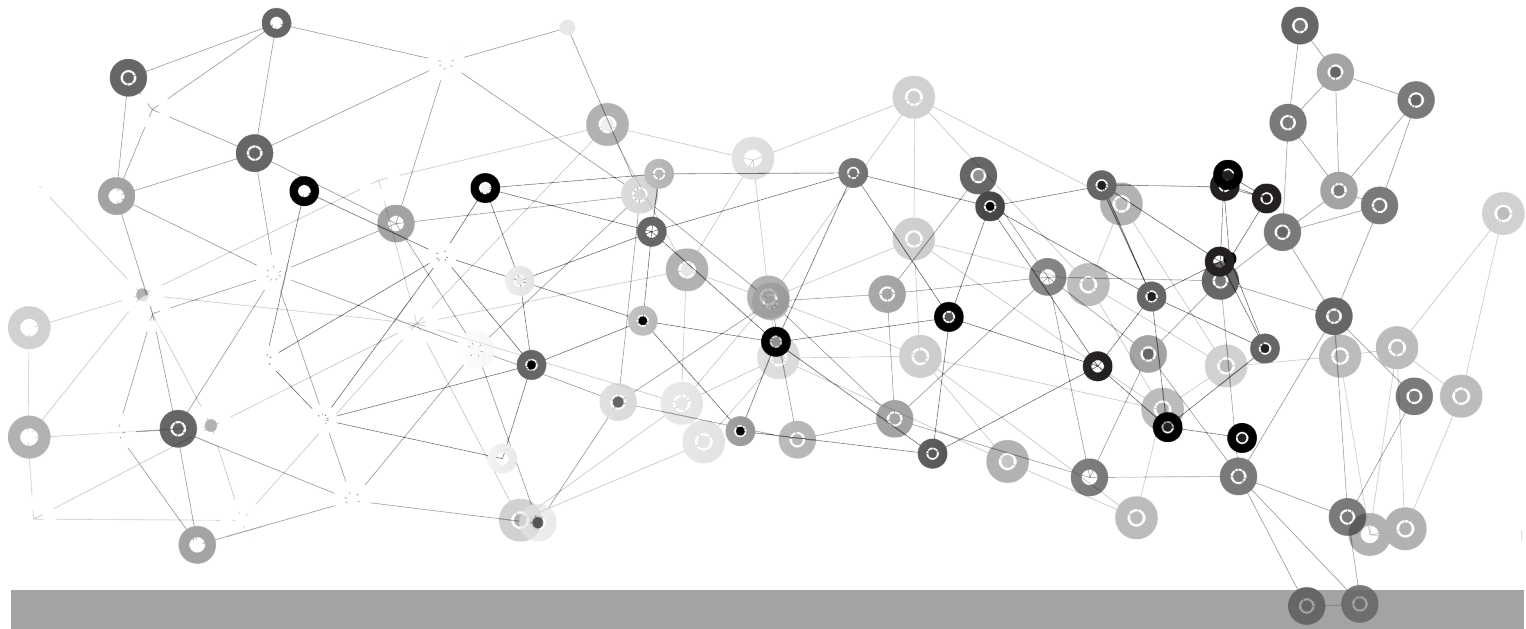
3 เดือน แล้วค่อยว่ากันอีกที จะแก้ปัญหาตามข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา

อย่างไรก็ดีในส่วนของชาวเลซึ่งมีอยู่กว่า 300 ครอบครัว ไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยกว่าหนึ่งร้อยราย ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเรือประมง ฯลฯ ต่างก็มีความฝันที่จะมีชีวิตที่มั่นคง ซึ่งแสงโสม หาญทะเล แกนนำชาวเลบอกว่า **“เราไม่ต้องการบ้านที่ทรูหรา แต่เราต้องการบ้านที่มั่นคงและเราอนหลับได้”** มีพื้นที่ฝั่งศพชาวประมง ซึ่งมีอยู่กว่า 300 ราย ต้องมีอุโมงค์เรือ มีทางออกทะเล โดยตอนนี้เรากำลังรวมตัวกันตั้งกองทุนเรือขึ้นมา มีระบบการดูแลทางสังคม เช่น การดูแลผู้สูงอายุ เด็กเยาวชน ศิลปวัฒนธรรม มีร้านค้าของชุมชนเอง ตลอดจนงานอาชีพอื่น ๆ เช่น อาชีพแท็กซี่ (สามล้อพ่วง) ที่มีไว้บริการนักท่องเที่ยวควรจัดสรรให้ชาวเลบ้าง (ปัจจุบันมีไควต้า 50 คัน เป็นของชาวเลเพียง 3 คัน เนื่องจากมีการซื้อขายเสียเงินในราคาแพง ซึ่งชาวเลเข้าไม่ถึง) ฯลฯ

นางปรีดา คงแป้น อนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน ชาวเลเกาะหลีเป๊ะและผู้จัดการมูลนิธิชุมชนไท ซึ่งทำงานส่งเสริมสิทธิและความเข้มแข็งของชาวเลเกาะหลีเป๊ะบอกว่า ปัญหาของเกาะหลีเป๊ะเกิดขึ้นเพราะแต่ละฝ่ายต่างก็ต้องการเข้าไปหาผลประโยชน์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมอันสวยงามของหลีเป๊ะจนปัญหาความซับซ้อน จึงเรียกร้องให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันร่วมกันแก้ปัญหา เพราะหากปล่อยไว้เช่นนี้ปัญหามีแต่จะรุนแรงและแก้ยากขึ้นทุกวัน หากวันนั้นมาถึงก็ไม่มีใครต้องการมาเที่ยวที่หลีเป๊ะ แล้วทุกคนจะอยู่ไม่ได้ ดังนั้นหลีเป๊ะต้องมีแผนแม่บทในการแก้ปัญหาทุกด้าน เป็นแผนที่เกิดจากความร่วมมือของทุกคนที่อาศัยอยู่บนหลีเป๊ะ เพื่อให้เกิดการอยู่อาศัยอย่างเข้าใจและเอื้ออาทรต่อกัน คนดั้งเดิมอยู่ได้ ผู้ประกอบการอยู่ได้ ธรรมชาติอยู่ได้ ข้อมูลที่ DSI นำไปสังเคราะห์จะเป็นฐานสำคัญให้ทุกคนยอมรับและหันหน้ามาแก้ปัญหาร่วมกัน

การแก้ปัญหาหลีเป๊ะ ต้องทำให้ **“เป๊ะ”** เท่านั้น ทุกอย่างจึงจะจบได้ เชื่อว่าทุกฝ่ายคงจะยอมรับการแก้ปัญหาโดยใช้ข้อเท็จจริงและกำลังรื้อวันนั้น

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์เนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 1 - พฤหัสบดี 7 พฤษภาคม 2558

ต้นหยงโป

การพัฒนาเพื่อรักษาทะเลและชุมชน

ชลลดา ปะการัง

“ในอดีตจะมีชาวประมง อินโดนีเซีย มาเลเซีย แม้แต่จากตรังมาสร้างที่พักชั่วคราวหรือที่เรียกว่า บากันเพื่อทำประมงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเคยหรือกะป หมู่บ้านแห่งนี้จึงเรียกว่า บากันเคย” นายอิทธิส อุเสน ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นหยงโป อ.เมือง จ.สตูล ได้เล่าประวัติบ้านบากันเคย ตำบลต้นหยงโปให้ได้ฟัง

บากันเคย เป็นหมู่บ้านประมงบริเวณอ่าวต้นหยงโป ฝั่งอันดามัน ใต้สุดของแผ่นดินไทยที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล มีป่าชายเลนประมาณ 3,000 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอนุบาลของสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลิงแสม นาค นก และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด กุ้ง หอย ปู ปลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กุ้งเคยและหอยกระพง

นอกจากนี้อ่าวต้นหยงโป เต็มไปด้วยเกาะต่าง ๆ เช่น เกาะมดแดง เกาะหัวม้น เกาะกวาง เกาะมะการัง เกาะสามเล็ก และไม่ไกลจากเกาะลังกาวิของมาเลเซีย มีปรากฏการณ์ทาง

ธรรมชาติที่เรียกว่า สันหลังมังกร หรือทะเลแหวก รวมทั้งมี
หญ้าทะเลอันเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ
ชายฝั่ง

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าอีกว่า
ชาวบากันเคยและชาวบ้านอื่นๆในตำบลตันหยงโป
ส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมงพื้นบ้าน ด้วยเครื่องมือประมงที่
เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน การวางอวน ไซปลา ตกเบ็ด
และรุนเคย เป็นการทำมาหากินที่เอื้อต่อธรรมชาติ ทำให้
พวกเราหากินอยู่กับทะเลได้จนถึงปัจจุบัน

“ตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมามีเรืออวนรุนของคนต่างถิ่น
จำนวนกว่า 300 ลำ ซึ่งใช้เครื่องมือแบบล้างผลาญ
เป็นการทำลายสัตว์น้ำขนาดเล็ก ทำลายหน้าดิน หญ้าทะเล
หมดไป พะยูน เต่า โลมา ต้องอพยพไปอยู่ถิ่นอื่น ๆ รวมทั้ง
ได้ทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้านเสียหายไปจำนวนมา
ก พวกเราจึงรวมตัวกันเป็นประมงอาสา (ยกระดับเป็นกลุ่ม
อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในเวลาต่อมา) เพื่อดูแลทรัพยากร

ของเรา มีการออกเรือตรวจตราทั้งเรือและน้ำมัน
เราช่วยกันออก ถ้าจับได้เราก็พูดคุยทำความเข้าใจ
ทำอย่างนี้เรื่อย ๆ จนกระทั่งเรืออวนรุนลดน้อยลง”

นางบุหงา อุเสน เลขาธิการสภาองค์กรชุมชน
ต.ตันหยงโปเล่าว่า นอกจากการเฝ้าระวังเรืออวนรุนแล้ว ทาง
กลุ่มยังทำกิจกรรมอนุรักษ์รูปแบบต่างๆ โดยการส่งเสริมของ
องค์กรพัฒนาต่างๆ เช่น มูลนิธิอันดามัน กองทุนฟื้นฟู
เกษตรกร ฯลฯ เช่น สนับสนุนให้เกิดกลุ่มเยาวชนในเข้ามา
เรียนรู้การจัดการทรัพยากรและร่วมจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ การ
จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านประมงอาสา เพื่อนำผลผลิตจากทะเลไป
แปรรูปเป็นสินค้าต่างๆ การทำกะปิ อาหารทะเล การลอก
ไบจาก ปลาแห้ง ฯลฯ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่ง
รายได้ส่วนหนึ่งจะจัดสรรหนุนเสริมกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากร
ทางทะเลอีกด้วย

ในปี 2549 ได้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ “ธนาคารกั้ง”
ขึ้นมา เนื่องจากมีการจับกั้งที่ไม่ได้ขนาดกันมากโดยเฉพาะ

เด็กๆ จึงเชิญคนจับกังมาพูดคุยทำความเข้าใจทำข้อตกลง แล้วตั้งธนาคารกึ่งขึ้นนำกังเล็กมาขุนให้โตก่อนนำไปขาย ทำให้กึ่งเพิ่มมากขึ้น

จากการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งมาอย่างต่อเนื่องและได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ในที่ต่างๆ ทำให้มีกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก จึงได้เกิดแนวคิดในการตั้งกลุ่มรีสอร์ทชุมชนขึ้นเพื่อรองรับกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เครือข่ายองค์กรชุมชนจากที่ต่างๆ ตลอดจนประชาชนทั่วไป

กลุ่มได้รับงบประมาณสนับสนุนเบื้องต้นจาก สอ.บต. ส่วนชุมชนก็มาถือหุ้นด้วยการลงแรง ใครมาช่วยงานก่อสร้างก็ชั่วโมงเราก็จัดไว้เป็นหุ้น ซึ่งมันดีที่ถอนหุ้นไม่ได้ แต่หุ้นแรงที่ลงไปจะตกถึงลูกหลานได้

นายอลิส เล่าอีกว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวมี 2 แบบ คือ แบบแรกเป็นการเยี่ยมชมธรรมชาติ เช่น กินบนขอน นอนริมเล พิชิตทะเลแหวกสันหลังมังกร เล่นน้ำดำหอยกะพง

ชมหญ้าทะเล ดำน้ำดูปะการัง พิชิตกึ่งตึกแตน(ย่ำกึ่ง) ล่องเรือคายัคชมป่าชายเลน ตกเบ็ดปลา-หมึก เป็นต้น ส่วนอีกแบบก็เป็นโปรแกรมศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ดูการลอกใบจาก ทำหมวกตุตงด้วยใบจาก ดูการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากทะเล เช่น ทำกะปิ ปลาแห้ง ฯลฯ และที่สำคัญผู้ที่มาพักรีสอร์ทชุมชนจะได้ลิ้มรสชาติอาหารทะเล สด ๆ ฝีมือกลุ่มแม่บ้านของเขา

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าต่อถึงแผนงานในอนาคตว่า นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2553 เราก็ใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงกลุ่มชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นในตำบลเข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกัน โดยทุกปัญหาในตำบลจะต้องบูรณาการเป็นแผนระดับตำบล ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่ดิน ซึ่งพี่น้องจำนวนมากอาศัยอยู่บริเวณชายฝั่ง โดยสำรวจข้อมูลจัดทำแนวเขตเพื่อยกระดับไปสู่โฉนดชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยและอยู่ร่วมกับ

ทะเลได้อย่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน เรามีกองทุนสวัสดิการชุมชน มีกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ซึ่งทุกกลุ่มจะต้องผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียว ร่วมกันทำแผนพัฒนาระดับตำบลขึ้นมา

นายกิตติ หมดธานี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโปเล่าว่า เราจะใช้บ้านบាក់เคยเป็นต้นแบบ ขยายไปยังหมู่บ้านอื่นๆ เพื่อให้เกิดกิจกรรมอนุรักษ์ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ธนาคารปูดำจะต้องมีทุกหมู่บ้าน จากนั้นก็จะก้าวไปสู่การทำผังเมืองทั้งตำบล โดยแบ่งพื้นที่เป็นโซน ได้แก่ โซนการท่องเที่ยว โซนที่อยู่อาศัย โซนเกษตรและโซนอนุรักษ์ อันได้แก่ ป่าชายเลน เขตปะการัง หล้าทะเล ชายฝั่ง และเกาะแก่งต่าง ๆ

“เราร่วมกับสภาองค์กรชุมชน นักวิจัยท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาต่าง ๆ ในการทำความเข้าใจกับชาวบ้านและเยาวชนให้ตระหนักถึงความจำเป็นของการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่เพราะภัยที่จะมาในอนาคต ไม่เฉพาะแต่เรืออวนรุนเหมือนในอดีต แต่ยังมีแผนพัฒนาภาคใต้ การเปิดประชาคมอาเซียน หากไม่วางแผนรองรับชาวบ้านไม่อาจรักษาธรรมชาติและวิถีอันงดงามสืบต่อให้ลูกหลานได้ ดังนั้นการร่วมกันกำหนดผังเมืองเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนต้องร่วมกันทำ ร่วมกันอนุรักษ์ สร้างกติกาให้เป็นของทุกคน และจะได้พัฒนาตึกานี้ไปสู่การทำข้อบัญญัติท้องถิ่น” นายกฯ บอก

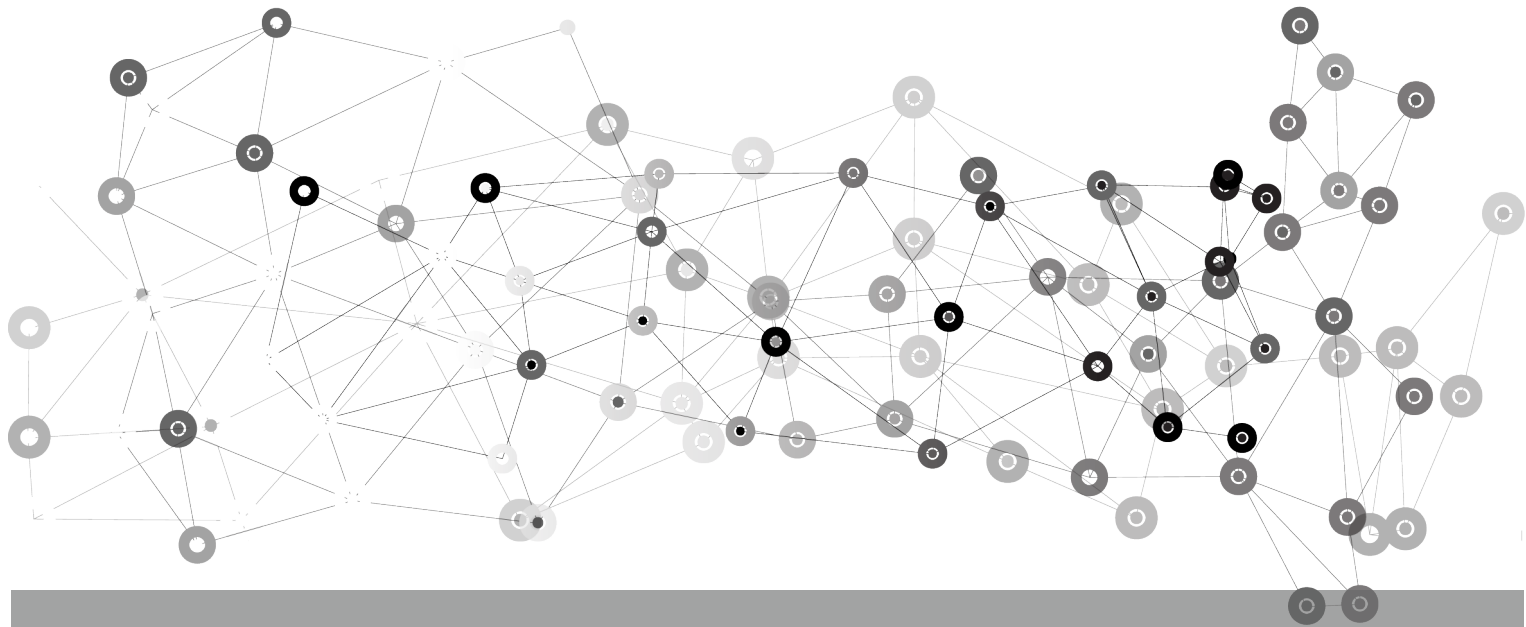
นางบุหงา อุเสน บอกอีกว่าพวกเราชาวตันหยงโปอยู่ได้เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เราจะต้องจัดการชุมชนของเราเองให้เข้มแข็งเพื่อป้องกันระบบต่าง ๆ

จากภายนอกที่จะเข้ามาทำลายและตัดดวงผลประโยชน์จากเราไป ซึ่งนอกจากกิจกรรมพัฒนาที่ร่วมกันสร้างอย่างหลากหลายแล้ว การพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกรักท้องถิ่นของตนเองก็มีความสำคัญ ซึ่งมีเยาวชนเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง

“อีกเรื่องหนึ่งที่ต้องร่วมกัน คือ การทำให้ทุนและเศรษฐกิจของชุมชนมีความเข้มแข็ง เรามีทุนทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก เรามีทุนทางภูมิปัญญาต่าง ๆ มีทุนที่เป็นตัวเงินที่เราาร่วมกันสะสม และมีความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชนเป็นเสาหลักค้ำยันทุกระบบ โดยมีทุนความร่วมมืออันดีของทุกภาคส่วนในตำบลเป็นพลังหนุนเสริมเป้าหมายข้างหน้าที่คือเราจะพัฒนาและยกระดับทุนเหล่านี้ให้เป็นกำลังหลักของชุมชนป้องกันทุนจากภายนอก ที่จะเข้ามาทำลายชุมชนของเราและด้วยความพร้อมที่มีอยู่ตันหยงโปจึงถูกยกเป็นตำบลนำร่องด้าน “เศรษฐกิจและทุนชุมชน” ที่สนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยจะใช้รูปแบบของตันหยงโปเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการเศรษฐกิจและทุนขยายผลไปยังตำบลอื่น ๆ ในจังหวัดสตูล”

สถานการณ์ในวันข้างหน้าที่ยพยากรณ์ได้นั้นคือ แผนพัฒนาภาคใต้ ท่าเรือปากบารา นิคมอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การกว้านซื้อที่ดิน และอีกหลายปัจจัยจะมากับเสรีอาเซียน และความคืบคลานของทุนขนาดใหญ่ หากวันนี้ชุมชนไม่มีการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับ เชื่อเหลือเกินว่า ทรัพยากรธรรมชาติ ทุน ภูมิปัญญา ฯลฯ ของชุมชนจะไม่ใช่อะไรของชุมชนอีกต่อไป

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันอาทิตย์ 3 พฤษภาคม 2558

พลเมืองเป็นใหญ่ ที่ต้นหยงโป

เพ็ญศรี ศิริรอบ

เจตนารมณ์ของร่างรัฐธรรมนูญเรื่อง “ทำให้พลเมืองเป็นใหญ่” ได้รับการตอบรับจากชุมชนอย่างกว้างขวางพอสมควร แต่พอมีข้อเสนอจากรัฐบาลให้ตัดเรื่องนี้ออกไป ตามด้วยมีการแก้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557 หลายประการ ส่งผลให้หลาย ๆ วงการต้องกลับมาทบทวนการขับเคลื่อนงานกันขนาดใหญ่ ไม่เว้นแม้แต่ขบวนการองค์กรชุมชนที่ต้องการให้รัฐธรรมนูญยังคง

เจตนารมณ์พลเมืองเป็นใหญ่เอาไว้ก็ต้องกลับมาครุ่นคิดด้วยเช่นกัน

ผมคนหนึ่งที่ยืนยันว่า พลเมืองต้องเป็นใหญ่ แต่พลเมืองในความหมายของผมคือ ทุกๆทุกคน (ไม่จำเพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง) จะต้องมีสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง กำหนดอนาคตชุมชนและประเทศชาติ แต่พลเมืองจะเป็นใหญ่ได้ไม่ได้หมายความว่า ต้องระบุไว้ในรัฐธรรมนูญเพียงทางเดียวเท่านั้น แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดอยู่ที่พลเมืองเองว่าจะ

ต้องตื่นตัว มีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง มีความรู้ มีเพื่อน มีข้อมูลเพื่อใช้เป็นอาวุธในการทำงาน

ผมขอทาง 800 ปีประเทศไทยออกดู ความจริงก็คือว่า เราปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาหลายร้อยปี (ประมาณเจ็ดร้อยปีเศษ) สถานะของประชาชนคือ ไพร่และทาส การเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศไม่ต้องพูดถึง ต่อมารัชกาลที่ 5 ได้ทรงวางแผนที่จะให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียงในการปกครองประเทศหลายประการ เช่น การเลิกทาส การวางระบบเรื่องการศึกษาเป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิรูปบ้านเมืองที่สำคัญที่สุดครั้งแรกในประเทศไทย

ครั้งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 ด้วยหวังให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย กลับเป็นว่าอำนาจนั้นกลายเป็นของทหารตั้งแต่ต้นจนถึงปี พ.ศ. 2516 (รวมเวลาประมาณ 35 ปี) ก่อนที่ประเทศจะก้าวสู่ประชาธิปไตยครึ่งใบ ตามด้วยประชาธิปไตยประชานิยมในมือทุนการเมือง และตามด้วยรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ในที่สุด ซึ่งตลอดเวลา

อันยาวนาน 800 ปี ของประชาธิปไตย ประชาชนไม่เคยมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเพื่อกำหนดอนาคตของตนเองเลยแม้แต่น้อย ถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้ประมาณ 30 ปี จะเกิดการรวมตัวของภาคประชาชนเพื่อลุกขึ้นมาขอมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง และได้รับการรับรองสิทธิพื้นฐานไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพ.ศ. 2550 จนพัฒนาไปสู่การเมืองภาคพลเมืองก็ตาม

การที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม หรือไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนกำหนดอนาคตตนเองแต่การวางแผนกลับเป็นอำนาจของส่วนกลาง ย่อมเกิดผลเสียหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญที่สุดคือ ทำให้ประชาชนเข้าใจว่า การวางแผนพัฒนาเป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง ตนเป็นเพียงผู้รองรับ ซึ่งใครวางแผนผู้นั้นก็ได้ประโยชน์ ผลที่ตามมาก็คือ “ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม ทรัพยากรถูกทำลาย ฯลฯ” นี่คือความจริงที่เรารับรู้กันโดยทั่วไป

ดังนั้นโดยส่วนตัวแล้วผมเห็นว่า สิ่งสำคัญกว่าการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญคือ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจและ

ตระหนักในสิทธิของตนเอง มีความเข้มแข็ง มีความรู้ ความสามารถในการจัดทำแผนพัฒนาได้ด้วยตัวเอง พร้อมทั้งจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเองและชุมชนร่วมกับภาคีอื่น ๆ ได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียม แต่จะเกิดสิ่งเหล่านี้ได้ ชุมชนจะต้องถอดชนັกดหลังที่ว่า “การพัฒนาประเทศเป็นเรื่องของนักปกครองชาวบ้านเป็นผู้รองรับ” ออกเสียก่อนและสร้างสำนึกพลเมืองในการเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศเข้ามาแทน

เมื่อกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมามีโอกาสลงพื้นที่ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เพื่อให้ข้อคิดเห็นในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ที่ชาวบ้านและภาคีพัฒนาต่าง ๆ ในตำบลช่วยกันยกร่างขึ้นมาจากปัญหาและความต้องการของเขา ที่นี้ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางทะเล ธรรมชาติ ทิงดงาม วิธีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีภูมิปัญญาชาวบ้านที่หลากหลาย

ชาวบ้านที่มีสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกสำคัญในการประสานให้ชาวบ้าน และภาคีพัฒนาทุก

ภาคส่วน มาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน วิเคราะห์โอกาสและปัญหากันอย่างเป็นระบบ แล้วนำข้อมูลเหล่านี้ไปสู่การกำหนดเป้าหมายร่วมกันว่า “เข้มแข็ง พึ่งตนเอง อยู่ดีมีสุข” จากนั้นก็ร่วมกันวางแผนพัฒนาที่ตอบโจทย์เป้าหมายดังกล่าว แบ่งออกเป็น 5 แผนด้วยกัน

แผนที่ 1 คือพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยพวกเขาคิดว่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่งดงามจะต้องสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ปล่อยให้นายทุนจากภายนอกเข้ามาตักตวงผลประโยชน์ แล้วทิ้งความเสื่อมโทรมไว้คู่กับชุมชนเช่นที่เกิดขึ้นที่หลีเป๊ะหรือพีพี และที่ต่าง ๆ ที่เห็นอยู่ทั่วไป

ถัดมาคือ การแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนที่ดินของกรมเจ้าท่า ทำให้ไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย จึงร่วมกันจัดทำข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากที่ดินรายครัวเรือน จัดทำแผนที่ด้วยระบบ GIS เพื่อนำไปสู่การกันเขตให้ชัดเจน ก่อนที่จะนำไปสู่การเจรจาให้ได้มาซึ่งสิทธิในการอยู่อาศัยรวม (โฉนดชุมชน)

ต่อไปคือ แผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพประมงชายฝั่ง แผนนี้จึงเท่ากับการรักษาหม้อข้าวของตนเอง ซึ่งต้องทำกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การเฝ้าระวังการเข้ามาของเรือประมงที่ใช้เครื่องมือแบบล้างผลาญ การวางแนวประการังเทียม การปลูกป่า ป่าลอยพันธุ์สัตว์น้ำ การออกกระเบียบห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ การจัดตั้งธนาคารปู เป็นต้น

แผนการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์สู่คนรุ่นหลัง ให้เกิดความรัก ความภูมิใจในบ้านเกิดของตนเอง เช่น การต่อเรือ การย่ำกั้ง การแปรรูปอาหารทะเล เป็นต้น และสุดท้ายซึ่งหลาย ๆ คนมองว่าเป็นแผนที่สำคัญที่สุดคือ แผนการพัฒนาแกนนำและกลุ่มองค์กรในตำบล เพราะการปฏิบัติตามแผนทุกแผนจะสำเร็จไม่ได้เลยหากแกนนำไม่เข้มแข็ง ความสำเร็จของทุกอย่างย่อมรวมศูนย์อยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน แกนนำต้องมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกให้กับของผู้คนในพื้นที่ ความร่วมมือของทุกภาคีในท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลความจริง ความต้องการของคนในพื้นที่เป็นตัวกำหนดเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนการพัฒนาไปสู่การจัดการทำข้อบัญญัติท้องถิ่นร่วมกัน

ผมนั่งฟังชาวบ้านนำเสนอแผน ชาวบ้านคนเล็กคนน้อยช่วยกันแสดงความคิดเห็น นายก อบต. ก็มาร่วมกันให้ความเห็น ผมว่านี่แหละคือจุดเริ่มต้นที่สำคัญของ

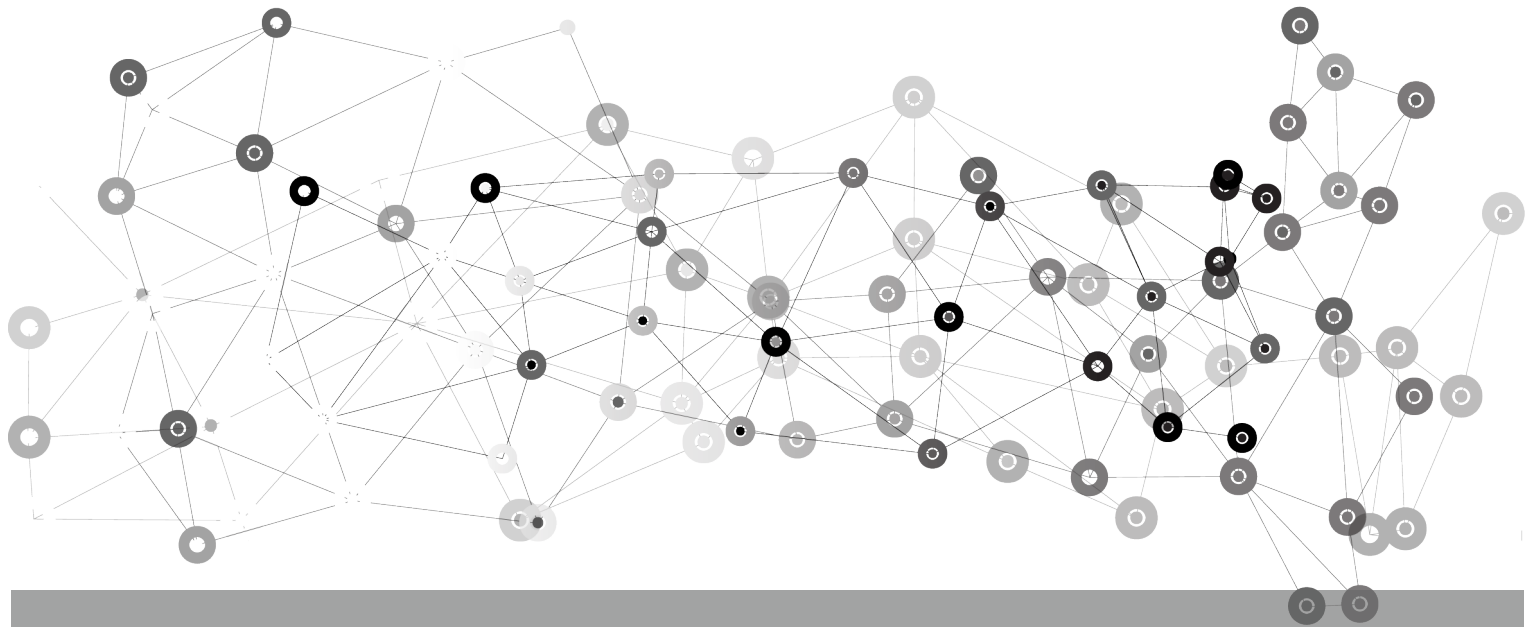
ความหมายพลเมืองเป็นใหญ่ เพราะนี่คือชุมชนจัดการตนเอง ด้วยบริบท ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความต้องการของคนท้องถิ่น ถึงแม้ว่าแผนพัฒนาที่คนต้นหยงไปช่วยกันทำในวันนั้น ยังจะต้องปรับปรุง ต้องจำแนกว่าอะไรสำคัญก่อนหลัง ฯลฯ แต่เป็นการเริ่มต้นที่ถูกทาง ซึ่งทุกตำบลจะต้องเตรียมตัวเตรียมความพร้อมที่จะก้าวไปสู่การจัดการตนเอง ด้วยการฝึกทำแผนให้เป็นแผนที่สอดคล้องกับปัญหาของคนเป็นแผนที่ปฏิบัติได้จริงเต็มไปด้วยพลังของข้อมูล ความร่วมมือของทุกภาคี โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกกลางในการประสานงาน

ถึงแม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะไม่ระบุให้มี “**สมัชชาพลเมือง**” เอาไว้เราก็เป็นใหญ่ได้ ถ้ามีฝีมือคือรู้จักและเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน สิทธิความเป็นพลเมืองและลงมือทำโดยใช้เครื่องมือที่มีอยู่แล้วอย่างสภาองค์กรชุมชนตำบล

ในทางตรงกันข้ามหากมองไม่เห็นความสำคัญของกลไกที่มีอยู่ ไม่เห็นความสำคัญของข้อมูลในพื้นที่ ไม่ยกระดับการทำแผนพัฒนา ไม่สนใจประสานกับภาคีพัฒนาอื่น ๆ ในตำบล กล่าวโดยสรุปคือ ไม่สนใจเรื่องสิทธิในการจัดการตนเอง ยังคิดว่าผู้ปกครองเป็นผู้วางแผน ผู้ทำ ประชาชนเป็นผู้รอรับผลประโยชน์ ก็ไม่อาจสร้างสิทธิชุมชน สิทธิพลเมืองให้เป็นจริงได้

ต่อให้รัฐธรรมนูญติดอาวุธคุณภาพดีแค่ไหน หากไม่มีฝีมือก็ไม่อาจทำให้พลเมืองเป็นใหญ่ได้

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 3 - พฤหัสบดี 9 กรกฎาคม 2558

ยุทธศาสตร์ “ป่าชาย”

กู้ชีพชาวสวนยาง

สุวัฒน์ คงแป้น

สถานการณ์ภาคใต้ในวันนี้มีคำพูดติดปากอยู่ว่า “ของแพง ยางถูก ลูกออก รถถูกยัด” ซึ่งสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงได้เป็นอย่างดีว่า เศรษฐกิจของคนใต้ขึ้นอยู่กับราคายางพารา ซึ่งปลูกยางพารามานับร้อยปี แต่ราคายางพาราในปัจจุบันตกต่ำก็โลกรัมละ 40 กว่าบาท ไม่คุ้มกับการลงทุนลงแรง รายได้ชักหน้าไม่ถึงหลัง ทั้งนี้เพราะปัจจุบันมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราไปทั่วประเทศ

ทั่วทุกภาค ประเทศเพื่อนบ้านทั้ง ลาว เวียดนาม ก็มีการปลูกยางพารากันจำนวนมากเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศจีนซึ่งเป็นผู้ซื้อยางรายใหญ่ของไทยก็ปลูกยางพาราอย่างขนาดใหญ่เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการภายในประเทศ

ต่อจากนี้ไป พอจะมองเห็นแนวโน้มได้ไม่ยากว่า ราคายางพาราของไทยจะตกต่ำอยู่เช่นนี้ต่อไป เพราะปริมาณยางพาราในตลาดมีมากอีกทั้งจีนซึ่งเป็นลูกค้ารายใหญ่ก็ผลิตยางพาราเองโดยไม่ต้องพึ่งยางพาราจากไทย

เมื่อสถานการณ์และแนวโน้มเป็นเช่นนี้การจะหวังให้ราคายางพาราสูงขึ้นเหมือนที่ผ่านมาก็คงเป็นไปได้ยาก ดังนั้นต้องหันมาคิดใหม่ว่าอะไรคือทางรอดของชาวสวนยาง

ตลอดปีเศษที่ราคายางตกต่ำ พี่น้องชาวสวนยางออกมาประท้วงปิดถนนเรียกร้องให้ราคายางสูงขึ้น ขอร้อยบาทบ้าง แปดสิบบาทบ้าง แต่รัฐทำได้เพียงจ่ายเงินช่วยเหลือให้ไร่ละ 1,500 บาท เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเท่านั้น โดยรัฐบอกว่าทุกอาชีพเดือดร้อนหมด จะให้รัฐช่วยทุกคน จนเป็นที่พอใจยอมเป็นไปไม่ได้

ในขณะเดียวกันชาวสวนยางก็ไม่ยอมจำนนได้รวมตัวกันเป็น “องค์กรกู้ชีพชาวสวนยาง” เรียกร้องให้รัฐขึ้นราคายางพาราไปพร้อม ๆ กับการเสนอให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติยางพาราที่พวกเขา มองว่า ถ้าสมัย ชาวสวนยางถูกเอาเปรียบ ให้เกิดความเป็นธรรมต่อชาวสวนยางพาราในหลาย ๆ ประเด็น เช่น คำจำกัดความของชาวสวนยางต้องหมายรวมถึงแรงงาน รับจ้างกรีดยางพาราด้วยไม่ใช่เฉพาะเจ้าของสวน รวมทั้งประเด็นเรื่องของกองทุนต่าง ๆ ต้องได้รับการแก้ไขเช่นกัน ซึ่งการแก้ไขกฎหมายฉบับนี้มี

ความคืบหน้าไปมาก ก็ต้องติดตามกันดูว่าจะออกมาอย่างไร และเป็นคุณอย่างยั่งยืนต่อชาวสวนยางหรือไม่

แต่แนวทางที่ผมเห็นว่าจะจะเป็นทางออกของชาวสวนยางได้ นั่นก็คือการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการทำ “สวนยาง” เป็น “ป่ายาง” หมายความว่าเดิมบนที่ดินปลูกยางแต่เพียงอย่างเดียว รายได้จึงมาจากทางเดียวนั่นคือ การขายน้ำยางพารา ชีวิตและครอบครัวฝากไว้กับน้ำยางพาราเพียงอย่างเดียว ราคาขึ้นอยู่กับกลไกตลาดที่ชาวสวนกำหนดไม่ได้ ดังนั้นทางออกก็คือต้องทำให้ชีวิตชาวสวนยางไม่ขึ้นต่อราคายางพาราเพียงอย่างเดียว ต้องสร้างรายได้หลาย ๆ ทางจากที่ดินแปลงเดียวกัน

ขอให้มองอดีตก่อนมีสวนยาง คนได้มีวิธีการปลูกพืชแบบ “สมรม” คือปลูกพืชหลาย ๆ อย่าง ทั้งไม้ใช้สอย ไม้ผล พืชกินใบ พืชกินหัวใต้ดินและพืชสมุนไพร แม้จะไม่ร่ำรวยแต่ชีวิตก็ไม่ลำบาก สภาพดินก็มีความสมบูรณ์และหลากหลายทางนิเวศน์ ภูมิปัญญาในการปลูกพืชก็รักษาไว้ได้

แต่การเข้ามาของสวนยางพารา ผืนดินก็ถูกไถเหียนเตียนเพื่อปลูกยางพาราเพียงอย่างเดียว การไถที่ดินจนพืชพรรณนานาชนิดหมดสิ้นเช่นนี้ไม่ใช่เพียงเป็นการไถเอาพรรณไม้ ความสมบูรณ์ของผืนดิน แต่ได้ไถภูมิปัญญาวิถีชีวิตในการเพาะปลูกกลบฝังดินไปด้วย

ดังนั้นทางรอดของชาวสวนยางในขณะนี้จึงเห็นว่าการปรับวิถีการผลิตใหม่เปลี่ยนจาก “สวนยาง” เป็น “ปายาง” โดยนำภูมิปัญญาในอดีตกลับคืนมา ปลูกพืชหลากหลายชนิดแซมลงไปในสวนยาง ซึ่งปัจจุบันมีชาวสวนยางจำนวนไม่น้อยที่ลงมือทำเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม

จากการที่ผมลงไปคุยกับชาวบ้านที่ได้ปฏิบัติจริงพบว่า มีพืชไม่น้อยกว่า 30 ชนิดที่สามารถปลูกร่วมกับยางพาราได้ในลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกัน ไม่ใช่สอย เช่น ตะเคียนทอง สะเดาเตียม ไม้เคียม ไม้ผลเช่นมังคุด ละมุด สละ พืชผักเช่นผักเหลียง ต้นฉิ่ง และพืชสมุนไพร รวมทั้งพืชสวนครัวก็ปลูกได้หลายชนิดเช่น ขิง ข่า พริกไทย กระวาน ฯลฯ

การเปลี่ยนสวนยางเป็นปายางเช่นนี้ ผมเห็นว่าจะเกิดประโยชน์หลายอย่างด้วยกัน ประการแรกคือ จะมีรายได้จากหลาย ๆ ทาง ซึ่งจากการพูดคุยกับชาวสวนที่ประสบผลสำเร็จพบว่า ผักเหลียงสามารถเก็บขายได้เดือนละ 2 ครั้ง มีรายได้เป็นกอบเป็นกำ ส่วนผลไม้ก็ให้ผลตามฤดูกาล

ประการถัดมาก็คือ ทำให้ระบบนิเวศของสวนยางเกิดความสมดุลขึ้น สภาพดินดีขึ้น สัตว์ตามธรรมชาติอาศัยอยู่ได้และยังสามารถเลี้ยงสัตว์จำพวกไก่บ้าน หมูพื้นบ้าน ฟังได้อีกด้วย ที่สำคัญก็เป็นการรื้อฟื้นภูมิปัญญาของการทำสวนสมรมให้คืนชีพขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นปายางจึงไม่เพียงเป็นที่มาของรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งอาหารของครอบครัวได้อีกด้วย

ในทางปฏิบัติก็ทำไม่ยาก ชาวบ้านอาจลงมือทำประมาณ 3 – 5 ไร่ ก็เพียงพอ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ก็มีอยู่ในท้องถิ่นหรือแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้กัน อาศัยความขยัน เอาใจใส่ก็จะเนรมิตรสวนยางเป็นปายางได้

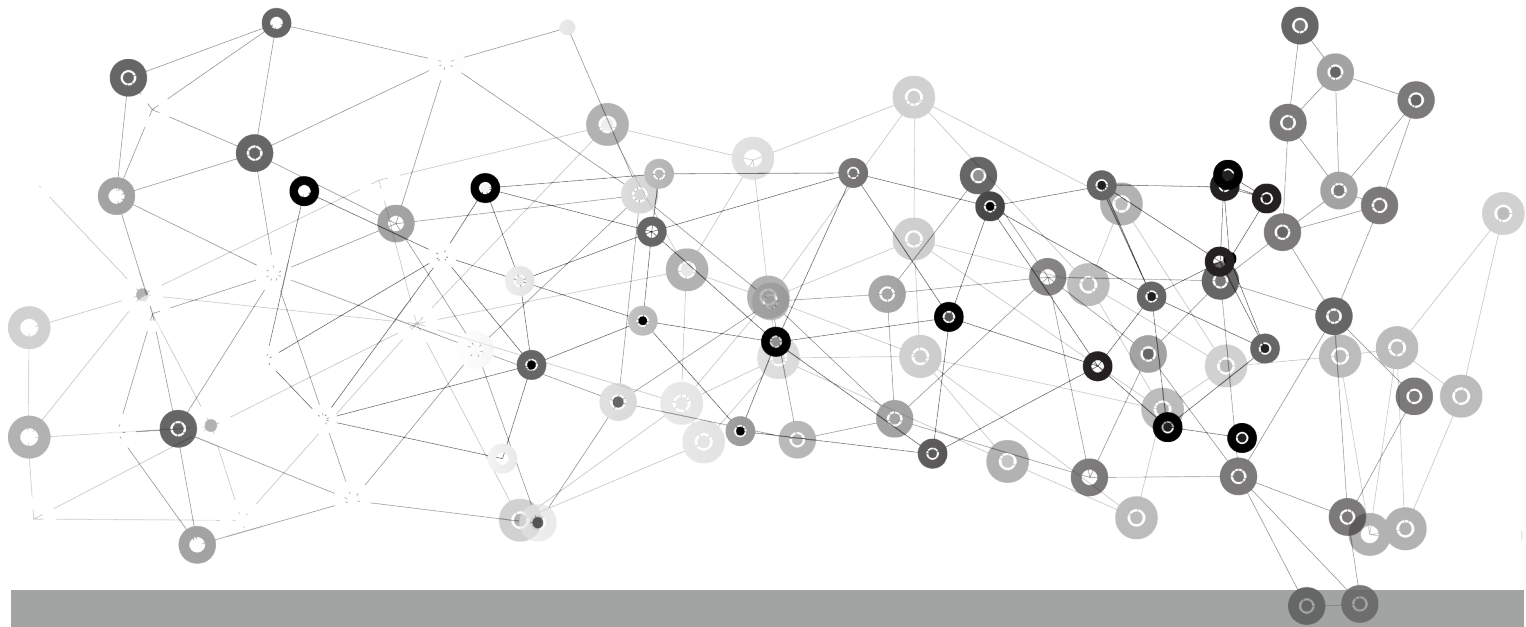
ผมว่าเรื่องนี้ต้องทำเชิงยุทธศาสตร์คือ ทำไปทีละอย่างทีละอย่างให้ความรู้ สร้างการตื่นตัว มีแปลงตัวอย่างให้ได้ดูงาน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งตัวจักรสำคัญในการเคลื่อนงานอย่างมีประสิทธิภาพก็คือ กลุ่มองค์กรชุมชนที่ทำงานด้านการเกษตรหรือสภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรอยู่แล้ว โดยภาครัฐจะต้องเข้ามาสนับสนุนและร่วมกันขับเคลื่อนให้เป็นยุทธศาสตร์ปายางระดับจังหวัดให้ได้ ซึ่งขณะนี้ผมทราบว่าหลายจังหวัดได้เริ่มต้นตัวลงมือทำกันบ้างแล้ว เช่น ตรัง พัทลุง นครศรีธรรมราช สตูล ฯลฯ

นอกจากยุทธศาสตร์ปายางแล้วอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญมากเช่นกันคือ “การแปรรูป” โดยการนำน้ำยารักษา

ไปแปรรูปเป็นการผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ คนจีนพูดว่า “เห็นคนไทยขายน้ำยารักษาตั้งร้อยปีแล้ว ทุกวันนี้ก็ยังขายน้ำยารักษาเหมือนเดิม” ซึ่งก็เป็นความจริง นั่นแสดงว่า เราไม่ให้ความสำคัญกับการแปรรูป ทั้ง ๆ ที่ผลิตภัณฑ์หลายอย่างสามารถทำได้ไม่ยากเช่น ที่นอน ถุงมือ รองเท้า ฯลฯ แต่รัฐไม่จริงจังกับเรื่องนี้

คงถึงเวลาแล้วที่รัฐจะหันมาสนใจ สนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการแปรรูปจากยางพาราโดยคนไทยเอง ซึ่งถ้าทำได้ทุกจังหวัดก็จะเป็นเรื่องดี เช่นเดียวกับชาวสวนยางที่ถึงเวลาแล้วเช่นกัน ที่จะปรับเปลี่ยนวิถีการปลูกจาก “สวนยาง” เป็น “ปายาง” เพื่อสร้างอนาคตที่มั่นคง ธรรมชาติที่สมดุล

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 8 - พุธที่ 14 พฤษภาคม 2558

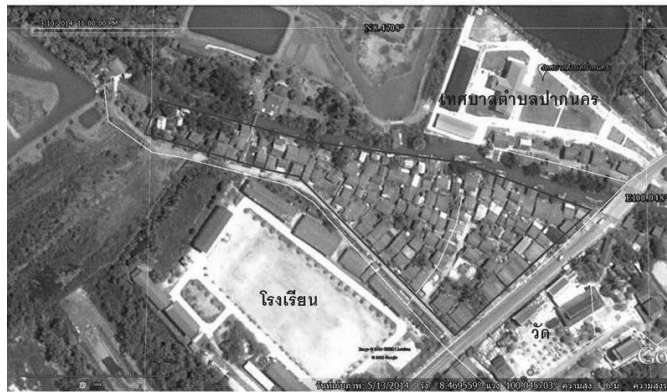
แก้ปัญหาทั้งเมือง รูปธรรมที่ปากนคร

ชลลดา ปะการัง

นับตั้งแต่รัฐบาลมีนโยบายแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยคนจนในเมือง หรือ “บ้านมั่นคง” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นผู้ร่วมรับผิดชอบและให้คนจนเป็นเจ้าของโครงการและมีส่วนสำคัญในการพัฒนาที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค สิ่งแวดล้อมและระบบต่าง ๆ ทางสังคม เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ในชุมชนตรงและสอดคล้องกับความต้องการ

ของชุมชนอย่างแท้จริง โดยมีหน่วยงานในท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุน

บ้านมั่นคงเริ่มดำเนินงานโดยการทำเป็นโครงการนำร่อง 10 ชุมชน แล้วขยายผลไปทั่วประเทศ แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการให้ครอบคลุมคนจนเมืองทั้งประเทศไทย เนื่องจากการทำงานตามโครงการบ้านมั่นคงให้ความสำคัญกับความพร้อมของชุมชนในอันที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างบ้านและระบบต่าง ๆ โดยชาวชุมชนเอง ให้รู้สึกรักและ

แนวทางการปรับปรุง ชุมชนบางค้ายี่
ทต.ปากนคร จ.นครศรีธรรมราช

ผังปรับปรุงบางค้ายี่

ภาพชุมชนก่อนปรับปรุง

วางแผนบ้านและชุมชนที่ตนทำมาถักมือ ซึ่งสิ่งนี้คือเส้นทางสู่ความมั่นคงอย่างแท้ของชุมชน

จนถึงปัจจุบันได้เกิดบ้านมั่นคงแล้ว 930 โครงการ ประมาณ 97,000 ครอบครัว ใน 330 เมือง 72 จังหวัด แต่คุณค่าที่คนจนในเมืองได้มากกว่าบ้านมีอยู่มากมาย เช่น การจัดระบบสิ่งแวดล้อมชุมชน กองทุนชุมชน ระบบการดูแลทางสังคม ความตระหนักของชุมชนในการร่วมกันพัฒนาเมือง สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งไม่อาจประมาณเป็นมูลค่าได้

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา ได้มีความพยายามของเครือข่ายชาวบ้านที่จะร่วมกันแก้ปัญหาทั้งเมืองแทนที่จะทำที่ละชุมชน ทั้งนี้เพราะเมืองในปัจจุบันมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และเมืองเกิดใหม่ที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ปัญหาต่าง ๆ ก็ยังไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป

ความพยายามในการร่วมกันแก้ปัญหาทั้งเมือง เริ่มต้นจากการที่พี่น้องในเมืองนั้น ๆ ร่วมกันสำรวจข้อมูลเมืองในทุกมิติทั้งบ้าน ที่ดิน สิ่งแวดล้อม ต้นทุนด้านต่าง ๆ ของชุมชน แล้วนำไปสู่การวางแผนพัฒนาเมืองร่วมกัน โดยความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล) ซึ่งเทศบาลตำบลปากนคร อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จเป็นกรณีศึกษาให้แก่อื่น ๆ

เทศบาลตำบลปากนคร ประกอบด้วย 13 ชุมชน เนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่ ตั้งอยู่บนปากน้ำนครเป็นเมืองท่ามาตั้งแต่โบราณ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินใช้เดินทัพเรือมาตีเมืองนครในอดีต อีกทั้งสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้เสด็จประพาสเข้าทางคลองปากนคร ซึ่งประวัติศาสตร์เหล่านี้ยืนยันได้ชัดเจนว่า ปากนคร เป็นชุมชนมาช้านานและมีความสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์

ภาพชุมชนหลังปรับปรุง

ปากนครยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล ในปี พ.ศ. 2542 ต่อมาเมืองมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอยู่ใกล้กับตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชเพียง 9 กิโลเมตร โดยในระบอบการทำงานนั้นเครือข่ายชุมชนได้ประสานงานกับเทศบาล และมีความเห็นตรงกันที่จะร่วมกันแก้ปัญหาทั้งเมือง ตั้งแต่ต้นปี 2557 เป็นต้นมา จึงขยับไปสู่การสร้างความสำเร็จในการทำงานกับแกนนำทั้ง 13 ชุมชน จากนั้นก็แบ่งทีมลงสำรวจข้อมูลของชุมชนในทุกด้าน นำข้อมูลมาสรุปร่วมกัน ทำให้แกนนำและชาวบ้านทั้ง 13 ชุมชน รับรู้ข้อมูลมองเห็นและตระหนักในปัญหาเท่า ๆ กัน

มีการสำรวจพบว่าเรื่องที่ดินเป็นปัญหาใหญ่ที่สุด มีประชาชนทั้งหมด 1,240 หลังคาเรือน 1,163 ครอบครัว มีเพียง 303 รายเท่านั้นที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ ที่เหลืออาศัยอยู่บนที่ดินป่าชายเลน กรมเจ้าท่า ป่าสงวนและที่ดินวัดอาศัยหนาแน่นกระจุกตัวอยู่ตามแนวคลองหลักและคลอง

ย่อยต่าง ๆ บ้านมีสภาพทรุดโทรมอยู่กันอย่างแออัด และมีครอบครัวขยายจำนวนมากประมาณร้อยละ 26 ของครอบครัวทั้งหมด ไม่มีถนน ไม่มีท่อระบายน้ำ ไฟฟ้าส่องสว่าง ส่วนกลางไม่มีเพียงพอ มีปัญหาเรื่องคลื่นและน้ำกัดเซาะตามมาด้วยปัญหาขยะและน้ำท่วมซ้ำ

จากการประชุมพูดคุยกันหลายครั้ง จนนำไปสู่การแก้ปัญหาในแต่ละด้าน ซึ่งในด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยนั้น ประชาชน 1,227 ครอบครัว ต้องการปรับปรุงอยู่ในที่ดินเดิม และครอบครัวขยายจำนวน 102 ครอบครัว ประสงค์จะสร้างบ้านในที่ดินใหม่

ในการดำเนินงานให้บรรลุของทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมายข้างต้น ได้มีการตั้งคณะทำงานบ้านมั่นคงเมืองปากน้ำนคร ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชนฯ ละ 2 คน และมีแกนนำชาวบ้านระดับจังหวัด ตัวแทน พอช. ตัวแทนเทศบาลร่วมเป็นคณะทำงาน และยังมีคณะกรรมการบ้านมั่นคงระดับชุมชน

ทั้ง 13 ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ๆ ละ 10 คน ประเภทที่ต้องการพัฒนาอยู่ในที่ดินเดิมทั้ง 13 ชุมชน คณะกรรมการชุมชนของแต่ละแห่งได้ร่วมกันทำงาน ตั้งแต่การร่วมกันปรับผังชุมชน ผังบ้านร่วมกับสถาปนิกชุมชน จาก พอช. บางคนอาจต้องเสียสละขยับบ้านบ้างเพื่อให้มีพื้นที่ว่างในการทำทางเดินเท้าขนาดกว้าง 2 เมตร หรือให้มีพื้นที่กลางที่ทุกคนจะใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น มีศาลาชุมชน สนามเด็กเล่น พื้นที่ปลูกต้นไม้ ฯลฯ ตลอดจนการจัดระบบ สาธารณูปโภคอื่น ๆ เช่น ระบบไฟฟ้า ถังน้ำประปาและระบบ น้ำประปา ท่อเรื่อรวม กระทั่งพื้นที่อันเกี่ยวเนื่องกับการ ประกอบอาชีพ ซึ่งในการดำเนินงานดังกล่าวได้รับงบประมาณ สนับสนุนแบบให้เปล่าจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) รวมทั้ง 13 ชุมชน 1,227 หลังคาเรือน จำนวน 69.3 ล้านบาท

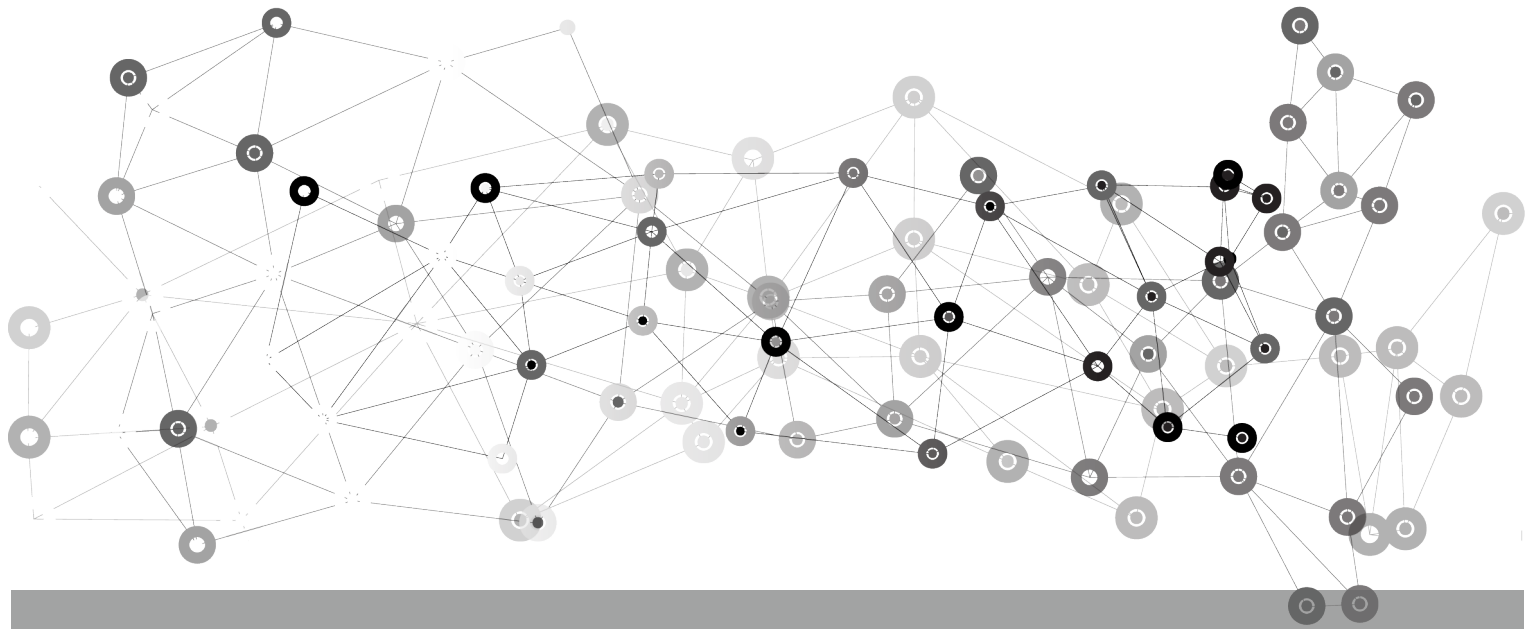
ส่วนประเภทครอบครัวขยาย 102 ครอบครัว ที่ต้อง ย้ายไปซื้อที่เพื่อสร้างชุมชนใหม่ ก็มีกระบวนการทำงานตั้งแต่ การร่วมกันออมทรัพย์ ร่วมกันหาซื้อที่ดินซึ่งอยู่ไม่ไกลจากที่ ทำงานและไม่แพงจนเกินไป การร่วมกันออกแบบผังชุมชน

ผังบ้านให้สอดคล้องกับอาชีพและการอยู่อาศัย และที่สำคัญ ต้องร่วมกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหะสถาน เพื่อใช้สินเชื่อจาก พอช. ทั้งซื้อที่ดินและสร้างบ้าน ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 (ไม่รวมเงินให้เปล่าด้านสาธารณูปโภคเช่นเดียวกับประเภท แรก)

จุดน่าสนใจของการพัฒนาความมั่นคงในการอยู่ อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง ไม่ได้อยู่ที่จะสร้างบ้านแบบ ไหนด้วยวัสดุอะไรเท่านั้น แต่เป็นการทำให้คนทั้งชุมชน เข้าใจและตระหนักถึงส่วนรวม ต้องเสียสละที่ดินบ้างเพื่อให้ ชุมชนดีขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องยากยิ่ง และที่น่าสนใจไปกว่านั้นก็คือ การทำให้ทุกคนตระหนักถึงการพัฒนาตนเองและพร้อมจะ เข้าไปพัฒนาชุมชนร่วมกันในทุกระบบ ทั้งที่ดิน บ้าน สิ่ง แวดล้อม กองทุนชุมชนและระบบการดูแลซึ่งกันและกัน ของชุมชน

การพัฒนาเช่นนี้เป็นการสร้างบ้าน ที่ได้มากกว่าบ้าน และสร้างเมืองที่น่าไปสู่เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ทั้งด้าน กายภาพและด้านสังคม

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันอาทิตย์ 24 พฤษภาคม 2558

บ้านมั่นคงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ชุมชนชาวประมง

ชลลดา ปะการัง

คันทั่วไปมักจะคิดว่า ชุมชนแออัด มีอยู่เฉพาะในเขตเมืองอย่างในกรุงเทพมหานครและตัวเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น แต่ด้วยการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความล่มสลายของชุมชนเกษตรในชนบท ทำให้ผู้คนเข้ามาหางานทำและตั้งรกรากอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นเมืองเล็กหรือเมืองใหญ่จะมีสภาพการอยู่อาศัยแออัดเพิ่มขึ้น ทั้งในลักษณะบ้านเช่าและการเข้ามาสร้างบ้านอยู่ในที่ดินของผู้อื่น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินของรัฐที่ว่างเปล่าและพื้นที่ริมคลอง ซึ่งสิ่งที่ตามมาก็คือความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ สิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม ประมาณการว่า ประชากรกลุ่มนี้มีอยู่ประมาณแปดแสนครอบครัว

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา รัฐบาลได้มอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. รับผิดชอบในการแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยของชุมชนเมืองตามโครงการบ้านมั่นคง ด้วยแนวคิดที่ให้ชาวบ้านหรือ

ผู้เดือดร้อนเป็นเจ้าของโครงการ เป็นผู้คิดและร่วมกันสร้าง บ้าน และระบบต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การออมทรัพย์ สวัสดิการ สิ่งแวดล้อม เด็ก คนชรา ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การสร้าง ชุมชนเข้มแข็ง บ้านมั่นคงจึงมีความแตกต่างจากการพัฒนา ที่อยู่อาศัยอื่นที่ไม่ใช่แค่การสร้างบ้านเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างบ้าน สร้างชุมชนหรือสร้างบ้านที่ให้ มากกว่าคำว่า “บ้าน” จึงต้องใช้เวลาในการทำงาน ที่ผ่านมามีได้เกิดบ้านมั่นคงแล้วกว่าเก้าหมื่นครอบครัวทั่วประเทศ

ยังมีชุมชนอีกประเภทหนึ่ง ที่มีสภาพไม่ต่างจาก ชุมชนแออัดในเมืองและมีอยู่เป็นจำนวนมาก นั่นคือ “ชุมชนชาวประมง” เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองและแม่น้ำสายต่าง ๆ เพื่อประกอบอาชีพประมง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ป่าชายเลนและกรมเจ้าท่า แต่ด้วยเหตุที่ประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนมีการขยายตัวบ้างก็

รุกล้ำแนวคลองหรือลุกล้ำป่าชายเลนมากขึ้นจนมีสภาพเป็น ชุมชนแออัด ขาดสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อมในชุมชนก็เปลี่ยนแปลง จากเดิมที่เคยอยู่อาศัยอย่างกลมกลืนกับสาย น้ำและป่าชายเลนกลับเป็นการรุกล้ำเขตป่า มีการสร้างขยะ ให้กับที่อยู่อาศัยและสายน้ำ

อย่างไรก็ดี วิถีชุมชนชาวประมงมีข้อดีต่างจาก ชุมชนแออัดในเมือง ตรงที่เป็นชุมชนดั้งเดิม มีวิถีชีวิตผูกพัน อยู่กับการทำประมงซึ่งเป็นอาชีพหลัก อีกทั้งมีความเป็น เครือญาติ ส่วนใหญ่เป็นพี่น้องมุสลิม จึงมีวัฒนธรรมร่วมกัน ถึงแม้ว่าในระยะหลังจะมีครอบครัวขยายและมีคนต่างถิ่น เข้ามาอยู่อาศัยร่วมด้วยแต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งข้อดีเหล่านี้เป็น ปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก

เนื่องจากเป็นชุมชนที่ทำประมงพื้นบ้าน จึงมักอาศัย อยู่ตามลำคลองสาขาของแม่น้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า

“บาง” มากกว่าที่จะอาศัยอยู่ตามแม่น้ำหลัก ซึ่งแม่น้ำหลักแต่ละสายจะมีลำคลองสาขาย่อยจำนวนมาก นั่นก็แสดงว่า มีชุมชนประมงพื้นบ้านจำนวนมากใกล้เคียงกันกับคลองสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้และภาคตะวันออกของประเทศ

ประมาณ 3 ปีที่ผ่านมา มีชุมชนชาวประมงได้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงหลายโครงการ เช่น ชุมชนกาแลตาแป ปากน้ำบางนรา ชุมชนชาวประมงในจังหวัดปัตตานี สตูล ตรัง นครศรีธรรมราช เกาะสมุย สุราษฎร์ธานี ปากน้ำหลังสวนและปากน้ำชุมพร รวมไม่ต่ำกว่าสี่พันครอบครัว ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจำนวนมากที่ต้องการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้มั่นคงควบคู่ไปกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมและระบบต่าง ๆ ของชุมชนให้ดีขึ้น

ผมได้มีโอกาสลงพื้นที่ชุมชนชาวประมงในเขตเทศบาลตำบลปากนคร อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งทั้ง 13 ชุมชน ในเขตเทศบาลได้เข้าสู่โครงการบ้านมั่นคง

จากการสำรวจพบว่าชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปากนครเรื่องที่ดินเป็นปัญหาใหญ่ที่สุด มีประชาชนทั้งหมด 1,240 หลังคาเรือน 1,163 ครอบครัว มีเพียง 303 รายเท่านั้นที่ที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ ที่เหลืออาศัยอยู่บนที่ดินป่าชายเลน กรมเจ้าท่า ป่าสงวนและที่ดินวัด อาศัยหนาแน่นกระจุกตัวอยู่ตามแนวคลองหลักและคลองย่อยต่าง ๆ บ้านมีสภาพทรุดโทรมอยู่กันอย่างแออัด และมีครอบครัวขยายจำนวนมากประมาณร้อยละ 26 ของครอบครัวทั้งหมด ไม่มีถนน ไม่มีท่อระบายน้ำ ไฟฟ้าส่องสว่างส่วนกลางไม่มีเพียงพอ มีปัญหาเรื่องคลื่นและน้ำกัดเซาะ ตามมาด้วยปัญหาขยะและน้ำท่วมขัง

จากการประชุมพูดคุยกันหลายครั้ง จนนำไปสู่การแก้ปัญหาในแต่ละด้าน ซึ่งในด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยนั้น ประชาชน 1,227 ครอบครัว ต้องการปรับปรุงอยู่ที่ดินเดิม โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก พอช. 69.3 ล้านบาท และครอบครัวขยายจำนวน 102 ครอบครัว ประสงค์จะสร้างบ้านในที่ดินใหม่

ในการดำเนินงานให้บรรลุของทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมายข้างต้น ได้มีการตั้งคณะทำงานบ้านมั่นคงเมืองปากน้ำนคร ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชนฯ ละ 2 คน และมีแกนนำชาวบ้านระดับจังหวัด ตัวแทน พอช. ตัวแทนเทศบาลร่วมเป็นคณะทำงาน และยังมีคณะกรรมการบ้านมั่นคงระดับชุมชนทั้ง 13 ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ๆ ละ 10 คน

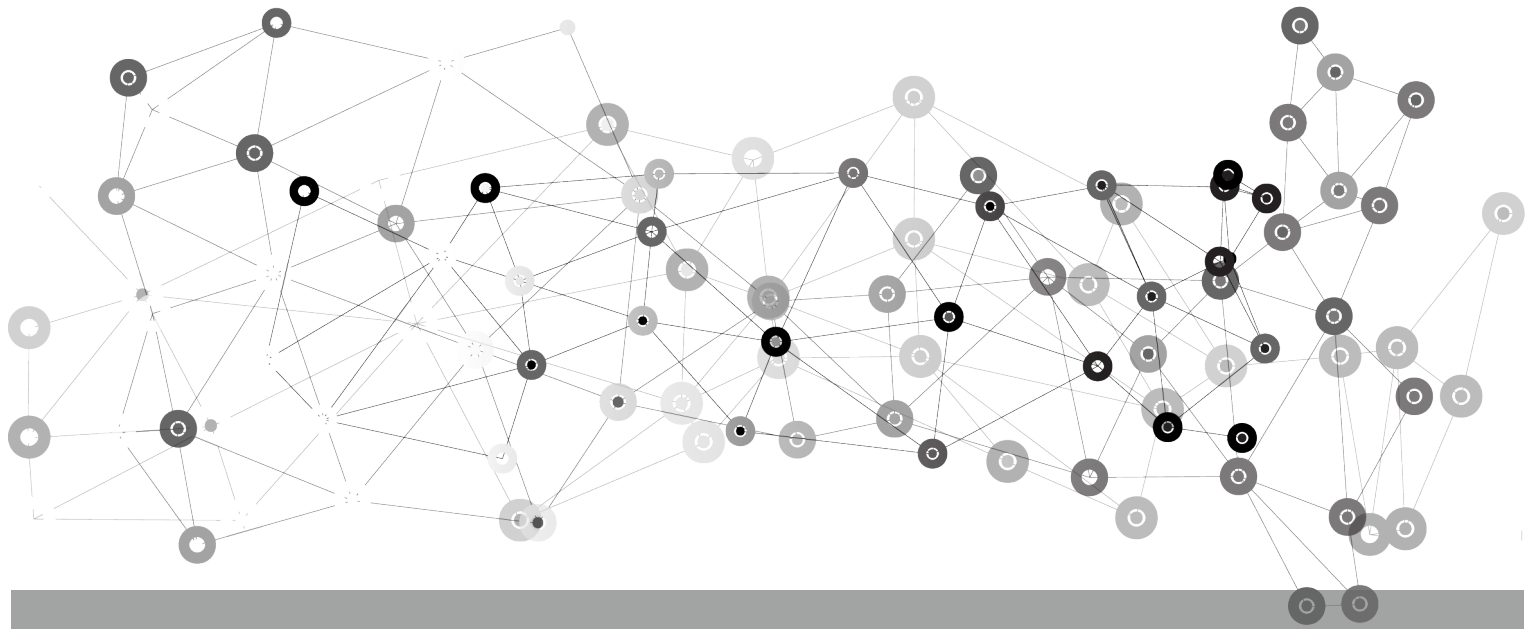
จุดน่าสนใจของการพัฒนาความมั่นคงในการอยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงไม่ได้อยู่ที่จะสร้างบ้านแบบไหนด้วยวัสดุอะไรเท่านั้น แต่เป็นการทำให้คนทั้งชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงส่วนรวม ต้องเสียสละที่ดินบ้างเพื่อให้ชุมชนดีขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องยากยิ่ง และที่น่าสนใจมากไปกว่านั้นก็คือ การทำให้ทุกคนตระหนักถึงการพัฒนาตนเองและพร้อมจะเข้าไปพัฒนาชุมชนร่วมกันในทุกระบบ ทั้งที่ดิน บ้าน

สิ่งแวดล้อม กองทุนชุมชนและระบบการดูแลซึ่งกันและกันของชุมชน

นายวิสาณะ พูลชนะ ประธานโครงการบ้านมั่นคงชุมชนบางลุ่มต้มเล่าว่า ได้อาศัยอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่เกิด เมื่อก่อนก็มีอยู่ไม่กี่หลัง ต่อมาคนเพิ่มขึ้น ก็สร้างบ้านรुकกล้าป่าชายเลนไปเรื่อย ๆ จนปัจจุบันบางลุ่มต้มมีอยู่ 140 หลัง ก็เป็นเครือญาติกันหมด แต่ทุกคนก็มีภาระต้องทำงานไม่ค่อยได้พูดคุย แต่พอบ้านมั่นคงเข้ามา ก็ทำให้เราได้ทำงานร่วมกัน พูดถึงการพัฒนาบ้านของเรา ทำให้ตระหนักว่าจะปล่อยอย่างนี้ไม่ได้แล้ว ต้องช่วยกันแก้ไข คิดว่าพอเราปรับปรุงบ้าน สร้างทางเท้า สะพานข้ามคลอง ฯลฯ เสร็จตามโครงการที่ พอช.สนับสนุน ก็จะชวนพี่น้องทำเรื่องขยะและสิ่งแวดล้อมต่อ

รูปธรรมที่ปากนคร สะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงและความจำเป็นของประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง สิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งพวกเขายินดีที่จะร่วมกันผลิตพื้นที่ขึ้นมา และนี่เป็นหนทางสำคัญที่แนวความคิดการพัฒนาตามโครงการบ้านมั่นคงได้เข้าไปหนุนเสริม สนับสนุนให้พี่น้องชาวประมงได้สร้างบ้านที่มั่นคง สร้างชุมชนที่เข้มแข็งโดยพี่น้องเอง

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 10 - พุธสัปดาห์ 16 กรกฎาคม 2558

บัวใหญ่เปิดตลาดอินทรีย์

การันตีธรรมชาติและเกษตรกรอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ

สร้อยแก้ว คำมालา

ชาวบ้านตำบลใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน พวกเขามีผลงานการผลิตผักอินทรีย์มาบอกเล่าเรื่องราวแก่คนภายนอกให้ได้รับฟัง น้ำเสียงหวานๆ เชื่อเชิญอย่างมีมิตรไมตรี จากพี่ชัชมิตร กองสอน ชาวบ้านคนเดียวที่เป็นสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติที่ได้เข้าไปในนามตัวแทนคนจังหวัดน่าน

เมื่อถึงบริเวณที่จัดงาน ภาพที่เห็นชวนให้ตื่นใจอย่างยิ่ง คนมาร่วมงานจำนวนมาก แผงผักอินทรีย์สองแถวยาว อันเป็นผลผลิตจากแปลงอินทรีย์ของชาวบ้านวางไว้ให้ผู้มาร่วมงานได้เลือกซื้อหา

ส่วนราชการและเอกชนมากันแทบจะกล่าวได้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มูลนิธิสัมมาชีพ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ภาศิศนฮักเมืองน่าน หอการค้าจังหวัดน่าน บริษัทไทยเบฟเวอเรจ จำกัด สถาบันวิจัยต้นน้ำชุมชน

หน่วยจัดการต้นน้ำขุนสถาน กรมป่าไม้ เกษตรอำเภอนาน้อย สาธารณสุขอำเภอนาน้อย สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน สำนักงานพัฒนาที่ดิน เขต 7 วิทยาลัยชุมชนจังหวัดน่าน องค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่ ฯลฯ หน่วยงานที่มากมายขนาดนี้ หากไม่ใช่ความสามารถในการประสานงานของ พี่ตี๋พิมพ์ กองสอน และหากชุมชนไม่มีพื้นที่ฐานที่เข้มแข็งอยู่แล้วก็คงยากจะประสานความร่วมมือขนาดนี้ได้

พี่ตี๋พิมพ์ กองสอน เล่าว่า ตำบลบัวใหญ่มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่น ข้าวโพดโดยใช้สารเคมีในการทำเกษตรเต็มพื้นที่ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา จากข้อมูลของสาธารณสุขพบว่า คนบัวใหญ่เป็นมะเร็งสูงที่สุดในจังหวัดน่าน และจากการสำรวจข้อมูลเพื่อนำไปจัดทำแผนชุมชนพบว่า ชาวบ้านมีค่าใช้จ่าย

ในการทำเกษตรสูงมาก จะกินจะใช้ภายในครอบครัวต้องซื้อทั้งหมด อีกทั้งยังทำให้อากาศแห้งแล้งและดินเสื่อมสภาพ

“เราพยายามนำข้อมูลเหล่านี้ไปสู่การจัดทำแผนชุมชน เปลี่ยนระบบการเกษตร โดยการลดปลูกพืชเชิงเดี่ยวแล้วแบ่งที่ดินมาปลูกพืชสวนครัว รมรงค์ให้ลดการใช้สารเคมีเพื่อลดค่าใช้จ่ายและถนอมสุขภาพให้ดีขึ้น จนกระทั่งปี 2549 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้สนับสนุนงบประมาณในการส่งเสริมความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินในชนบท (บ้านมั่นคง) จึงได้ทำการสำรวจข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากที่ดินก็ยิ่งตอกย้ำความมั่นใจได้มากยิ่งขึ้นว่า ปัญหาของคนบัวใหญ่คือการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นที่มาของหนี้สินและความยากจนของคนในชุมชน”

พี่ตี๋พิมพ์ กองสอน เล่าอีกว่า ในปี พ.ศ. 2556 ได้ร่วมมือกับมูลนิธิสยามชาชีพ พอช. มูลนิธิปิดทองหลังพระ

และภาคเอกชน ทำโครงการ 1 ไร่อินทรีย์ขึ้น ขณะนี้มีชาวบ้านสมัครใจเข้าร่วมโครงการแล้ว 200 ราย รวม 400 กว่าไร่ จากทั้งหมด 8 หมู่บ้าน โดยหนึ่งไร่จะเน้นปลูกพืชอาหารไว้กิน เหลือค่อยขาย และไม่ลืมที่จะปลูกพืชสมุนไพรด้วย ซึ่งการทำเกษตรเช่นนี้ จริง ๆ แล้วชาวบ้านมีความถนัดอยู่แล้ว เพราะเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวชนบท แต่มาละทิ้งไปเมื่อการปลูกพืชเชิงเดี่ยวถาโถมเข้าสู่ชุมชนนี้เอง ซึ่งเราตั้งเป้าหมายว่าโครงการ “1 ไร่ อินทรีย์” นี้ จะทำให้คนมีอาหารปลอดภัยบริโภค ไม่ต้องซื้อเขากิน มีรายได้เพิ่ม และร่วมกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

“ขณะนี้ เรามีหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนโครงการหลายราย เช่น สาธารณสุขตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรอำเภอ เป็นต้น ทุกครอบครัวที่เข้าร่วมโครงการ จะต้องมีการร่วมมือกัน โดยสมาชิกต้อง

เจาะเลือดตรวจสอบสารเคมีในกระแสเลือด และต้องทำบัญชีครัวเรือน รวมถึงปลูกพืชเพื่อกินที่หลากหลาย” จิรัชมิตร เล่าต่อ

จากการเริ่มต้นเช่นนี้เอง จึงทำให้เกษตรกรจำนวนมากได้ตัดสินใจทำการเกษตรอินทรีย์หนึ่งไร่คือ คุณสมฤทธิ์ ตะตึบ วัย 50 ปี ที่ยืนยันและเชื่อมั่นอย่างมากต่อสิ่งที่ทำ ชีวิตประจำวันของเขานี้ ทุกเช้าเขาจะเก็บผักในสวนใส่ตะกร้าและห้อยท้ายรถมอเตอร์ไซด์ออกขายตามหมู่บ้าน และมีคนรับซื้ออย่างพอกำทั่วไป ตามปกติ ไม่เห็นผักอินทรีย์จะไม่เป็นที่นิยม ตรงข้ามชาวบ้านชอบผักของเขาเพราะรู้ว่า เป็นผักปลอดภัย และคุณสมฤทธิ์ก็ยืนยันว่า ทำให้เขาสุขภาพดี

ลุงยงยุทธ ตะตึบ อายุ 65 ปี แห่งบ้านสันพยอม ต.บัวใหญ่ เล่าว่า หน้าบ้านได้ปลูกพืชสวนครัวไว้กิน มีทั้ง

ตะไคร้ ใผ่ มะกรูด ผักต่างๆ ส่วนไม้ผลก็มี มะม่วง มะละกอรวม ๆ แล้ว เกือบร้อยชนิด และยังแบ่งที่ไว้เลี้ยงไก่ หมู เป็นรายได้เสริม เท่าที่ปลูกไว้ก็กินไม่หมด ยังเก็บขายได้วันละประมาณ 200 บาท

“พออายุมากขึ้นจะทำไร่ข้าวโพดมากๆ แบบเมื่อก่อนก็ไม่ไหว เมื่อก่อนพอขายข้าวโพดได้ก็เหลือเงินไม่มาก แถมยังต้องจ่ายเงินซื้อของกินทุกอย่าง แต่ทุกวันนี้ทำสวนครัวที่บ้านทำให้ชีวิตยามชรามีความสุขมาก ผมทำเพราะทำแล้วมีความสุข ไม่ต้องควักกระเป๋าซื้อของกิน แถมยังมีเงินไหลเข้ากระเป๋าอีกด้วย” ลุงยงยุทธเล่าอย่างมีความสุข

ส่วนลุงนเรศ ศรีนะ อายุ 51 ปี อยู่หมู่ที่ 2 ต.บัวใหญ่ เล่าว่า ได้แบ่งพื้นที่ไร้เศษมาปลูกพืชสวนครัวทุกชนิด ทั้งฟักทอง ผักหวาน แคน เสาวรส พริก มะเขือ ฯลฯ โดยการต่อท่อสปริงเกอร์ปล่อยน้ำหล่อเลี้ยงพืชผักทุกๆ เช้าเย็น

“ผมเข้าโครงการ 1 ไร่อินทรีย์เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องดี ทำแล้วมีความสุข มีอาหารปลอดภัยกินทุกวัน และยังเหลือขายทุกวัน แรกๆ ก็แบ่งปันเพื่อนบ้านได้กินกันทั่วหน้า แค่นี้ก็มีความสุขแล้ว แต่พอทำไปแล้ว ก็มีเพื่อนบ้านมาถามหลายคน ก็กลับไปทำที่บ้านของตัวเอง”

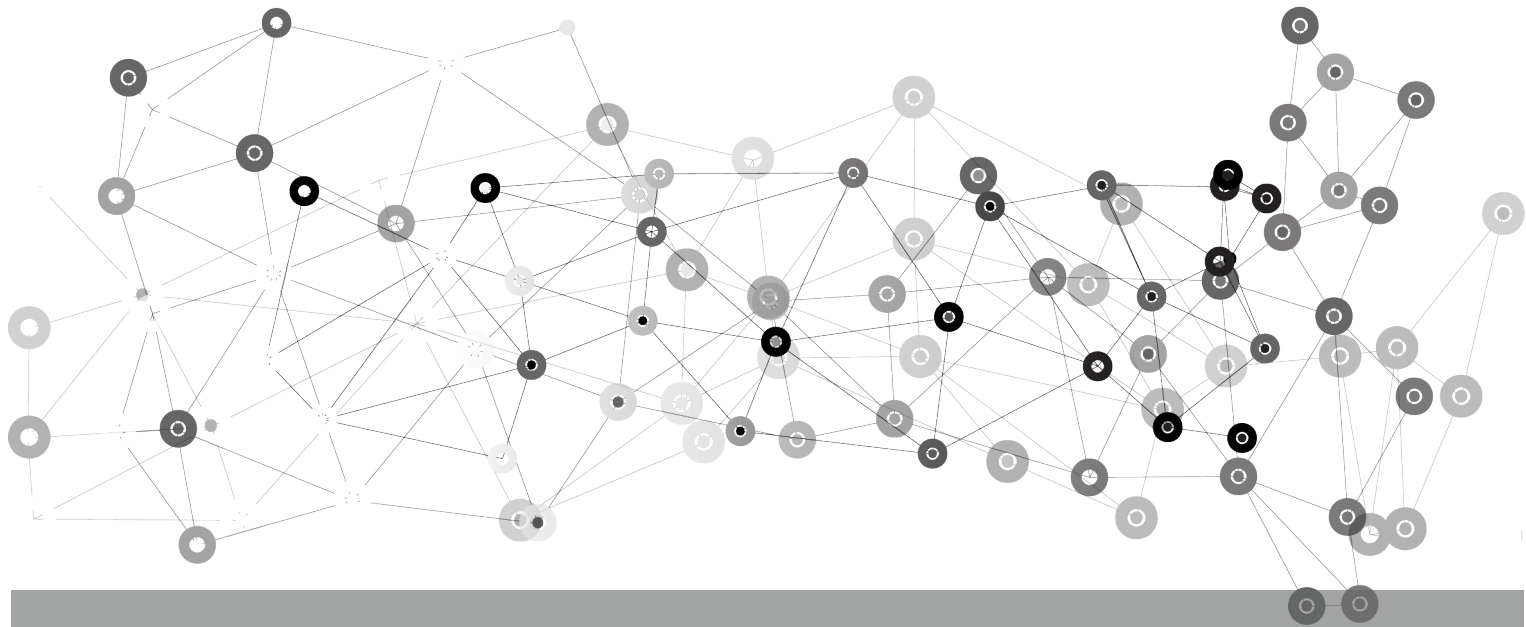
งานวันนี้ไม่เพียงได้รับความสนใจจากผู้คนจำนวนมากเท่านั้น แต่โรงพยาบาลอำเภอวาน้อยยังได้ลงนาม

บันทึกความร่วมมือการรับซื้อผักปลอดภัยจากสมาชิกกลุ่มเกษตร 1 ไร่อินทรีย์ตำบลบัวใหญ่โดยหวังว่าจะเป็นฐานสำคัญในการเปิดตลาดเกษตรอินทรีย์ให้ขยายขยายและมีตลาดที่แน่นอนมากขึ้น

นอกจากนี้ เมื่อแขกผู้มาเยือนได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ล้วนเป็นอาหารปลอดภัย สมุนไพรไร้สาร ทั้งสดใหม่ และมีคุณค่า ทางกลุ่มสมาชิกเครือข่ายเกษตรกร 1 ไร่อินทรีย์ ยังได้นำแขกต่างบ้านต่างเมืองไปชมกระบวนการจัดการน้ำ ที่เรียกว่า “การตะบันน้ำ” (การใช้แรงดันน้ำอัดกับกระบอกลมดันน้ำขึ้นสู่ที่สูง แต่ต้องเป็นพื้นที่ที่มีน้ำไหลจึงจะสามารถดันน้ำขึ้นไปได้) ในพื้นที่การเกษตรของพวกเขา ซึ่งเป็นอีกหนึ่งผลงานที่เกษตรกรในพื้นที่ตำบลบัวใหญ่มีความภาคภูมิใจ เพราะสามารถจัดการให้มีน้ำใช้การเกษตรในหน้าแล้งได้โดยไม่ต้องใช้ไฟฟ้าแม้สักน้อยเดียว เกษตรกรใช้น้ำได้อย่างมีคุณค่าที่สุดและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

เมื่อได้เห็นกระบวนการทำงานและเรื่องเล่ามากมายของเกษตรกรแล้ว จึงไม่แปลกใจเลยว่าทำไมหน่วยงานต่าง ๆ มากมาย ถึงได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ที่นี่อย่างไม่ขาดสาย แม้เส้นทางจะยาวไกลมิใช่เล่นก็ตาม

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันอาทิตย์ 31 พฤษภาคม 2558

“กินอ้อม นอนอุ่น ทุนมี หนี้ลด” ที่สุรินทร์

รุ่งโรจน์ เพชรบุรีณิน

ความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ลุกขึ้นมา กำหนดแผนการพัฒนาจังหวัด ในพื้นที่ภาคอีสาน นอกจากจังหวัดอำนาจเจริญที่มีการประกาศ ธรรมนูญและแผนพัฒนาประชาชนสู่เมืองธรรมเกษตรแล้ว ที่จังหวัดสุรินทร์ก็กำลังจะมีการทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จากระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เพื่อขมวดความต้องการ ร่วมกันของคนสุรินทร์ผลักดันสู่แผนการพัฒนาในระดับ

จังหวัด ซึ่งจะมีการประกาศแผนในวันที่ 24 มิถุนายน 2558 นี้ เพื่อให้คนสุรินทร์ “กินอ้อม นอนอุ่น ทุนมี หนี้ลด” หรือ ที่พวกเขาเรียกกันว่า “สุรินทร์โนวเจียนเมียนเซาะ”

นางลาวัลย์ งามชื่น ประธานที่ประชุมในระดับ จังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดสุรินทร์บอกว่า “คนสุรินทร์ กินอ้อม นอนอุ่น ทุนมี หนี้ลด คือเป้าหมายการ เปลี่ยนแปลง โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดสุรินทร์ จะร่วมมือกับท้องที่ ท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และกลไก

ภาครัฐขับเคลื่อนร่วมกันผ่านแนวทางสำคัญที่เน้นการพัฒนาจากฐานราก เสริมศักยภาพคนทำงาน ก่อรูป เชื่อมร้อย ถักทอเครือข่ายให้เข้มแข็ง มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลง ให้ชีวิตคนสุรินทร์ได้อยู่ดีมีสุข อันเกิดจากความต้องการ และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ”

ในการดำเนินงานเพื่อบรรลุผล “กินอ้ม นอนอุ่น ทุนมี นhillด” นั้นได้มีพื้นที่ต้นแบบของแต่ละเรื่องเพื่อขยายผลให้ทุกตำบล พัฒนาให้เกษตรกรทั้ง 4 ประการ โดยเรื่องของการ “กินอ้ม” ใช้พื้นที่ ตำบลศรีสุข ตำบลศรีณรงค์ เป็นตำบลเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง มีพันธุ์ของตนเอง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว) หลีกเลี้ยงเกษตรกรเชิงเดี่ยวและสารเคมีที่ทำให้ชุมชนล่มสลายมาแล้ว หันมาทำเกษตรแบบผสมผสานเข้ากับแนวคิดไทยแต่โบราณที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว บนพื้นดินมีของกิน หลากหลาย”

นายไมตรี พร้อมเพรียง เกษตรกรไร่ผสมผสาน โดยเปลี่ยนที่นา 10 ไร่ มาปลูกพืชปลูกต้นไม้ที่หลากหลาย

ในทีของตนแล้วว่า ปัจจุบันเราซื้อกินซื้อใช้ โดยใช้เงินเป็นหลัก ก็มีแต่หน้อยอย่างเดียว ก็เลยได้แนวคิดในส่วนตรงนี้ว่า เราจะต้องมาอมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนที่ทำให้เกิดบ้านาณูชีวิตของตนเอง จากเกษตรเชิงเดี่ยวเราก็ทำมาแล้ว ทำนาอย่างเดียว หรือทำไร่อย่างเดียว มันเดินไปสู่ความล่มสลาย เพราะเราต้องใช้ทุนมาก ตรงนี้เองเราก็พลิกกลับมาว่า การผสมผสานทำให้ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ในบ่อในขอบสระทุกสิ่งทุกอย่างเรามีของกินโดยไม่ต้องซื้อหา สิ่งเหล่านี้มันก็มีในครอบครัวของเรา

สำหรับ “นอนอุ่น” ให้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย มีบ้านไม่ต้องหลังใหญ่ แต่เป็นบ้านที่นอนอุ่น โดยให้ความสำคัญทั้งทางกายภาพและทางสังคม กล่าวคือ บ้านต้องมีความมั่นคงตั้งอยู่บนที่ดินที่มั่นคงแม้หลังไม่ใหญ่ และใส่ใจต่อทุกคนในครอบครัว หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ คนในครอบครัวให้ความสำคัญกับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่น้องที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่มักจะมีปัญหาเรื่องการไล่อื้อ ก็จะพัฒนาสู่แก้ไขปัญหามาตามโครงการ “บ้านมั่นคง” ที่ชาวบ้านเป็น

เจ้าของและมีบทบาทหลักในการกำหนดทั้งบ้านและชุมชน โดยร่วมกันสร้างระบบต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อดูแลซึ่งกันและกัน

ประการที่ 3 คือทุนมี ได้ใช้ตำบลเมืองสิงห์ อำเภोजอมพระ เป็นพื้นที่ต้นแบบ ในอดีตที่ผ่านมาตำบลเมืองสิงห์ ก็ไม่ต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ที่ชาวบ้านพากันตัดโค่นไม้ในที่ดินของตนเองเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว รวมทั้งทำลายป่าหัวไร่ปลายนาที่บรรพบุรุษดูแลกันมาจนโล่งเตียน แต่คนกลุ่มหนึ่ง ที่มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ จึงคิดหาวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้การจัดเวทีประชาคมชุมชนรอบป่า เพื่อกำหนดกติการ่วมกัน โดยตั้งคำถามว่า “เราจะใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนได้อย่างไร”

นายวิเชียร สัตตธารา แกนนำชาวบ้านองค์กรชุมชนตำบลเมืองสิงห์ เล่าให้ฟังว่า หลังจากที่ทำประชาคม ชาวบ้านจึงออกกฎกติกา ป่าชุมชนซึ่งมีอยู่ 4 แห่งจึงได้รับการดูแลแต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 – 2554 เป็นช่วงที่ยางพารากำลังบูมราคาสูง ทำให้ชาวบ้านต่างพากันโค่นต้นไม้ใหญ่ในที่ดินของตนเองจนโล่งเตียนเพื่อปลูกไม้ยางพารา จึงมีการคิดกันว่าทำ

อย่างไรไม่ให้เกิดการทำลายป่าเพื่อวิ่งตามกระแส ซึ่งก็ไม่ได้มีกฎหมายอันใดที่ห้ามทำลายป่าในที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ จึงเริ่มคิดทำอะไรให้คนเมืองสิงห์ “มีป่าอยู่ในใจ” เมื่อสำรวจก็พบว่า หลายครอบครัวยังคงเก็บรักษาป่าหัวไร่ปลายนาไว้ จึงมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายป่าครอบครัวขึ้น และให้แต่ละรายเป็นต้นแบบ “ป่าครอบครัว”

“หลายคนไม่ได้มองทุนที่พ่อแม่สะสมไว้ ไม่ใช่เรื่องเงินเรื่องทองอย่างเดียว แต่มันคือการอยู่ดีมีสุข มีทรัพยากรดินดี น้ำดี ป่าดี ซึ่งก็มีการขยายป่าครอบครัวต้นแบบโดยใช้ที่ดินของของตนเองปลูกป่า ปัจจุบันมีสมาชิกเข้าร่วม 40 กว่าราย โดยปีที่ผ่านมาได้มีการทำการปลูกป่าเพิ่มเติมอีกมากกว่า 100 ไร่ ปีนี้ก็ยังมีการประสานงานขอกล้าพันธุ์ไม้เพิ่มเติมต่อเนื่อง” วิเชียรกล่าว

นายวิเชียร ย้ำถึงความสำคัญของทุนว่า ทุนที่สำคัญคือทุนทางปัญญา เพราะจะรักษาทุกอย่างไว้ได้ ถ้าไม่มีปัญญามีเท่าไรก็ไม่เหลือ การที่จะให้ทุนมีอย่างมองเรื่องเงินอย่างเดียว คนที่วิ่งตามเรื่องเงินอย่างเดียวหนี้สินพอกพูน

และปลดหนี้ไม่ได้ วิ่งตามหนี้ไม่ทัน แต่คนไหนมองทุน
ทรัพยากรที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายปลูกไว้และเก็บรักษา
เขาจะอยู่ดีมีสุขโดยยึดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อย่าทำลาย
ทุนของตนเองโดยไปวิ่งตามสังคม กระแสทุนบริโภคนิยม

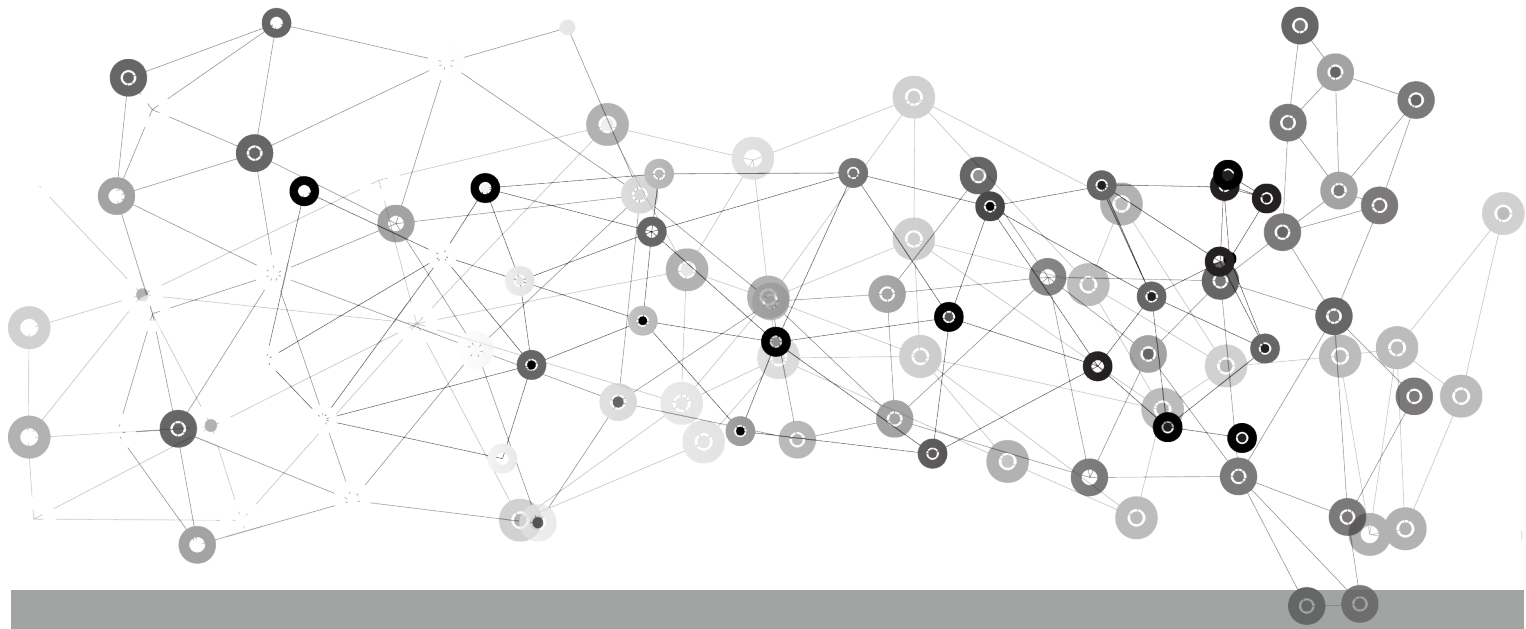
ประการสุดท้ายคือ “หนี้ลัด” โดยใช้พื้นที่ตำบล
แฉ่งมุด อำเภอกาบเชิง เป็นพื้นที่เรียนรู้บนหลักการที่ว่า การ
ทำให้นี้ลัดจะต้องทำงานหลาย ๆ ด้าน ควบคู่กันไป เช่น
การจัดการ “ทุนเงิน” ในตำบลไม่ให้ไหลออกนอกพื้นที่ แต่ให้
ไหลเวียนเกิดประโยชน์ในตำบลให้มากที่สุด การทำให้ทุนทาง
ธรรมชาติไม่ว่า ดิน น้ำ ป่า มีความมั่นคงเกิดประโยชน์ต่อ
คนในท้องถิ่น การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น
และการรู้จักใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจะ
ไม่เป็นหนี้

นายวิศิษฐ์ ภาณุพิณฑุ ประธานสถาบันการเงิน
ชุมชนแฉ่งมุด และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแฉ่งมุด เล่า
ให้ฟังว่า ที่นี่มีสถาบันการเงินชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกัน

ของกองทุนระดับหมู่บ้านทั้งตำบล เพื่อเป็นการช่วยเหลือ
สมาชิก กำหนดหนี้ในระบบ บางคนคิดหนี้ในระบบเอาโฉนด
ไปจำนอง เราก็ร่วมมือกับธนาคารออมสินปล่อยเงินกู้รายละ
2 แสนบาท เพื่อโฉนดออกมา และเก็บไว้ที่สถาบันการเงิน
ให้สมาชิกผ่อนชำระ สถาบันการเงินเป็นหลักค้ำประกันให้
สมาชิกอีกทอดหนึ่ง เพราะถ้าให้ชาวบ้านเดินเข้าหาธนาคาร
โดยตรงก็เข้าถึงยากกว่า

ดังนั้นการทำให้เกิดโนวเจียนเมียนเซาะที่สุรินทร์
หรือคนสุรินทร์ กินอ้ม นอนอุ้น ทุนมี หนี้ลัดก็ต่อเมื่อ ชุมชน
มีการจัดทำข้อมูลในทุก ๆ ด้าน ทั้งรายรับ รายจ่าย ทรัพยากร
ธรรมชาติ ศักยภาพด้านต่าง ๆ ของชุมชน ฯลฯ แล้วนำไปสู่
การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา
ของชุมชนเอง ตลอดจนนำแผนพัฒนานั้นไปบูรณาการกับ
แผนของ อบต. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นการร่วมมือกัน
จากทุกภาคส่วนในพื้นที่จากระดับตำบลสู่ระดับจังหวัด
ต่อไป

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 12 - พุธสัปดาห์ 18 มิถุนายน 2558

จากมัจฉาสตรีท สู่การท่องเที่ยวยุคใหม่ที่บางส่วน

สุวัฒน์ คงแป้น

“หัวใจของเศรษฐกิจชุมชน อยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้าน ทำให้เกิดพลังในการคิดพลังในการต่อรอง การรวมตัวต้องอาศัยกิจกรรมเป็นเครื่องมือ ซึ่งแตกต่างกันไปตามศักยภาพและทรัพยากรของแต่ละท้องถิ่น โดยผู้ที่จะตัดสินใจว่าควรทำกิจกรรมอะไรก็คือชาวบ้านเอง คนนอกไม่ว่าจะเป็นภาครัฐกิจ นักพัฒนา ภาครัฐ ฯลฯ เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลประสานงานเท่านั้น”

เป็นคำพูดของอาจารย์เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง สมาชิกสภาปฏิรูปด้านสังคมฯ ที่ให้ข้อคิดเห็นต่อชาวบ้านและหลากหลายภาคี เนื่องในโอกาสที่คณะกรรมการธิการปฏิรูปสังคมฯ เดินทางไปศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ที่ตำบลบางสน อำเภอประเทวี จังหวัดชุมพร

จะว่าไปแล้วตำบลบางสนมีศักยภาพสูง มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าต้นน้ำ อันเป็นต้นกำเนิดของคลองบางสน เขาดินสอซึ่งเป็นสถานที่ดูนกเหยี่ยวที่มีชื่อเสียงอันดับหนึ่ง

ของเอเชีย และอันสามของโลก มีป่าพรุบ้านคอกม้าที่อุดมสมบูรณ์ มีถ้ำนางทองที่สวยงาม ส่วนทรัพยากรทางทะเลก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำทั้งหมึกและกุ้ง หอย ปู ปลา มีเกาะไข่ ซึ่งมีแนวปะการังที่งดงาม ในขณะที่ตรงกลางระหว่างภูเขากับทะเลก็เป็นพื้นที่การเกษตรที่เต็มไปด้วยภูมิปัญญาของคนใต้ ทั้งการปลูกพืชสมรมหรือการปลูกพืชหลากหลายชนิดลงในพื้นที่เดียวกัน เป็นแหล่งปลูกกล้วยเล็บมือนาง ผักผลไม้ต่าง ๆ และพืชสมุนไพร ซึ่งการเกษตรแบบนี้ทำให้เกิดอากาศที่บริสุทธิ์ สามารถเลี้ยงผึ้งไว้ใกล้บ้านเป็นอาชีพเสริมได้อีกด้วย

อย่างไรก็ดีการพัฒนาประเทศที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนและมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งตำบลบางสนก็หนีไม่พ้นที่จะได้รับผลกระทบเช่นกัน ดังนั้นตลอดหลายปีที่ผ่านมา ชาวบ้านบางสนได้รวมตัวกันพัฒนา ปกป้อง พื้นฟูเพื่อเก็บรักษาสิ่งดี ๆ ของชุมชนให้คงอยู่ถึงลูกหลานโดยเขตทะเลและชายฝั่ง นายบุญเลิศ อิมสะอาด เล่าว่า ชาวบ้านได้รวมตัวกันเป็นชมรมคนรักอ่าว เกิดกิจกรรมการทำบ้านปลา โดยการวาง “เค็กปะการัง” บริเวณเกาะไข่

การจัดทำแนวเขตอนุรักษ์เพื่อไม่ให้เรือประมงปลากะตักเข้ามา การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน ตลอดจนการตั้งกลุ่มตกปลาขึ้นมาซึ่งนายบุญเลิศบอกว่า การตกปลาเป็นสัจญญ์ณวัดถึงความอุดมสมบูรณ์ของทะเลได้เป็นอย่างดี

เมื่อ 2 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านได้ร่วมกับมูลนิธิสมาชีพในการใช้ทุนทางทะเลที่มีอยู่ ยกกระดับสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากปัญหาสัตว์น้ำลดลง หากินได้ยากขึ้น จึงเห็นร่วมกันว่าให้ทำปะการังเทียมควบคู่กับการบ่มเพาะปะการังแท้ โดยจะเอารถเมล์ที่ไม่ใช้งานแล้วมาวางเป็นปะการังเทียมจากเกาะไข่เข้าหาฝั่ง พร้อมกับกับการบ่มเพาะปะการังแท้หรือ “เค็กปะการัง” คู่ขนานกัน ซึ่งเรียกว่า “มัจฉาสตรีท” หรือ “ถนนคนดำ” เพื่อให้นักท่องเที่ยวดำน้ำลงไปชมปะการัง

เรือเอก สถาพร สกลทัศน์ ผู้ประสานโครงการมัจฉาสตรีทเล่าว่า จริง ๆ แล้ว มัจฉาสตรีทหรือถนนคนดำ เป็นเพียงกลยุทธ์หนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากกลยุทธ์นี้จะนำไปสู่การสร้างกลยุทธ์อื่น ๆ เช่น การสร้างมัจฉาสตรีทคาเฟ่ที่มีโฮมสีย์และเครื่องตีหมาแพรสชาติไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยได้รับการร่วมมือจากนักธุรกิจ จิตอาสา การ

สร้างมัคคุเทศก์ทั้งที่เป็นเยาวชนและชาวบ้าน การใช้เรือ
ประมงเป็นเรือนำเที่ยว เป็นต้น

ผมได้ลงสัมผัสพื้นที่ตำบลบางสนในวันนั้นร่วมกับ
ทีม สปช. ด้านสังคมฯ พบว่าต้นทุนของบางสนไม่ได้มี
เฉพาะการท่องเที่ยวทางทะเลเท่านั้น แต่ยังมีสวนสมรม
การเลี้ยงผึ้ง ตลอดจนผลิตภัณฑ์แปรรูปจากอาหารทะเล
และอื่น ๆ ก็น่าจะเป็นสินค้าที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้
ไม่แพ้กัน หากมีการ เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาโปรแกรมการท
่องเที่ยวที่เป็นระบบ ก็จะทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์เป็น
อย่างมาก เพราะ อาหารพื้นบ้าน วัตถุดิบ และทุนทุกประเภท
ในชุมชนจะช่วยหนุนเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน สร้าง
เศรษฐกิจชุมชนกันอย่าง เป็นวัฏจักร ซึ่งนั่นคือกลยุทธ์ใช้การ
ท่องเที่ยวพัฒนาคนและคนพัฒนาชุมชน

ย่ำค่ำของวันนั้นชาวบ้านได้ล้อมวงร่วมแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นกับสมาชิกสภาปฏิรูป และแขกผู้มาเยือน
หลายคน โดยในช่วงหนึ่ง อาจารย์เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้ช่วย
ตั้งคำถามว่า ทำไมต้องเป็นการท่องเที่ยวชุมชน ทำไมไม่ทำ
อย่างอื่น ซึ่งต่อคำถามนี้ ชาวบ้านได้ช่วยกันแลกเปลี่ยนความ
คิดเห็น จนได้คำตอบอย่างชัดเจน

ต้องการรายได้คือ คำตอบแรก เพราะการท่องเที่ยว
จะทำให้ชาวประมงและผู้มีอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมีรายได้เพิ่ม
จากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

ต้องการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์
เพราะบางสนชายธรรมชาติ ทั้งทางบกและทางทะเล จึงต้อง
ร่วมกันดูแลทรัพยากรเหล่านี้ไว้ ไม่เพียงนำไปทอด
นักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ธรรมชาติที่สมบูรณ์จะก่อให้เกิด
ความมั่นคงทางอาหารและการอยู่อาศัยแก่ชาวบ้านเอง

ต้องการให้ชุมชนเกิดการรวมตัว ร่วมไม้ร่วมมือ
ให้เข้มแข็ง ซึ่งแน่นอนว่า การทำกิจกรรมอะไรก็แล้วแต่ต้อง
อาศัยการรวมตัวที่เข้มแข็งทั้งสิ้น และความเข้มแข็งของชุมชน
นี้เองจะเป็นที่มาของความสำเร็จทั้งปวง

ความต้องการสุดท้ายที่ผมได้ยินจากชาวบ้านในวัน
นั้นก็คือ สร้างการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันการคุกคามของ
อุตสาหกรรมด้วยแผนพัฒนาภาคใต้ของรัฐ จะมีการสร้าง
ท่าเรือน้ำลึกและเขตอุตสาหกรรมขึ้นบริเวณนี้ซึ่งการ
ท่องเที่ยวคือแนวทางสำคัญที่ชาวบ้านจะใช้เจรจากับทางกา
รได้เป็นอย่างดี

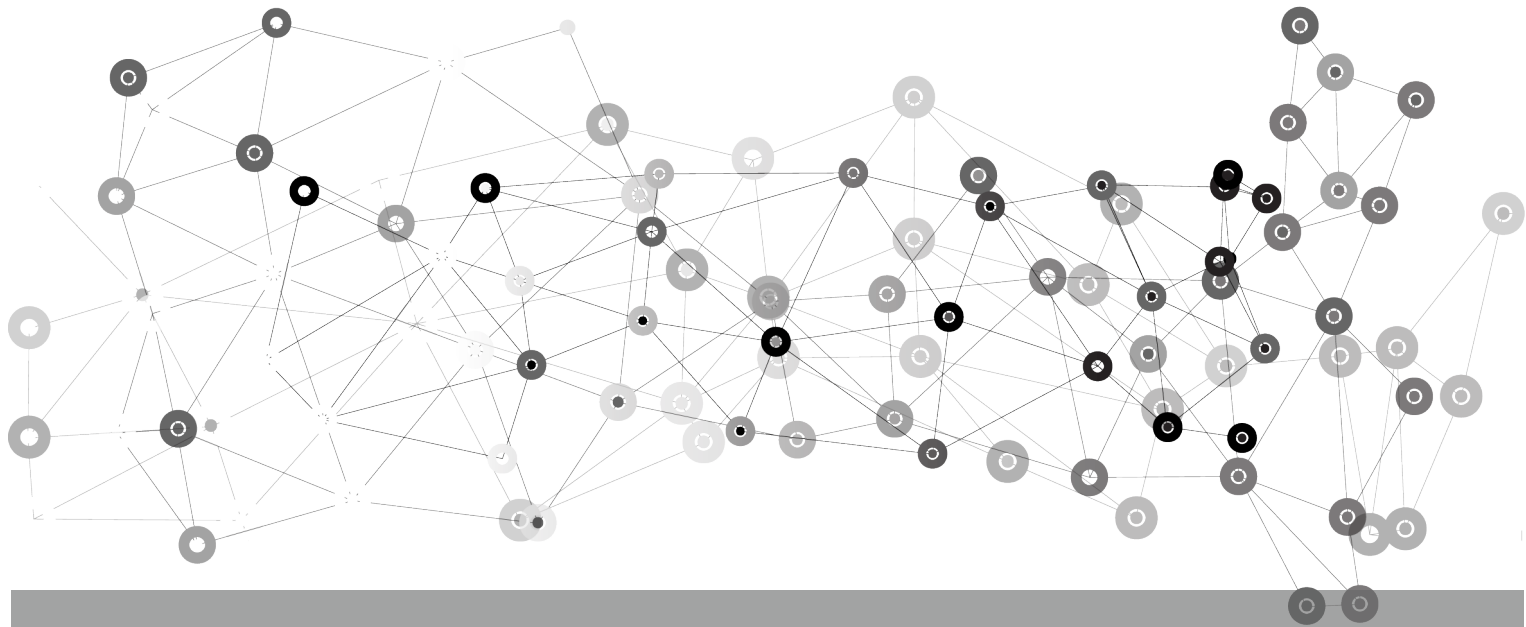
นอกเหนือจากความต้องการแล้ว ยังมีหลายอย่างที่ชาวบ้านเป็นห่วงจากการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เช่น เป็นห่วงว่า หากบริหารไม่โปร่งใส ผลประโยชน์จะไม่ตกแก่ส่วนรวม เป็นห่วงเรื่องสิ่งแวดล้อมจะเสีย อันเกิดจากการทำของนักท่องเที่ยว เป็นห่วงว่า วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นจะเปลี่ยนไป ฯลฯ

นี่คือข้อกังวลของชุมชน ซึ่งข้อกังวลก็เป็นที่มาของการร่วมกันคิด ร่วมกันหามาตรการป้องกัน ข้อกังวลไม่ได้มีไว้เพื่อกลัว แน่نونว่า “การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนเปลี่ยน” ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากมาย แต่ชุมชนก็สามารถกำหนดได้เช่นกันว่า “เราจะให้ชุมชนของเราเปลี่ยน

ไปทางไหน” แล้วร่วมกันหาวิธีที่จะทำให้มันเปลี่ยนไปตามที่เราต้องการ ในทางตรงกันข้ามหากเราทำการท่องเที่ยวชุมชนเพราะผู้อื่นบอกให้ทำ คนอื่นบอกว่ดี ก็ไม่แน่ว่าชุมชนจะเปลี่ยนไปตามทิศทางที่ชุมชนต้องการหรือไม่

เราลาบางสน ลาถนคนคนดำไปด้วยข้อคิดดี ๆ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคิดที่ว่า “ความสำเร็จของโครงการท่องเที่ยว หรือโครงการอะไรก็แล้วแต่ วัดที่ชาวบ้านเติบโตทางความคิด ทำแล้วได้คนและได้ความร่วมมือของภาคีพัฒนาต่าง ๆ แม้ว่าวันนี้โครงการยังไม่สำเร็จมากนัก แต่ถ้าชาวบ้านคิดเป็นก็ถือว่าสำเร็จ”

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันอาทิตย์ 5 กรกฎาคม 2558

สร้างบ้านมั่นคง สู่เมืองหน้าอยู่ที่เกาะสมุย

สุวัฒน์ คงแป้น

เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงติดอันดับต้น ๆ ของประเทศและของโลก ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวจากทั่วประเทศและทั่วโลก เดินทางไปยังเกาะแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้สมุยเป็นทั้งแหล่งลงทุนด้านการท่องเที่ยวและเป็นแหล่งงานที่คนทั่วประเทศเดินทางไปหางานทำ และอยู่อาศัยอย่างไม่ขาดสาย จนทำให้เกาะสมุยเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยที่ผู้บริหารท้องถิ่น (เทศบาลนครเกาะสมุย) และหน่วยงานภาครัฐ ไม่อาจสร้าง

ที่อยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภครองรับได้เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่อาศัยของประชากรแฝงเหล่านี้

จากข้อมูลพบว่ามีการครอบครัวย้ายเข้ามาอยู่อาศัยบนเกาะสมุยเพื่อหางานทำ (ไม่นับพวกบ้านเช่า) ไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นครอบครัว คนเหล่านี้มาจากทุกสารทิศของเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคอีสาน โดยการเช่าที่สวนมะพร้าวของคนท้องถิ่นสร้างบ้านอยู่ชั่วคราว และด้วยเหตุที่มีสัญญาเช่าปีต่อปี ทำให้พวกเขาไม่กล้าลงทุนที่จะ

สร้างบ้านให้มั่นคงแข็งแรง แต่จะใช้เศษไม้ เศษวัสดุ มาสร้างบ้านพอให้อยู่อาศัยได้ จึงทำให้มีสภาพไม่ต่างอะไร กับศูนย์อพยพคนต่างด้าว โดยจะเลือกเช่าที่สร้างบ้านอยู่ บริเวณใกล้แหล่งงาน เช่น ชุมชนอิสานพัฒนาบริเวณแฉวง (เป็นชุมชนใหญ่กว่าพันครอบครัว) แหลมดิน บ่อผุด แม่น้ำ สนามบิน ฯลฯ

ประชากรแฝงนับหมื่นคนเหล่านี้ คือแรงงาน สำคัญของเกาะสมุย บ้างก็รับจ้างทำงานในโรงแรม ร้านอาหาร งานก่อสร้าง ขายอาหาร ซึ่งมีรายได้สามารถเลี้ยง ครอบครัวได้อย่างไม่ขัดสน ถึงแม้ว่าสภาพการอยู่อาศัยจะไม่เหมาะสม ซึ่งจะไปแล้วเจ้าของที่ได้ค่าเช่าที่ไม่มากนัก แต่จะเรียกเก็บค่าน้ำและค่าไฟในอัตราที่สูงกว่าปกติหลายเท่า นี่คือการที่มาของรายได้เป็นอย่างดีกอบเป็นกำไรของเจ้าของที่ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่ไปเที่ยวเกาะสมุยสัมผัสกับถนนหนทาง

สะอาด ชายหาด โรงแรมที่งดงาม คงนึกไม่ถึงว่าลึกเข้าไปใน สวนมะพร้าว เต็มไปด้วยประชากรแฝงที่อยู่อาศัยกัน อย่างแออัด และคนเหล่านี้คือผู้บริการนักท่องเที่ยวตาม โรงแรมและร้านอาหารให้พวกเขาได้รับความสะดวกสบาย

ในปี พ.ศ.2554 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้เข้าไปทำงานเพื่อสนับสนุนให้คนกลุ่มนี้เข้าสู่โครงการ บ้านมั่นคงอย่างสมัครใจ โดยการรวมกลุ่มกันให้เข้มแข็ง คิดค้นความต้องการร่วมกัน ซึ่งก็มีผู้ประสงค์เข้าร่วม โครงการบ้านมั่นคงจำนวน 2 โครงการ เพียง 200 ครอบครัว เท่านั้น เนื่องจากยังไม่มั่นใจ ประกอบกับที่ดินบนเกาะสมุย ราคาแพงจนหาพื้นที่สร้างบ้านมั่นคงได้ยากเต็มที่ แต่ความสำเร็จของ 2 โครงการดังกล่าวก็ได้จุดประกายความคิดให้ ชาวบ้าน และผู้บริหารท้องถิ่น มองเห็นแนวทางในการ สนับสนุนผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ให้มีที่อยู่อันมั่นคง

นางสุนันทา พรหมเดช ประธานโครงการบ้านมั่นคง โครงการ 2 เล่าว่า ตนเป็นชาวอุดรธานี เข้ามาทำงานบน เกาะสมุยเกือบ 30 ปีแล้ว สามีเป็นคนนครศรีธรรมราช ซึ่งมาหางานทำเหมือนกัน โดยเช่าที่สร้างบ้านชั่วคราว เหมือนกับคนอื่น ๆ เมื่อ พอข.เข้ามาให้ความรู้เรื่อง บ้านมั่นคงตนก็เป็นแกนนำชาวบ้าน ชวนกันไปซื้อที่ห่างจาก ถนนราวกิโลครึ่ง เพื่อสร้างบ้านให้กับสมาชิกที่เข้าร่วม 66 หลัง

“แรก ๆ เจ้าของที่เขาไม่ยอมขาย เพราะที่มีราคา เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่เห็นว่าเราเป็นคนจน เขาก็ยอมขายให้ ต่ำกว่าท้องตลาดราวครึ่งหนึ่ง ทำให้เราสามารถทำโครงการ ได้สำเร็จ ก็ไม่เคยคิดว่าจะมีบ้านพร้อมที่ดิน 24 ตารางวา บนเกาะสมุย เป็นของตัวเอง ที่สำคัญเป็นบ้านที่พวกเราช่วย กันออกแบบเอง ได้รับการอุดหนุนสาธารณูปโภคจาก พอข.

แต่ต้องใช้เงินซื้อที่ดินและสร้างบ้านจากโครงการ บ้านมั่นคง ร้อยละ 4 ต่อปี โดยบ้านหลังหนึ่งมีราคารวมที่ดิน เพียงหลังละ 300,000 บาทเท่านั้น” สุนันทาเล่าอย่าง ภูมิใจ

ชุมชนที่ค่อนข้างแออัดอีกประเภทหนึ่ง บนเกาะสมุย ก็คือกลุ่มชุมชนดั้งเดิมและชุมชนชาวประมง ได้แก่ชุมชนบ้าน หน้าทอนและชุมชนหัวถนนเป็นต้น ชุมชนเหล่านี้แม้ว่า ความเจริญด้านการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้ามา แต่ยังคงรักษา วิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ได้ แต่สภาพที่อยู่อาศัยแออัดจึงมีความ จำเป็นต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพที่เปลี่ยนไป

นายรามเนตร ใจกว้าง นายกเทศบาลนคร เกาะสมุยเล่าว่า ถึงแม้เกาะสมุยจะเป็นเมืองท่องเที่ยว ใช้นักท่องเที่ยวจะนิยมธรรมชาติที่งดงามเท่านั้น แต่วิถีชีวิตของ คนท้องถิ่นก็เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจไม่น้อย เช่น

วิถีชาวประมงพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งที่ชุมชนหัวถนนยังคงรักษาอาชีพประมงพื้นบ้านได้อย่างสมบูรณ์ จึงมีแนวคิดในการพัฒนาในลักษณะ “หนึ่งเมืองสองแนวทาง” โดยจะร่วมกับ พอช.พัฒนาชุมชนหัวถนนตามแนวทางของโครงการ บ้านมั่นคง

นายจรงค์ เป็อะเลื้อ รองประธานสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงชุมชนไทยพุทธมุสลิมหัวถนนเล่าว่า เมื่อร้อยกว่าปีก่อนชาวมุสลิมอพยพมาจากปัตตานี ตั้งหลักปักฐานทำอาชีพประมงพื้นบ้าน ต่อมามีคนไทยพุทธเข้ามาอยู่เพิ่มเติม ทำให้ชุมชนขยายตัว แต่ทั้งไทยพุทธและมุสลิมก็อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน ปัจจุบันมีความเป็นอยู่ที่หนาแน่นกว่า 300 ครอบครัว สิ่งแวดล้อมในชุมชนก็เปลี่ยนไป

“เราทำความเข้าใจกับชาวบ้าน เรื่องการสร้างชุมชนที่น่าอยู่ บ้านที่มั่นคง ไม่ใช่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป้าหมายหลักก็เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวบ้านเอง โดยแบ่งเป็นสองกลุ่ม ๆ แรกจำนวน 138 ครอบครัว ปรับปรุงอยู่ในที่ดินเดิม โดยพอช.สนับสนุนงบประมาณและทางเท้าในชุมชนให้ทะลุกันได้ ซึ่งก็มีบ้านหลายหลังต้องเสียสละที่เพื่อให้มีทางเท้าและถนนที่กว้างขึ้น ส่วนบ้านที่ทรุดโทรมก็จะปรับปรุง ต่อเติมให้ดีขึ้น โดยได้รับเงินอุดหนุน

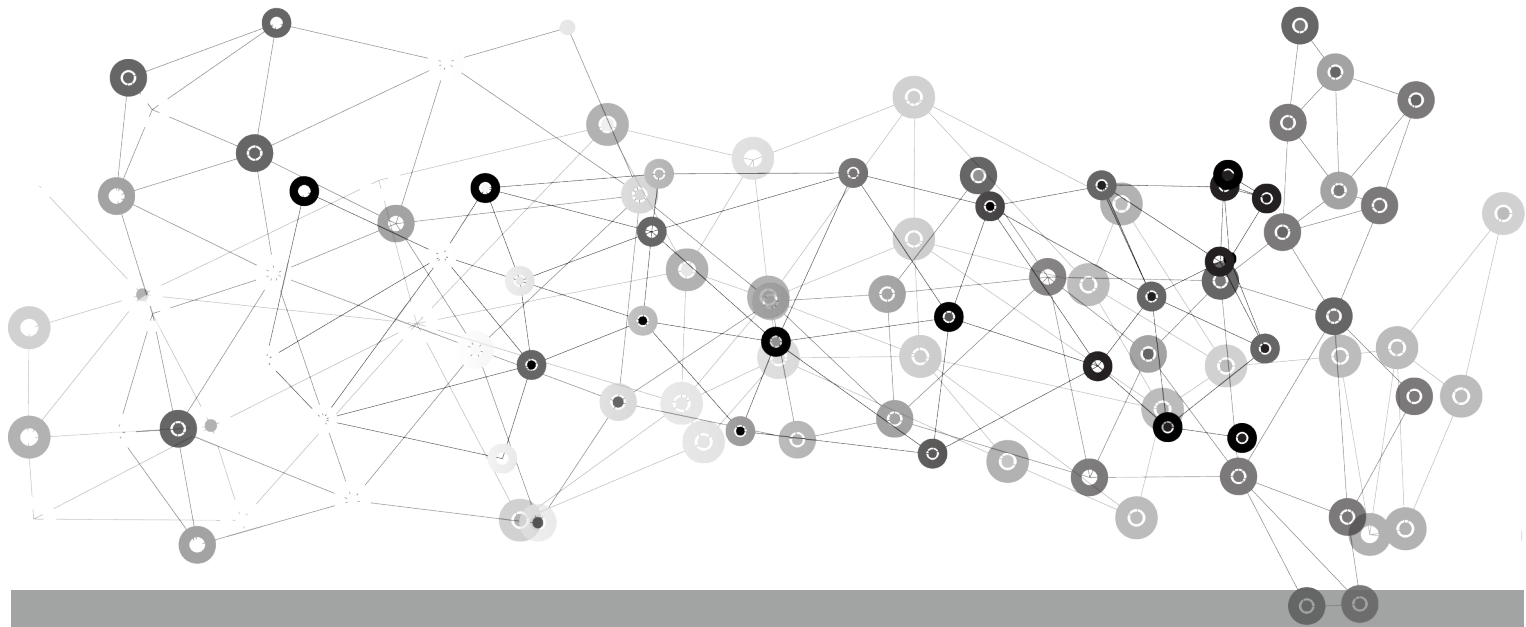
จากโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งพอทำเสร็จก็จะได้อถนนที่กว้างขึ้น มีทางเดินที่ตัดผ่านไปถึงชายทะเลหลายเส้นทาง ทางเดินเท้าภายในชุมชนก็มีหลายทางทะลุหากันได้หมด ชาวบ้านก็สะดวกขึ้น นักท่องเที่ยวก็สามารถเดินทางมาชมวิถีชีวิตของชาวประมงได้สะดวกขึ้น”

รองประธานสหกรณ์เล่าอีกว่า อีกกลุ่มมีจำนวน 171 ครอบครัว จะเป็นครอบครัวขยายและสร้างบ้านรुकกล้าชายฝั่งทะเล ก็จะย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ติดกับชุมชนเดิม ชายฝั่งทะเลก็จะเรียบริ้วขึ้น ซึ่งนอกจากจะทำให้ทุกคนมีบ้านที่มั่นคงแล้วยังทำให้ชุมชนเดิมไม่แออัดอีกด้วย

“ปัญหาใหญ่ของชาวบ้านหัวถนนอีกอย่างหนึ่ง ก็คือเรื่องสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นชุมชนชาวประมง เรื่องนี้เป็นสิ่งที่เราต้องทำควบคู่กันไปกับการปรับปรุงชุมชนและบ้านใหม่ โดยจะเริ่มจากการรณรงค์เรื่องความสะอาดอย่างต่อเนื่องภายใต้แนวคิด “เพียงไม่ถึง ชุมชนก็เปลี่ยนได้”

นี่เป็นอีกบทบาทหนึ่งของชาวบ้านที่พัฒนาท่ามกลางความเจริญที่รุกคืบเข้ามาซึ่งไม่เพียงสร้างบ้านเท่านั้น แต่เป็นการสร้างแนวคิดและวัฒนธรรมใหม่ในการอยู่อาศัยที่ชาวบ้านเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงชุมชนและที่อยู่อาศัยของตนเอง และยังสอดคล้องกับแนวพัฒนาของท้องถิ่นที่ว่า “หนึ่งเมืองสองแนวทาง” อีกด้วย

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันอาทิตย์ 5 กรกฎาคม 2558

จากบ้านมั่นคง สู่ชุมชนแพจัดการตนเอง

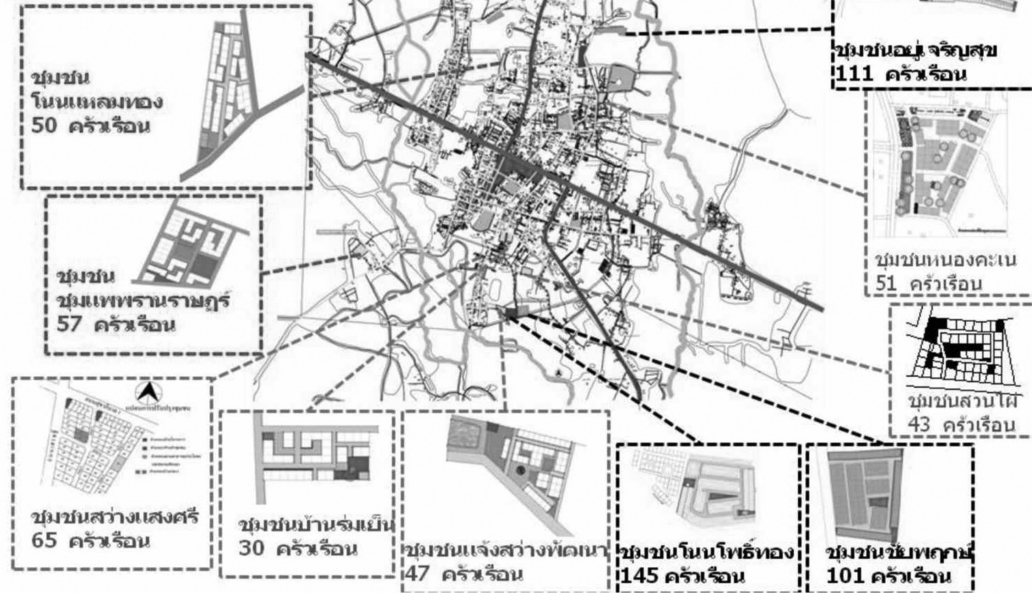
สุวัฒน์ คงแป้น

ใน ปี พ.ศ.2546 รัฐบาลมีนโยบายแก้ไข ปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย ของคนจนในเมือง (โครงการบ้านมั่นคง) โดยมอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นผู้รับผิดชอบ ภายใต้แนวคิด ชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการ และเป็นผู้สร้างบ้าน สร้างชุมชนด้วยตัวเอง ซึ่งทำให้เกิดการ

ตื่นตัวของพี่น้องชุมชนแออัดเป็นอย่างมาก เพราะความ ไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานาน ชุมแพเป็นเมืองหนึ่งที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง โดยในปี 2547 ชาวชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ ได้ร่วมกันสำรวจข้อมูลชุมชนแออัดทั้งเมือง ซึ่งไม่เพียง ข้อมูลด้านที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่สำรวจข้อมูลด้านหนี้สินและ เรื่องอื่น ๆ ด้วย โดยได้รับความร่วมมือจากเทศบาล และ

การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยกึ่งเมือง : City Without Slums

สี่เทา ที่ดินเช่าธนาคาร
สี่แดง ที่ดินซื้อ
สีดำ โครงการระยะที่ ๒

พอช. ซึ่งจากการสำรวจพบว่าชาวบ้านมีความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยกว่า 900 ครัวเรือน จึงได้นำร่องโครงการบ้านมั่นคงที่ชุมชนสว่างแสงศรีเป็นแห่งแรก

จากนั้นการดำเนินโครงการก็ขยายไปสู่ชุมชนอื่น ๆ โดยในปี 2551 ได้จัดทำโครงการบ้านมั่นคงทั้งในลักษณะของการเช่าอยู่ในที่ดินเดิมของกรมธนารักษ์ และจัดซื้อที่ดินใหม่โดยมีบ้านที่สร้างเสร็จแล้วเพิ่มเป็น 8 ชุมชน จำนวน 350 ครอบครั้ว จนกระทั่งในปี 2552 ได้มีการสำรวจข้อมูลความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยอีกครั้งหนึ่งพบว่ามีผู้เดือดร้อนอีกประมาณ 600 ครอบครั้ว

ป่าสนอง รวยสูงเนิน แกนนำบ้านมั่นคงชุมแพบอกว่า โครงการบ้านมั่นคงที่ชุมแพ ชาวบ้านเป็นผู้ทำเอง โดยจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยขึ้นเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การแก้ปัญหา โดยสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการทุกคนเป็นผู้สมทบ จนกระทั่งปี 2556 ได้มีการสร้างบ้านมั่นคงเพิ่มอีกหนึ่ง

โครงการ รวมได้มีการสร้างบ้านมั่นคงแล้ว 600 หลังคา เหลืออีกประมาณ 400 หลังคาเรือน คนจนเมืองชุมแพก็จะ มีบ้านที่มั่นคงกันทั้งเมือง เนื่องจากได้จัดทำแผนพัฒนาแล้วว่าในปี 2560 คนชุมแพจะมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยกันทั้งเมือง

“แม่ไต้ยีน ได้รับรู้เรื่องบ้านมั่นคงจากโทรทัศน์หลายครั้ง ก็อยากได้บ้านมั่นคงด้วย เอาข่าวไปคุยให้ชาวบ้านฟัง แล้วติดตามไปร่วมประชุมในที่ต่าง ๆ เพื่อให้รู้ว่าเขาทำกันอย่างไร จนรู้ว่าถ้าจะมีบ้านมั่นคงก็ต้องรวมกลุ่มและออมเงินร่วมกัน แล้วช่วยกันสำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนช่วยกันวางแผน” แม่สนองย้อนอดีตให้ฟัง

ป่าสนอง บอกอีกว่า เราไม่ได้สร้างบ้านเพียงอย่างเดียวแต่เราใช้กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาอื่น ๆ ของพี่น้องไปด้วย เช่น นำไปปลดหนี้ในระบบ กู้ไปสร้างบ้านไม่เกินรายละ 150,000 บาท กู้ไปต่อเติมบ้าน

กู้ยืมเพื่อการศึกษาของลูกหลาน รวมทั้งนำเงินกองทุนไปสร้างบ้านให้กับผู้ยากไร้ในชุมชนแล้ว 3 หลัง

สมาชิกบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ อดีตมาจากชาวชนบทที่สูญเสียที่ดิน ที่ทำกิน พอมายอยู่ในเมืองชุมแพบางคนก็เช่าที่ ทำนาอยู่ จึงมีความคิดร่วมกันว่าควรจะมีการทำนาเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสร้างแหล่งอาหารไว้ให้ลูกหลาน ดังนั้น ไม่เพียงเรื่องที่อยู่อาศัยเท่านั้น กองทุนยังทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารได้หลาย ๆ แนวทาง เช่น การซื้อที่ 38 ไร่ เพื่อทำนารวม ในราคา 2.6 ล้านบาท โดยกองทุนสมทบหกแสนบาทและขอใช้สินเชื่อจาก พอช.อีก 2 ล้านบาท ซึ่งการทำนารวมได้มีคณะทำงาน 15 คน ขึ้นมารับผิดชอบอย่างครบวงจร มีการระดมหุ้นจากสมาชิก หุ้นละ 150 บาท ซึ่งการทำนาแต่ละปีได้ข้าว 15 เกวียน ทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกประมาณ 5,000 คน มีข้าวกิน กองทุนก็มีเงินเพิ่มขึ้น

“ตอนนี้เราจ่ายหนี้ค่าที่นาหมดแล้ว แถมที่นายยังมี

ราคาสูงเป็น 38 ล้านบาท เรามีที่ปลูกข้าวเป็นของเราเอง ใครมาเยี่ยมชุมชนเราก็มีข้าวถุง “ทับทิมชุมแพ” เป็นของฝาก โดยในอนาคตอันใกล้เราจะมีโรงสีเพื่อสีข้าวเอง จะทำให้ครบวงจร รวมทั้งได้ปล่อยเงินจากกองทุนให้สมาชิกไปทำอาชีพเสริม เช่น เพาะเห็ด ปลูกผัก ซึ่งมีผู้ใช้ประโยชน์แล้ว 246 ราย” แม่สนองกล่าว

ไม่เพียงเรื่องบ้าน เรื่องข้าว เรื่องอาหารเท่านั้น บ้านมั่นคงชุมแพยังได้มีโรงผลิตน้ำดื่มเป็นของตนเอง กินอึด นอนอุ่นกันทั่วบ้าน ซึ่งแม่สนองบอกว่าเท่านั้นยังไม่พอ ยังมีการตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ดูแลสมาชิกครบวงจรชีวิต โดยสมาชิกสมทบคนละ 365 บาทต่อปี และรัฐบาลสมทบในอัตราที่เท่ากัน ซึ่งกองทุนสวัสดิการชุมชนนี้ทำให้สมาชิกมีความมั่นคงในชีวิตหลังจากมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยแล้ว รวมทั้งได้ขยายกองทุนไปสู่การจัดตั้ง “กองทุนสวัสดิการบ้านรักเด็ก” โดยสมาชิกเป็นลูกหลานของคนในชุมชน

ทำให้เด็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและรู้จัก
ประหยัด อดออม เตรียมตัวเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพใน
อนาคต

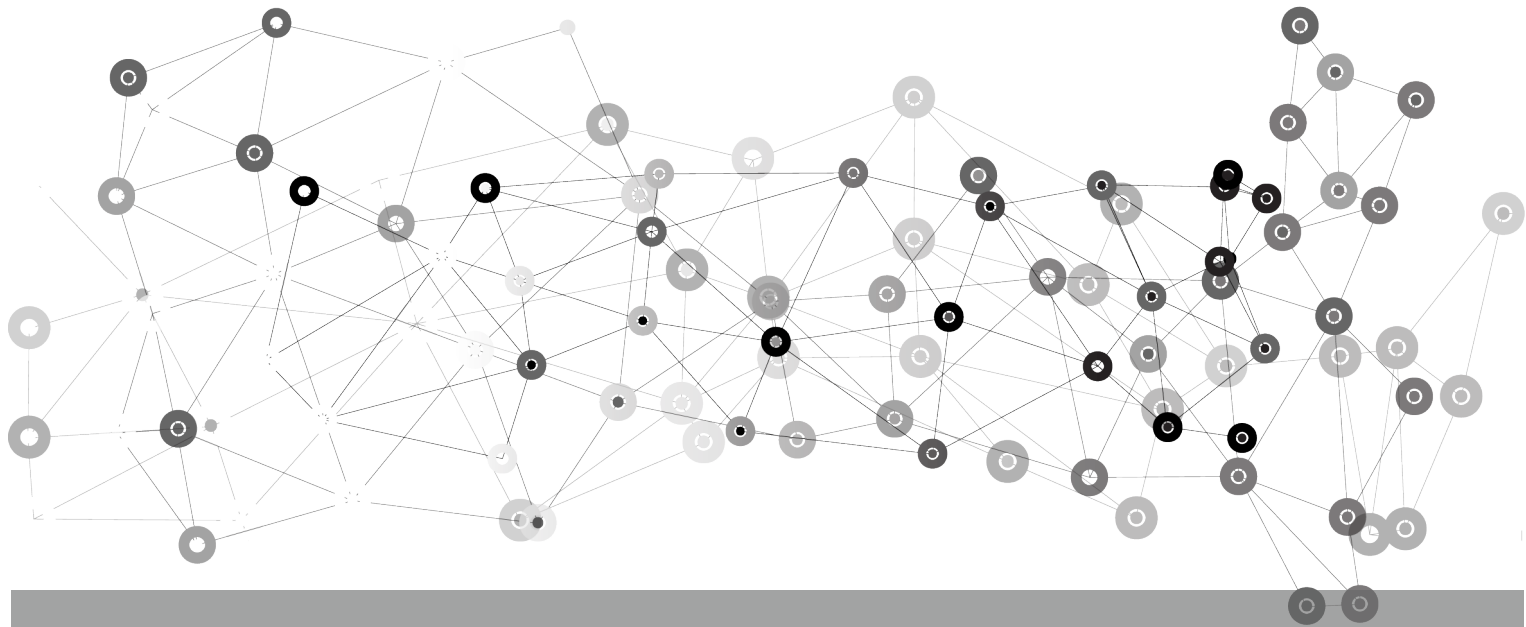
แม่สนองบอกอีกว่า ตนมีความรู้เพียง ป.4 ไม่เคย
ทำงานพัฒนาชุมชนมาก่อน แต่ทำงานคืบหน้าไปด้วยดีเพราะ
มีหน่วยงานสนับสนุนที่ดี เราจัดความสัมพันธ์กับหน่วยงาน
ต่าง ๆ เปิดโอกาสให้เข้ามาสนับสนุนตามที่เขานัด ภายใต้แผน
ของเรา เช่น พอช. มีความถนัดเรื่องบ้าน เรื่องสวัสดิการชุมชน
การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เทศบาลเมืองชุมแพ พัฒนาสังคม
จังหวัด ฯลฯ ก็หนุนเสริมงานในพื้นที่ เป็นต้น

การดำเนินงานขยับจากเรื่องที่ชาวบ้านเห็นร่วมกัน
ว่าเป็นปัญหาของตนเอง และร่วมกันพูดคุย วางแผน ปฏิบัติ
จริงโดยชาวบ้านเอง จากเรื่องบ้านโดยใช้การจัดตั้งกองทุน
เป็นเครื่องมือขยายไปสู่เรื่องอาหาร จัดระบบสวัสดิการโดย
มีภาคีร่วมพัฒนาทั้งในพื้นที่และจากส่วนกลาง วันนี้อาจพูด
ได้ว่า ชุมแพเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถจัดการตนเองได้
กลายเป็นศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านทั้งในและต่างประเทศ

ภายใต้สถานการณ์งานพัฒนาในปัจจุบันที่มีความ
ก้าวหน้าไปมาก จากที่ทำกิจกรรมงานพัฒนาเฉพาะ จนยก
ระดับไปสู่การพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง หมายความว่าใน
แต่ละพื้นที่จะต้องประมวลปัญหาความต้องการต่าง ๆ
ประสานความร่วมมือกับภาคีพัฒนาต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การ
วางแผนแก้ปัญหาแบบองค์รวม หรือที่เรียกว่า ชุมชนจัดการ
ตนเอง โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ซึ่งแนวคิดเช่นนี้เป็นยุทธศาสตร์
การพัฒนาที่สำคัญของภาคประชาชนในปัจจุบันและเป็น
ที่มาของแนวคิดการเกิดสมัชชาพลเมือง

ที่ชุมแพเริ่มจากการแก้ปัญหาทีละเรื่อง จากเรื่อง
หนึ่งเชื่อมโยงไปอีกเรื่องหนึ่ง จนเห็นความสัมพันธ์
และเชื่อมโยง การแก้ปัญหาแบบองค์รวมเป็นงานพัฒนาที่
ขับเคลื่อนจาก ปัญหาจริง ๆ โดยชาวบ้านจริง ๆ ซึ่งเดินไปสู่
เป้าหมาย “ชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเอง” ได้ในที่สุด

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 31 กรกฎาคม - พฤหัสบดี 6 สิงหาคม 2558

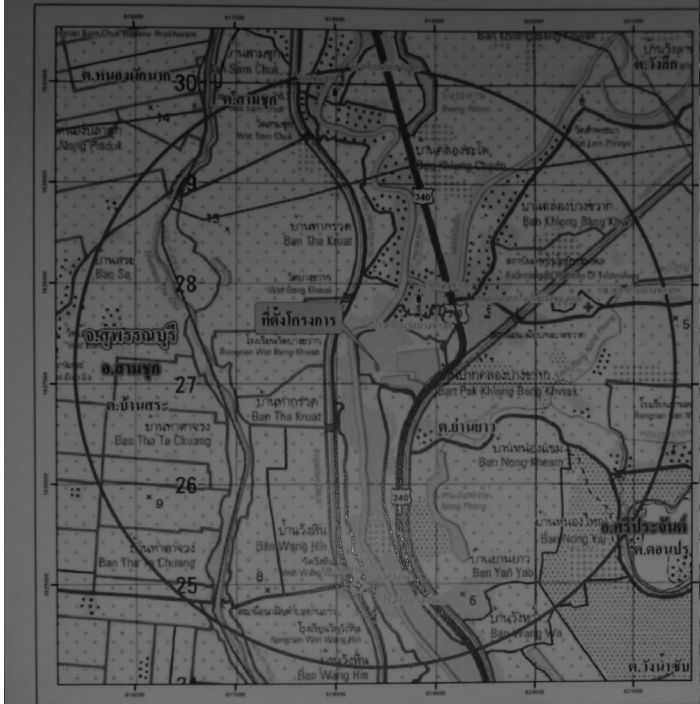
บันทึกหน้าใหม่ ของคนไร้บ้าน

สุวัฒน์ กิขุนทด

“คนจรจัด”, “คนเร่ร่อน”, “คนข้างถนน”, “คนไม่มีบ้าน” ฯลฯ ไม่ว่าสังคมจะเรียกขานคนเหล่านี้ว่าอย่างไร แต่พวกเขาก็ถือว่าเป็นกลุ่มคนที่ลำบากยากไร้ที่สุดในสังคมเมือง และยินดีที่จะเรียกตัวเองว่าเป็น “คนจนจัด” มากกว่า เพราะแม้แต่คนที่อยู่ในสลัม คนที่อาศัยอยู่ใต้สะพาน หรือตามริมคลอง ก็ยังมีบ้าน หรือมีเพิงพักเอาไว้เป็นที่หลบนอนกันแดดคุ้มฝน ไม่ต้องร่อนเร่พเนจรไปไหน.....

วิถี “คนจนจัด”

กรุงเทพฯ เป็นแม่เหล็กยักษ์ที่ดึงดูดความหวังของผู้คนจากทั่วสารทิศให้มารวมกันอยู่ที่นี่ เช่นเดียวกับ “ออดมุลทา” ที่หนีความยากจนจากสระบุรีเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ ตั้งแต่อายุได้เพียง 14 ปี พร้อมกับวุฒิการศึกษาชั้น ป.2 แน่ละว่าย่อมไม่มีบริษัทห้างร้านแห่งใดจะมองเห็นคุณสมบัติของเขา ออดจึงต้องตระเวนรับจ้างทำงานไปทั่ว ไม่เกี่ยงประเภท ขอให้มิข้าวกิน มีที่พัก และมีเงินติด

กระเป๋اب้าง จนถึงวัยหนุ่มออกจึงได้เข้าไปทำงานประจำที่ โรงงานผลิตน้ำปลาแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร อยู่มานาน ปี เงินเดือนก็ไม่ขึ้น ได้แต่ค่าแรงรายวัน วันละ 150 บาท จนถึงปี 2547 ออกจึงเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ที่ห้อง สนามหลวง

“ทำงานหนัก ดิ้นก็เปื่อย เพราะต้องย่ำอยู่กับเกลือกกับ ปลาตลอดวัน ค่าแรงก็โดนกด เพราะมีแรงงานจากพม่า เข้ามาเยอะ นายจ้างก็ไม่จ่าย ผมจึงออกมาจากโรงงาน เข้ามา กรุงเทพฯ ไม่มีเงินเช่าบ้านอยู่ก็ต้องมาตั้งหลัก อยู่ที่สนามหลวง ไม่รู้จะทำอะไร เห็นคนอื่นเขาเก็บของเก่าขาย พวกขวดน้ำ พลาสติก กระป๋องน้ำอัดลม กระดาษ เอาไปขายที่ร้านรับซื้อ ของเก่า ผมก็เอาไปขายบ้าง” ออดเล่าย้อนอดีต

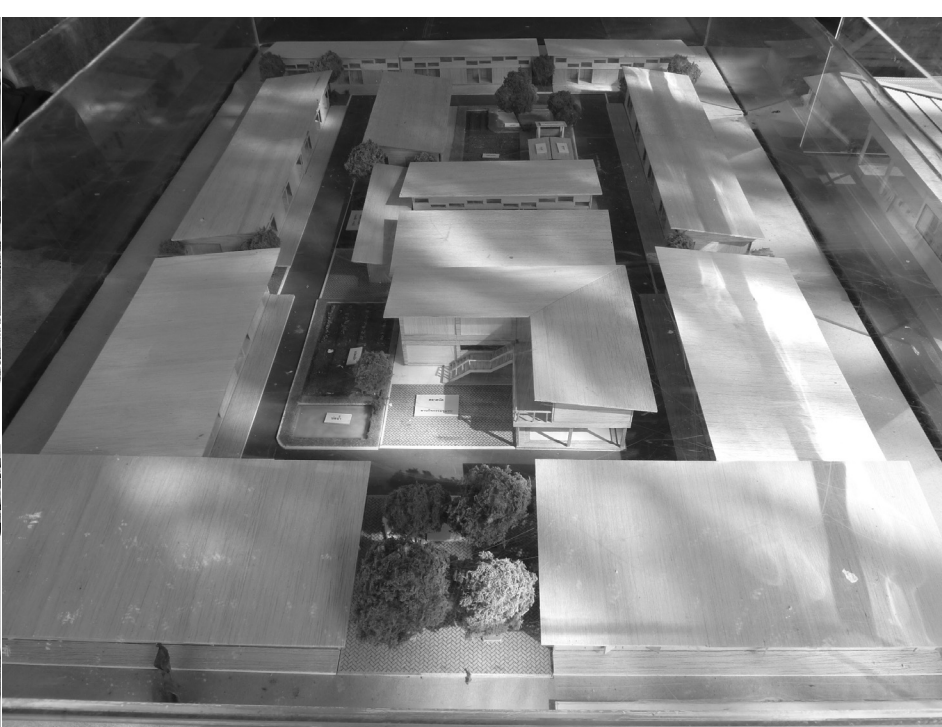
ออดก็เหมือนกับคนจรคนอื่น ๆ ที่มักจะยึดห้อง สนามหลวงเป็นที่พำนัก ด้วยฮวงจุ้ยอันเหมาะสม คือในยาม กลางวันก็ยังมีร่มมะขามให้พอได้อาศัย มีมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ให้ใช้ห้องน้ำห้องท่า หรือเข้าไปตีน้ำเปล่าได้ มีแม่น้ำเจ้าพระยาเอาไว้ใช้อาบน้ำและซักเสื้อผ้า กลางคืน ก็กลับไปห้องสนามหลวง ปูผ้าพลาสติกหรือเสื่อลงไปก็

กลายเป็นเตียงหญ้าขนาดใหญ่ แต่หากคืนใดฝนตก เหล่าคน ไร้บ้านก็ต้องหอบสัมภาระคู่ชีพไปอาศัยชายคาตึกย่าน ไกลเคียงเป็นที่พักพิงชั่วคราว

ราวตีสี่ตีห้า ออดจะตื่นขึ้นมาเก็บสัมภาระ แล้วเดิน มุ่งหน้าไปที่สภาสังคมสงเคราะห์ที่ตั้งอยู่ที่ถนนราชวิถี ที่นี่ จะมีอาหารและขนมหวานให้ทุกคนได้กินฟรีวันละ 1 มื้อ ในช่วงเวลาประมาณ 11 โมงเช้า ตั้งแต่วันจันทร์-ศุกร์ ก่อนจะถึงเวลานั้น ออดก็จะเดินตระเวนเก็บ “ขยะรีไซเคิล” ตามถังขยะข้างทางไปด้วย แล้วใส่ถุงรวบรวมนำไปขาย มีรายได้ประมาณวันละ 70-80 บาท บางวันที่โชคไม่ดีก็ อาจไม่มีเงินเข้ากระเป๋เลย แต่บางวันที่ฟลุคก็ว่ากันเป็น ร้อยบาท แต่รายได้จำนวนนี้ไม่เพียงพอสำหรับบ้านเช่าหลัง เล็กๆ ในกรุงเทพฯ สนามหลวงจึงเป็นเมืองหลวงของคนจน จัดมายาวนาน

“ศูนย์คนไร้บ้าน” ศูนย์ตั้งหลักชีวิต

คนจนกับหน่วยงานราชการดูเหมือนว่าฟ้าจะสาป ลงมาให้ติดกันเหมือนหมากับแมว แต่คนจนนี้แหละมักจะ เป็นแมวที่โดนหมาไล่จับอยู่เรื่อย ดังเช่นคนจร คนไร้บ้าน

มักจะถูกเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์กวาดจับไปฝึกอาชีพในสถานสงเคราะห์ เพราะมองว่าพวกเขาเป็นคนเร่ร่อน ไม่มีอาชีพ เช่นเดียวกับ กทม. ที่มีคนมองว่าพวกเขาเป็น “ขยะ” ที่จะต้องกวาดออกไปจากเมือง

ในปี 2544 กรุงเทพมหานครมีนโยบายปิดทองสนามหลวงในช่วงเวลากลางวันเพื่อป้องกันไม่ให้คนจนคนจรมาใช้เป็นที่หลบนอน สร้างผลกระทบต่อเหล่าคนไร้บ้านมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) จึงเข้ามาให้ความรู้เรื่องสิทธิในการใช้พื้นที่สาธารณะ มีการรวมกลุ่มผู้ที่เดือดร้อนจนกลายเป็นกลุ่ม “คนไร้บ้าน” ขึ้นมา นำไปสู่การเจรจาต่อรองกับ กทม.

สุชิน เอี่ยมอินทร์ หรือ “ลุงดำ” หัวหน้าขบวนการต่อสู้ของคนไร้บ้านเล่าว่า พอเจรจาแล้ว กทม.จึงผ่อนผันให้มีการตั้งเต็นท์เพื่อเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวบริเวณริมคลองหลอด แต่ก็ไม่สะดวกนัก เพราะบางคืนพวกที่ดื่มกาวหรือกะเทยที่โดนเจ้าหน้าที่ไล่จับก็จะหนีเข้ามาที่เต็นท์ ทำให้กลุ่มคนไร้บ้านถูกเหมารวมไปด้วย ต่อมากลุ่มคนไร้บ้านจึงขยับขยายไปสร้างศูนย์พักขึ้นที่ชุมชนริมทางรถไฟตลิ่งชัน

รองรับคนไร้บ้านได้ราว 30-40 คน

“พอปี 2546 มีการจัดประชุมเอเปคที่กรุงเทพฯ รัฐบาลมีนโยบายกวาดจับคนเร่ร่อน คนไร้บ้านอีก พวกเราก็รวมตัวกันคัดค้าน มีการเจรจากับทางราชการ เพื่อให้รัฐเข้ามาแก้ปัญหา ไม่ใช่มาจับกวาดต้อนไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ ก็ได้ผล ทางรัฐฟังเรามากขึ้น ต่อมาเราจึงได้คุยกับ กทม. เพื่อให้ กทม. ขอเช่าที่ดินจากการรถไฟมาให้เราเช่าเพื่อก่อสร้างเป็นศูนย์คนไร้บ้าน” ลุงดำบอกเล่าจังหวะก้าวของกลุ่ม

“ศูนย์คนไร้บ้านบางกอกน้อย” (ปัจจุบันเป็น “ศูนย์คนไร้บ้าน สุวิทย์ วัดหนู”) ถือเป็นความสำเร็จขั้นต่อมาของกลุ่มคนไร้บ้านที่ผลักดันให้ กทม.เช่าที่ดินจากการ รฟท. บริเวณใกล้กับที่หยุดรถไฟจรัลสนิทวงศ์ เขตบางกอกน้อย เนื้อที่ประมาณ 200 ตารางวา ก่อสร้างเป็นอาคารคอนกรีตขนาด 2 ชั้น รองรับคนไร้บ้านได้ประมาณ 70 คน ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จำนวน 2.5 ล้านบาท ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2551

ศูนย์คนไร้บ้านแห่งนี้ถือเป็นรูปธรรมที่สำคัญที่เป็นผลมาจากการรวมตัวกันเรียกร้อง เจริญต่อรองและผลักดันกับหน่วยงานรัฐ ทำให้กลุ่มคนไร้ราก คนจน คนจร ที่ไร้ที่ยืนไร้ตัวตนในสังคม ได้ตระหนักถึงพลังของตัวเอง พวกเขาได้สร้างกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน เช่น ห้ามดื่มสุรา ยาเสพติด ห้ามทะเลาะวิวาท ลักขโมย ฯลฯ ช่วยกันออกค่าน้ำค่าไฟเดือนละ 50 บาท (ยกเว้นคนที่ไม่มียาได้) อยู่กันแบบที่แบบน้อง พอเช้ามีด็กก็จะแยกย้ายกันไปทำงาน ส่วนใหญ่จะเก็บหาของเก่าตามถังขยะ เพราะไม่ต้องใช้เงินลงทุน คนที่แข็งแรงหรือมีฝีมือทางช่างก็จะไปรับจ้าง เป็นกรรมกรก่อสร้าง

นอกจากนี้พวกเขายังได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์รับซื้อขยะรีไซเคิลขึ้นมา จัดตั้งร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสวัสดิการวันละบาท แลกเปลี่ยนผักอินทรีย์ โดยการระดมหุ้นมาเป็นกองทุน เช่น ร้านค้าจำหน่ายหุ้นๆ ละ 50 บาท คนหนึ่งไม่เกิน 10 หุ้น ปัจจุบันมีเงินทุนประมาณ 30,000 บาทเศษ จำหน่ายสินค้า เช่น ข้าวสาร น้ำมันพืช น้ำปลา เครื่องดื่ม (ไม่มีเหล้า-บุหรี่) ผงซักฟอก สบู่ ฯลฯ ลีนปีก็มีเงินปันผลเฉลี่ยกันไปตามผลกำไร ส่วนคนที่ขัดสนก็ซื้อเงินเชื่อได้ก่อน ถือเป็นความช่วยเหลือกันมากกว่าจะเน้นผลกำไร

“ผมถือว่าที่นี่เป็นศูนย์ตั้งหลักชีวิต แม้ว่าเราจะล้มลุกคลุกคลานมาจากที่ไหนก็แล้วแต่ แต่ที่นี่ทำให้เรามีที่ตั้งหลัก มีที่พัก คนที่แข็งแรงไม่เจ็บป่วยก็ออกไปหางานทำหรือเก็บของเก่าขาย มีรายได้ก็มาออมเอาไว้เป็นทุนค้าขายหรือสร้างบ้านเป็นของตัวเอง สร้างอนาคตใหม่ ไม่ต้องร่อนเร่อีกต่อไป” ลูกดำในฐานะผู้อาวุโสของกลุ่มคนไร้บ้านกล่าว บ้านหลังแรกของคนไร้บ้าน

ไม่เพียงแต่จะใช้เป็นศูนย์ตั้งหลักเท่านั้น แต่จากประสบการณ์ของ “คนจนรุ่นพี่” เช่น กลุ่มคนใต้สะพาน กลุ่มชุมชนริมทางรถไฟ ฯลฯ ที่ร่วมกันต่อสู้ เรียกร้อง จนรุ่นพี่เหล่านี้ ได้รับสิทธิจากรัฐในการเช่าที่ดิน หรือได้งบประมาณสนับสนุนการสร้างบ้านใหม่ ทำให้กลุ่มคนไร้บ้านร่วมกันปรึกษาหารือและตั้งความหวังเอาไว้ว่าพวกเขาจะต้องมีบ้านหลังแรกในชีวิตให้ได้ มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาในปี 2553 สมาชิกที่เข้าร่วมจะต้องออมเงินอย่างน้อยคนละ 100 บาทต่อเดือน มีสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 20 ราย

ในปี 2557 ความฝันของคนไร้บ้านก็เป็นจริงขึ้นมา พวกเขาขอเช่าที่ดินริมทางรถไฟจาก รฟท.บริเวณพุทธมณฑลสาย 2 เนื้อที่ 250 ตารางวา ระยะเวลาเช่า 30 ปี เพื่อก่อสร้างบ้านเฟสแรก เป็นบ้านรวม 2 ชั้น มี 16 ห้อง บ้านเดี่ยว

ขนาด 3X6 ตารางเมตร มี 4 หลัง โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นเหล็กและคอนกรีต ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย จำนวน 6 แสนบาท สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จำนวน 1.2 ล้านบาท และเงินออมสมทบจากสมาชิกคนไร้บ้านรวม 3 หมื่นบาทเศษ

สมาชิกที่มีสิทธิ์เข้าอยู่อาศัยจะต้องออมเงินเพื่อสร้างบ้านสมำเสมออย่างน้อย 6 เดือน บ้านรวมสำหรับอยู่อาศัยคนเดียว ออมเดือนละ 400 บาท บ้านเดี่ยวสำหรับคนมีครอบครัว ออมเดือนละ 700 บาท หลังจากนั้นจะต้องผ่อนชำระต่อเท่ากับอัตราเงินออมทุกเดือนเป็นระยะเวลา 30 ปี (รวมค่าเช่าที่ดินรายละ 160 บาทต่อเดือน) ขณะนี้การก่อสร้างคืบหน้าไปแล้วกว่า 50 % และมีบ้านเดี่ยวบางหลังสร้างเสร็จพร้อมเข้าอยู่แล้ว

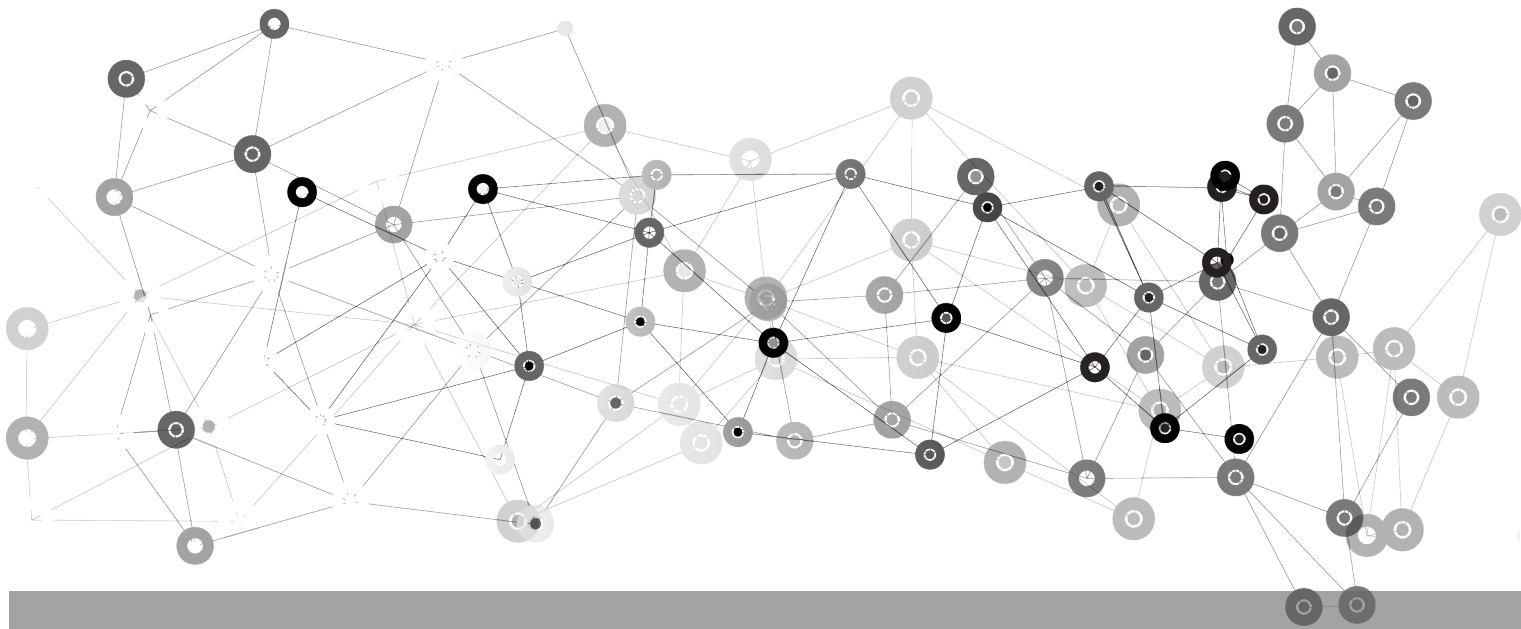
ออด มุลทา ศิษย์เก่าสนามหลวง วัย 51 ปี เป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวที่เขาเรียกว่า “บ้านทางเลือก” เล่าด้วยความภูมิใจว่า เมื่อก่อนต้องอาศัยสนามหลวงเป็นบ้านนานนับ 10 ปี แต่เมื่อได้รวมกันเป็นกลุ่มคนไร้บ้านจึงได้มีที่พัก

ชั่วคราว ไม่ต้องเร่ร่อน มีรายได้จากการขี่ซาเล้งตระเวนเก็บของเก่า ถ้ามีงานก่อสร้างก็ไปทำ สะสมเป็นเงินออมทรัพย์เพื่อสร้างบ้าน เดือนละ 700 บาท เป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้นอยู่กับแฟน (เจอกันที่สนามหลวง) อาชีพเก็บของเก่าเหมือนกัน

“ถึงผมจะมีบ้านแล้ว แต่ก็ยังไม่ทอดทิ้งพี่น้องที่เคยเร่ร่อนมาด้วยกัน พวกเรายังรวมกลุ่มกันไปช่วยเหลือเอาข้าวไปแจกที่ลานคนเมือง ให้คำแนะนำแก่คนที่ยังไร้บ้านให้มาพักที่ศูนย์ ไม่ต้องไปนอนตากแดดตากฝน เวลาที่มีเงินก็ให้เก็บออมเอาไว้ สักวันเราก็จะมีบ้านได้ มีอนาคตใหม่ไม่ต้องเร่ร่อนอีกต่อไป” ออดกล่าวทิ้งท้าย

วันนี้แม่อดและสมาชิกคนไร้บ้านอีกหลายสิบคน จะไม่ต้องรอนเร่ไปที่ไหนอีกแล้ว แต่ก็ยังมีคนจนจัดที่ยังเร่รอนไร้ที่พิงพิงอีกมากมายกระจายอยู่ทั่วประเทศ บ้านหลังแรกของออดคงจะเป็นตำนานและเป็นบันทึกหน้าใหม่ของคนไร้บ้าน เพื่อให้สังคมได้เรียนรู้และร่วมกันหาทางออกต่อไป...

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 7 - พฤหัสบดี 18 สิงหาคม 2558

บ้านมั่นคงกับการพัฒนา วิถีชุมชนคนกับคลอง

สุวัฒน์ คงแป้น

ก รุงเทพมหานครเป็นเมืองที่มีคลองน้อยใหญ่จำนวนมาก การตั้งถิ่นฐานริมคลองของผู้คนมีมาช้านานแล้ว แต่เริ่มมีมากขึ้น เมื่อมีการขุดคลองในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกและเป็นเส้นทางสัญจรระหว่างกรุงเทพฯกับหัวเมืองใกล้เคียง คลองจึงเป็นจุดแลกเปลี่ยนขนถ่ายสินค้ามาตั้งแต่ครั้งนั้น

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นการขยายตัวของอุตสาหกรรมและการบริการ ทำให้

กรุงเทพมหานครเติบโตอย่างไร้ทิศทาง ผู้คนจำนวนมากอพยพจากต่างจังหวัดเข้ามาหางานทำในเมือง ซึ่งการสร้างบ้านริมคลองเป็นเป้าหมายหนึ่งของแรงงานเหล่านั้น

นับตั้งแต่รัฐบาลมีโครงการแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยของชุมชนในเมืองหรือโครงการบ้านมั่นคง โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. เป็นผู้รับผิดชอบ ปรากฏว่าชุมชนริมคลองมีความตื่นตัว ต้องการพัฒนาที่อยู่อาศัยตามโครงการนี้เป็นจำนวนมาก โดยตั้งแต่ปี 2546 ถึง

2557 ได้แก้ปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง ริมคลองลาดพร้าวและคลองบางบัวแล้ว จำนวน 30 ชุมชน 4,868 ครั้วเรือน ซึ่งดำเนินการแล้วเสร็จ 714 ครอบครัว และอยู่ในกระบวนการอีก 4,153 ครั้วเรือน และมีอยู่หลาย ชุมชนทำงานประสบผลสำเร็จเป็นพื้นที่รูปธรรมหรือเป็น กรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ริมคลอง เช่น ชุมชน บางบัว เป็นต้น

อย่างไรก็ดีจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในเขต กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในปี 2554 พบว่ามีบางพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมเนื่องจากมีการปลูกสร้างบ้านเรือนรुक้ำ แนวคลอง ทำให้ขนาดของคลองแคบลง จนเป็นอุปสรรคต่อการไหลของน้ำ

ข้อมูลของสำนักระบายน้ำกรุงเทพมหานครพบว่า มี ผู้คนเข้ามาสร้างบ้านริมคลองจำนวน 1,161 คลอง กว่า 23,500 ครั้วเรือน ประชากร 94,000 คน ซึ่งการก่อสร้างบ้าน

รुक้ำลำคลอง นอกจากส่งผลกระทบต่อการระบายน้ำแล้ว สภาพการอยู่อาศัยยังแออัด สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งส่ง ผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย

จากปัญหาดังกล่าวรัฐบาลจึงได้กำหนดมาตรการ จัดระเบียบและแก้ปัญหาชุมชนแออัดและการสร้างที่อยู่ อาศัยรुक้ำแนวคลองและทางระบายน้ำเมื่อเดือนมีนาคม ปี 2558 ผ่านมา โดยต่อมาได้ตั้งคณะทำงานเพื่อเจรจากับ ชาวบ้านในพื้นที่โดยมอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ จัดการที่อยู่อาศัยใหม่ให้กับ ประชาชนกลุ่มดังกล่าว โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับ แนวทางการจัดระบบสาธารณูปโภคและผังเมือง

นายพลากร วงศ์ทองแก้ว ผู้อำนวยการสถาบัน พัฒนาการชุมชน(พอช.)กล่าวว่าสถาบันฯได้รับมอบหมาย จากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อดำเนินงานดังกล่าว ซึ่งขณะนี้ได้จัดทำแผนปฏิบัติการ

แก้ปัญหาการรुक้ำคูลอง โดยเป็นแผน 3 ปี (2558 – 2560) เป้าหมายใน 2 คลองหลัก คือ คลองบางบัว และคลองลาดพร้าว 66 ชุมชน 9,961 ครัวเรือน ประชากรประมาณหกหมื่นคน

“เราจะใช้หลักการของโครงการบ้านมั่นคงเป็นแนวในการทำงานคือ ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญ เพื่อให้ได้ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม มั่นคง มีระบบชุมชน มีสาธารณูปโภค และสิ่งแวดล้อมที่ดีมีรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสามารถในการใช้จ่ายของชาวชุมชน และคำนึงถึงสิทธิการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัยของชุมชน” นายพลากรกล่าว

ผู้อำนวยการ พอช.เผยอีกว่า แนวทางบ้านมั่นคงจะเน้นสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนใหม่ เป็นชุมชนที่เข้มแข็งจัดการตนเองได้ ดังนั้น เราจึงสนับสนุนให้เกิดแผนและทิศทางการพัฒนาชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการ ภายภาค และสิ่งแวดล้อม เช่น ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มภายในชุมชนเพื่อทำงานร่วมกัน ให้มีการออมทรัพย์เพื่อสร้างทุน

ภายในชุมชน ตลอดจนส่งเสริมให้ชาวบ้านร่วมคิดค้นระบบต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งจัดการตนเองได้ ทั้งนี้เป้าหมายสุดท้ายก็เพื่อให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตให้สอดคล้องกับวิถีของคนริมคลอง

“ทั้งหมดนี้คือ การพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เราทำมานานแล้ว เป็นการพัฒนาที่หวังผลทั้งกายภาพ คุณภาพชีวิต และคุณภาพทางสังคม นั่นคือการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ ของประชาชน ดังนั้น จึงต้องใช้เวลาในการทำงานมากกว่าการพัฒนาที่มุ่งผลทางกายภาพเพียงอย่างเดียว เราจึงหวังว่าภายใน 3 ปี จะบรรลุผล ทำให้ชุมชนริมคลองมีความมั่นคงในการอยู่อาศัย มีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง คลองและพื้นที่ริมคลองได้รับการพัฒนา ใช้ประโยชน์ทั้งเรื่องการระบายน้ำ เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนและคนเมือง สิ่งแวดล้อมดีขึ้น อันเป็นเป้าหมายในการแก้ปัญหาของรัฐบาล”

สำหรับการดำเนินงานตามแผนสามปี ประกอบด้วยชุมชนริมคลอง 66 ชุมชน จาก 2 คลอง คือ คลองเปรมประชากร และคลองลาดพร้าว ครอบคลุมพื้นที่ 8 เขต คือ จตุจักร หลักสี่

ดอนเมือง สายไหม บางเขน วังทองกลาง และห้วยขวาง โดยตั้งเป้าดำเนินการในปี 2558 จำนวน 24 ชุมชน 3,800 ครอบครัว ปี 2559 จำนวน 16 ชุมชน 2,811 ครอบครัว และปี 2560 จำนวน 26 ชุมชน 3,370 ครอบครัว

การพัฒนาที่อยู่อาศัย จะจัดในรูปแบบของสหกรณ์ เคหะสถานหรือรูปแบบอื่นที่ใกล้เคียง ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แตกต่างกันตามบริบทและความเป็นจริงของแต่ละแห่ง เช่น 1) ปรับปรุงในที่ดินเดิม โดยการเช่าที่ดินเพื่อจัดระเบียบการอยู่อาศัย รองรับครอบครัวที่รูกล้ำकुคลอง 2) กรณีที่ไม่อาจอยู่ในที่ดินเดิมได้ ก็จะย้ายไปสร้างชุมชนในที่ใหม่ โดยการซื้อหรือเช่าที่ดินใหม่ 3) การเช่าซื้ออาคารในโครงการที่มีอยู่แล้วเช่น โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการของบรรษัทบริหารสินทรัพย์ของกระทรวงการคลัง เป็นต้น

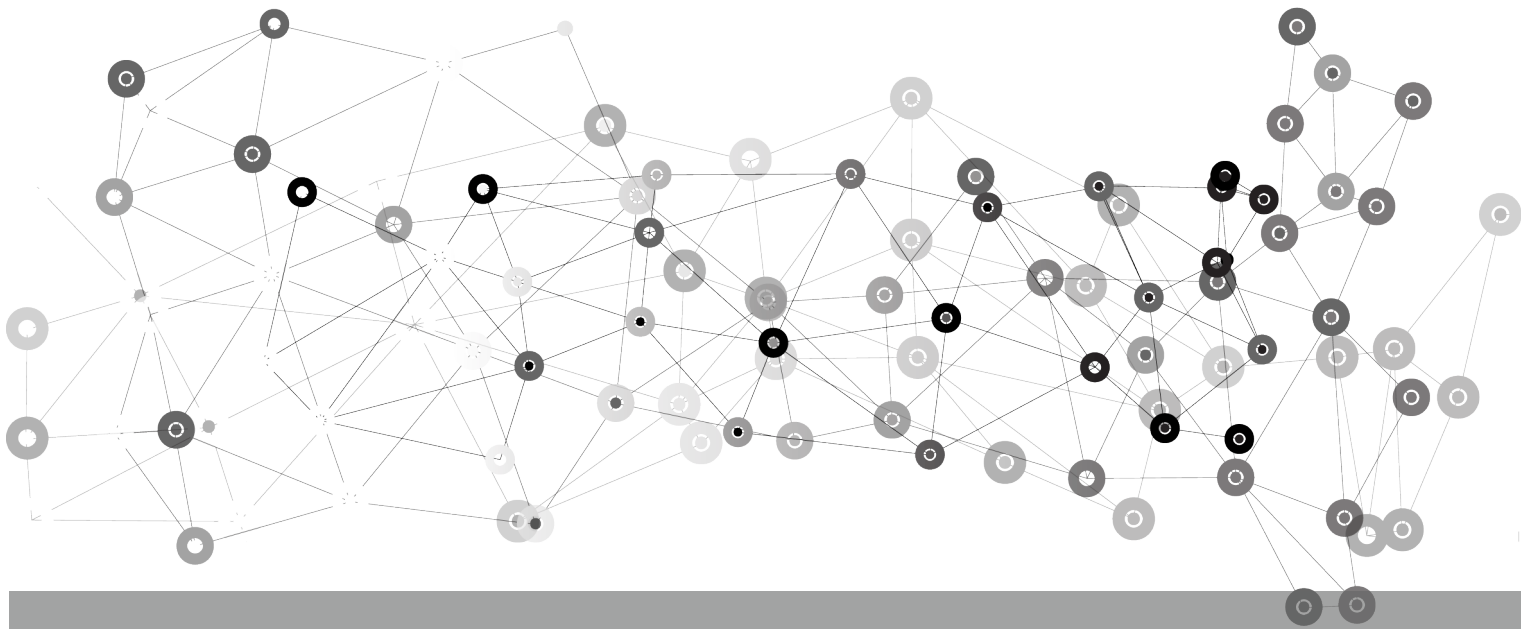
สำหรับงบประมาณในการดำเนินการก็จะใช้ตามเกณฑ์ของโครงการบ้านมั่นคง โดยสนับสนุนงบประมาณสาธารณูปโภค งบอุดหนุนการสร้างบ้าน งบช่วยเหลือผู้ได้รับ

ผลกระทบและเสียโอกาส และการใช้สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี ตลอดจนงบประมาณในการบริหารจัดการของชุมชน

ในกระบวนการทำงาน ขณะนี้ได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องแล้วใน 7 ชุมชน เช่นชุมชนคนรักถิ่นคลองเปรม ประชากร ชุมชนสะพานไม้ 2 ชุมชนแจ้งวัฒนะซอย 5 ชุมชนคลองสอง เป็นต้น โดยมีการสร้างบ้านพักชั่วคราว (โครงเหล็ก) เพื่อรองรับชุมชนที่จะย้ายออกไป และอีกหลายชุมชนอยู่ในกระบวนการสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมจากชุมชน โดยมีชุมชนที่มีประสบการณ์เป็นอาสาสมัครทำงานร่วมกับชุมชนกลุ่มเป้าหมาย

“เมื่อบ้านเมืองมีความจำเป็นต้องพัฒนา ใช่ว่าพวกเขาจะไม่เห็นความสำคัญ แต่ควรเป็นการพัฒนาบนความลงตัวของความจำเป็นของส่วนรวม ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วม คุณภาพชีวิตและวิถีชุมชนของชาวชุมชน”

ตีพิมพ์ครั้งแรกนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ วันศุกร์ 21 - พุธ 27 สิงหาคม 2558

บางบัวโมเดล :

ต้นแบบการแก้ปัญหาชุมชนริมคลอง

สุวัฒน์ กิขุนทด

นโยบายของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีที่สั่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไปจัดระเบียบ ชุมชนที่ปลูกสร้างรุกล้ำอยู่ริมคลองในกรุงเทพฯ เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมในช่วงต้นปีที่ผ่านมา นั้น โดยสอดคล้องกับระบบการระบายน้ำและผังเมือง อย่างไรก็ตาม ยังมีชุมชนริมคลองหลายแห่งที่ได้รื้อย้ายและขยับบ้านเรือน ออกจากริมคลองไปก่อนหน้านี้แล้ว จนกลายเป็นต้นแบบการแก้ไขปัญหาชุมชนริมคลองที่ประสบความสำเร็จ มีพี่น้อง

ชาวชุมชนต่างๆ มาศึกษาดูงาน และโด่งดังขนาดสถาบันสมิธโซเนียนเชิญไปจัดบูธแสดงนิทรรศการที่อยู่อาศัยถึงกรุงวอชิงตันดี.ซี.มาแล้ว

“ชุมชนริมคลองบางบัว” ตั้งอยู่ริมคลองบางบัว เขตบางเขน (ตรงข้ามกรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์) ชาวบ้านปลูกบ้านเรือนอยู่ริมคลองบางบัวมานานไม่ต่ำกว่า 70-80 ปี แต่ในระยะหลังนับแต่ปี 2530 เป็นต้นมา มีผู้คนอยู่อาศัยกันมากขึ้น บ้านเรือนจึงหนาแน่น และบางส่วน

ปลูกสร้างรुक้าลงไปในลำคลอง ทำให้เกิดขวางทางเดินของน้ำ อีกทั้งยังมีขยะและของเสียบลอยฟ่องอยู่ในคลอง จึงมีกระแสข่าวมาตลอดว่า ทางราชการจะทำการรื้อย้ายชุมชน โดยเฉพาะในช่วงที่นายสมิคร สุนทรเวช เป็นผู้ว่า กทม. ตั้งแต่ ปี 2543 ก็มีนโยบายจะสร้างถนนเลียบบคลองบางบัว และรื้อย้ายชุมชนให้ไปอยู่แฟลตฝักข้าวโพด

คลองบางบัวมีความยาวทั้งหมดประมาณ 9 กิโลเมตร อยู่ในพื้นที่เขตดอนเมือง บางเขน และหลักสี่ ตลอดแนวคลองมีชุมชนต่างๆ ตั้งเรียงรายทั้งสองฝากฝั่ง จากปัญหาเรื่องขยะและน้ำเน่าเสียในคลอง ชุมชนเหล่านี้ จำนวน 12 ชุมชนจึงได้รวมตัวกันเป็น “เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว” ในปี 2541 เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเก็บขยะในคลอง การทำถังดักไขมันในครัวเรือนเพื่อบำบัดน้ำเสีย การทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อฟื้นฟูสภาพคลอง ฯลฯ

ประภาส แสงประดับ ผู้ประสานงานเครือข่าย ฯลฯ
เล่าว่า จากปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัยของชุมชนริมคลอง ประกอบกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. มีโครงการบ้านมั่นคงใน

ปี 2546 ทำให้ชาวบ้านชุมชนริมคลองบางบัวเริ่มมีความตื่นตัวในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย จึงได้ร่วมกันสำรวจข้อมูลของชุมชน พบว่า ในชุมชนริมคลองบางบัวมีบ้านเรือนทั้งหมด 264 หลัง ในจำนวนนี้ปลูกบ้านรुक้าลำคลองประมาณ 80 หลัง

พอถึงปี 2547 จึงเริ่มพูดคุยกับชาวบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย โดยเปิดเวทีประชาคม มีการจัดตั้งคณะทำงาน และตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยขึ้นในเดือนมีนาคมปีนั้น โดยให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงออมเงินเข้ากลุ่มเป็นรายเดือนอย่างน้อยเดือนละ 200 บาท นอกจากนี้ก็ยังมีประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานเขตบางเขน ม.ศรีปทุม มาช่วยเรื่องการออกแบบบ้านและผังชุมชน ม.เกริก และราชภัฏพระนครมาช่วยเรื่องการจัดทำข้อมูลประวัติชุมชน ฯลฯ

“ตอนแรกชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจโครงการ ต้องมีการพูดคุยกันบ่อยๆ จัดประชุมเป็นกลุ่มย่อยจะได้พูดคุยกันได้ทั่วถึง รู้ว่าใครเป็นอย่างไร ใครคัดค้าน บางคน

ก็ต่อต้าน จะไม่ยอมรื้อถอนบ้าน บางคนก็ขู่ โดยเฉพาะเจ้าของบ้านเช่า เพราะเขาเสียประโยชน์ เนื่องจากเมื่อมีการปรับผังชุมชนใหม่ ชาวบ้านทุกคนจะได้รับสิทธิ์เท่ากัน เพราะที่ดินมีไม่พอ ต้องแบ่งให้เท่าเทียมกัน” ประภาสเล่าถึงปัญหาในตอนเริ่มแรก

ตุ้ย พลอยขาว รองประธานชุมชนริมคลองบางบัวเล่าว่า ตอนแรกตัวเองก็คัดค้าน เพราะไม่อยากรื้อบ้าน ต้องเป็นหนี้สินเพื่อก่อสร้างบ้านใหม่ แต่ในใจก็กลัวว่าถ้าเราไม่เข้าร่วม หากทางราชการให้รื้อบ้าน แล้วเราจะไปอยู่ที่ไหน จึงเข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ ตอนแรกก็ออมแค่ เดือนละ 200 บาท แต่ก็ยังไม่เชื่อว่ารัฐจะมาสสนับสนุนโครงการบ้านมั่นคง

“พอสร้างบ้านเฟสแรกเสร็จ ป้าก็เห็นว่าโครงการบ้านมั่นคงทำได้จริง บ้านก็สวยดี ป้าจึงออมเงินเพิ่มเป็นเดือนละ 500 บาท จะได้มีเงินออมเอาไว้สร้างบ้านของตัวเองบ้าง” ป้าตุ้ยเล่าย้อนอดีตเมื่อเกือบ 10 ปีที่ผ่านมา

กระบวนการสร้างบ้านมั่นคงริมคลองบางบัวหลังจากจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยแล้ว ก็ยังมีการพูดคุยสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประภาสกล่าวว่า แม้ว่าในช่วงแรกจะมีคนคัดค้านไม่เห็นด้วย แต่คณะกรรมการก็จะไม่ใช้วิธีการประทะ เพราะจะทำให้ปัญหาบานปลาย ดังนั้นจึงต้อง “ทำเอาหูไปนา เอาตาไปไร่ ใครจะด่าว่าอย่างไร ก็ทำเป็นไม่สนใจ”

หลังจากนั้นจึงมีการออกแบบผังชุมชนโดยชาวบ้านมีส่วนร่วม โดยมีอาจารย์จาก ม.ศรีปทุมมาช่วยทำความเข้าใจของชาวบ้านให้เป็นจริง จนได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะต้องรื้อบ้านแล้วสร้างบ้านใหม่ทั้งชุมชน เพราะจำนวนที่ดินที่มีทั้งหมด 9 ไร่เศษไม่เพียงพอต่อจำนวนบ้านทั้งหมด 264 ครัวเรือน ดังนั้นจึงต้องออกแบบบ้านให้เพียงพอแก่ผู้อยู่อาศัย โดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวหนึ่งจะได้รับสิทธิ์ในที่ดินเฉลี่ยรายละ 5 X10 เมตร ขนาดบ้านมีเนื้อที่ 12.5 ตารางวา มีแบบบ้านให้เลือก คือ บ้านเดี่ยวชั้นเดียว, บ้านเดี่ยว 2 ชั้น,

บ้านแฝด 2 ชั้น และบ้านแถว 2 ชั้น ส่วนที่ดินทั้งหมด ชาวบ้านทำสัญญาเช่ากับกรมธนารักษ์ระยะเวลา 30 ปี ในอัตราค่าเช่าตารางวาละ 1.50 บาทต่อเดือน

ส่วนการจัดสิทธิที่อยู่อาศัย เมื่อปรับผังใหม่แล้วจึงนำไปจัดสิทธิในที่ดินของแต่ละครอบครัวว่าจะอยู่ตรงไหน ส่วนใหญ่ขอเลือกอยู่ใกล้พื้นที่เดิม และเลือกในเฟสเดียวกันว่าใครจะอยู่ห้องไหน จึงร่วมกันจัดเวทีแสดงสิทธิในแต่ละกลุ่มย่อย โดยกลุ่มย่อยจะเป็นผู้ยืนยันว่าจะกำหนดสิทธิทะเบียนบ้าน 1 หลัง มีสิทธิได้ 1 สิทธิ หรือบ้านใดมีสมาชิก 8 คนจะได้ 1 สิทธิ ถ้าเกิน 8 คนได้อีก 1 สิทธิ และคนที่จะได้สิทธินั้นจะต้องอาศัยอยู่ในชุมชนจริงไม่น้อยกว่า 3 ปี ซึ่งกลุ่มย่อยจะรู้กันเองว่าใครอยู่จริงหรือไม่จริง ส่วนคนที่เช่าบ้านและที่มีทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่จริงในชุมชนเกิน 10 ปี และทำความดีให้กับชุมชนสามารถได้สิทธิเช่นเดียวกัน

หลังจากกระบวนการจัดสิทธิแล้ว ในช่วงปลายปี 2549 โครงการบ้านมั่นคงริมคลองบางบัวเฟสแรกจึงได้เริ่มการก่อสร้างจำนวน 9 หลัง และทยอยสร้างเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างสาธารณูปโภคจาก พอช.รวม 10.3 ล้านบาท สินเชื่อสร้างบ้านรวม 24 ล้านบาท ราคาบ้านโดยประมาณ 100,000-250,000 บาท ผ่อนส่งสินเชื่อกับ พอช.ประมาณ 590-1,187 บาทต่อเดือน ระยะเวลา 15 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี โดยชาวชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงฯ เพื่อบริหารโครงการ

สำหรับประสบการณ์จากการจัดทำโครงการบ้านมั่นคงที่ประชาสอยกจะฝากไปถึงชุมชนริมคลองอื่นๆที่กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการนั้น เขากล่าวว่า เรื่องเงินเรื่องทอง เป็นเรื่องใหญ่ คณะกรรมการต้องทำงานอย่างซื่อสัตย์โปร่งใส ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและตรวจสอบได้ เพราะโครงการใดๆ ที่ใช้งบประมาณเยอะ คนที่ไม่เข้าใจ

หรือคัดค้านจะหาเรื่องโจมตี หรือคิดว่ากรรมการจะได้รับผลประโยชน์ จึงหาเรื่องร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้โครงการสะดุดได้

ตัวอย่างเช่น การซื้อวัสดุ จะให้ชาวบ้านช่วยกัน สืบราคาและสั่งซื้อเอง โดยจะมีสมุดบันทึกจดรายการสินค้า และบัญชีที่จัดทำขึ้นมา 3 ฝ่าย คือเจ้าของบ้าน คณะกรรมการ และร้านค้า เพื่อตรวจสอบให้ถูกต้องและตรงกัน ป้องกันไม่ให้ให้นำเอาเงินที่จะซื้อวัสดุหรือสร้างบ้านไปใช้จ่ายทางอื่น ทำให้บ้านสร้างไม่เสร็จ เมื่อเริ่มสร้างบ้านหรือระบบ สาธารณูปโภค ถนน ไฟฟ้า ประปา จะมีการเลือกช่าง เป็น ทีมสาธารณูปโภคจากชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ หากไม่พอก็เปิดรับจากชุมชนใกล้เคียง มีการบริหารจัดการ โดยชาวบ้านมีส่วนร่วม ควบคุมงานและตรวจสอบ

“สิ่งสำคัญที่ได้จากการก่อสร้างบ้าน คือ เกิด วัฒนธรรมที่มีการช่วยเหลือกัน เช่น การรื้อย้ายไม่มีการ ใช้งบประมาณ ชาวบ้านช่วยกันรื้อย้ายเอง ทำให้มีความ รักและหวงแหนในสิ่งที่ตัวเองทำหรือก่อสร้าง จึงเกิด วัฒนธรรมใหม่ คือรักษาและช่วยกันดูแลโดยชาวบ้าน ที่ สำคัญชาวบ้านเองมีโอกาสเสนอแผนงานความต้องการ จากการทำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบผังชุมชน แบบบ้าน หรือระบบสาธารณูปโภคไปสู่ส่วนราชการให้เกิด การยอมรับได้” ประภาสกล่าวถึงผลทางอ้อม ปัจจุบันบ้าน มั่นคงชุมชนริมคลองบางบัวก่อสร้างเสร็จหมดแล้ว ชุมชน

มีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น บ้านเรือนริมคลองช่วยกัน ปลูกต้นไม้ ตูร์มรีน สวยงาม มีสะพานคอนกรีตเลียบริมคลองขนาดกว้างประมาณ 2 เมตร ซึ่ง กทม.กำลังจะก่อสร้างเชื่อมคอนกรีตเสริมเหล็กความยาวประมาณ 620 เมตร ขนานไปกับสะพานคอนกรีตของชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน คสล.แต่อย่างใด เพราะ รื้อย้ายบ้านเรือนมาสร้างบนที่ดินริมคลองหมดแล้ว

จากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านริมคลอง บางบัวทำให้การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยรุกกล้าล่าคลองได้รับการแก้ไข ชาวบ้านมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง มีสภาพแวดล้อมที่ดี ชุมชนอยู่ร่วมกับคลองได้ ไม่ต้องหวาดผวาท่อนโยบบายไล่รื้ออีกต่อไป ผลสำเร็จดังกล่าว ในปี 2550 สถาบันสมิธโซเนียนของรัฐบาลสหรัฐ จึงได้เชิญให้ตัวแทนชาวบ้านชุมชนริมคลองบางบัวไปออกบูธจัดนิทรรศการเนื่องในงานที่อยู่อาศัยโลกที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. นอกจากนี้ยังมีผู้คนทั้งในและนอกประเทศมาศึกษาดูงานที่ชุมชนแห่งนี้ไม่ขาดสาย

ประสบการณ์และบทเรียนในการแก้ไขปัญหาของ ชาวชุมชนริมคลองบางบัว คงจะทำให้ชาวชุมชนริมคลอง ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ที่กำลังได้รับผลกระทบจากการจัดระเบียบคูคลองในขณะนี้ มองเห็นแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ และทำให้ภาครัฐมองเห็นทิศทางใหม่ของการพัฒนาที่ถือ ชาวบ้านเป็นหลักกว่าจะทำให้เกิดผลสำเร็จทั้งกายภาพและ คุณภาพของชุมชน

ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันอาทิตย์ที่ 23 สิงหาคม 2558

“

เงินหนึ่งบาทของเรา
จะมีค่าเพียงหนึ่งบาทและมีประโยชน์
เฉพาะเราและครอบครัวเท่านั้น
แต่เงินเพียงหนึ่งบาท ที่เราสมทบเข้ากองทุนสวัสดิการ
จะมีค่าเป็นล้านและสามารถช่วยเหลือคนได้ทั้งตำบล

”

พอช - CODI

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
912 ถ.นวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทร. 0-2378-8300 โทรสาร 0-2378-8403
WEBSITE : www.codi.or.th E-mail : codi@codi.or.th